

Εισαγωγή στην Ελληνική Παραδοσιακή μουσική .

Παράδοση ονομάζεται η πράξη με την οποία κάποιος που έχει κάτι το δίνει σε κάποιον άλλο . Η παράδοση γίνεται με δύο τρόπους :

α) Προφορικά και **β) Γραπτά** όταν η μεταβίβαση γίνεται με κάποιο γραπτό σύστημα . Σε όλες τις εποχές και σε όλους τους λαούς οι παλαιότεροι είχαν κάτι να παραδώσουν στους νεότερους (έθιμα , αντικείμενα , τραγούδια , μουσικά όργανα κ.α.) . Οι νέοι ιδιοκτήτες τα ενσωμάτωναν σε ότι καινούργιο δικό τους και με την σειρά τους τα παρέδιδαν και αυτοί στους νεώτερους . **Παράδοση** λοιπόν είναι ότι παραλαμβάνουμε από το **χθές** , το φυλάττουμε , προσθέτουμε σ' αυτό και το παραδίδουμε με την σειρά μας στο **αύριο** .

Παραδοσιακή μουσική .

Παραδοσιακή μουσική είναι η μουσική που συναντάμε σε όλους τους λαούς , όλες τις εποχές . Κάθε λαός σε κάθε εποχή ανάλογα με τον βαθμό εξέλιξής του και των άλλων συνθηκών διαβίωσής του (Ελευθερία , δουλεία , επίδραση ξένων , κλιματολογικές συνθήκες κ.λ.π.) καλλιέργησε και την μουσική του , στην οποία έδωσε χαρακτηριστική μορφή και τεχνοτροπία , που φανερώνει , τις εσωτερικές ψυχικές διαθέσεις του . Γι' αυτό και η **παραδοσιακή** μουσική διαφέρει από χώρα σε χώρα ή ακόμα και από τόπο σε τόπο .

Ελληνική Παραδοσιακή μουσική .

Τα είδη της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής είναι δύο :

- α) Η Εκκλησιαστική** μουσική και
- β) Το Δημοτικό** τραγούδι .

Εκκλησιαστική μουσική .

Η **εκκλησιαστική** μουσική της **Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας** που καλλιεργήθηκε στους **Βυζαντινούς χρόνους** ονομάζεται **Βυζαντινή** μουσική . Η **Βυζαντινή** μουσική με βάση την μουσική των αρχαίων ελλήνων , αναπτύχθηκε ιδιαίτερα και άρχισε να πλουτίζεται από τον **4ο μ.Χ.** αιώνα , όταν επικράτησε ο Χριστιανισμός και έγινε η μουσική των αριστουργηματικών προϊόντων της θρησκευτικής ποιήσεως της **Ιεράς Γνωδίας** .

Δημοτικό τραγούδι .

Το **Δημοτικό** τραγούδι όπως και η **Βυζαντινή** μουσική προέρχεται από την αρχαία ελληνική μουσική . Αντλεί τα θεματά του από την φύση , τα ευγενικά συναισθήματα της σεμνής αγάπης , του αγνού έρωτα , του θανάτου , της ξενιτιάς , των ηρωισμών της κλεφτουριάς κ.λ.π.

Τα Βασικότερα είδη των Δημοτικών τραγουδιών .

- 1) Τα **Ακριτικά** τραγούδια που πήραν την ονομασία τους από την ζωή και την δράση των "**ακριτών**" , των φρουρών δηλαδή των συνόρων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας .
- 2) Τα **Κλέφτικα** τραγούδια που έχουν θέμα τους την ζωή , τα βάσανα και τα κατορθώματα των Κλεφτών .
- 3) Τα **Ιστορικά** τραγούδια που συγγενεύουν με τα ακριτικά και τα κλέφτικα και αναφέρονται σε διάφορα ιστορικά γεγονότα κυρίως θλιβερά (πολιορκίες , αλώσεις πόλεων , χαμένες μάχες , επιδρομές ληστών και πειρατών , αρπαγές γυναικών και παιδιών , σφαγές , επιδημίες) .
- 4) **Παραλογές** που όπως αναφέραμε είναι αφηγηματικά τραγούδια με τραγικό ή μυθικό θέμα .
- 5) **Θρησκευτικά - Λατρευτικά** (Κάλαντα) τραγούδια που λέγονται τις παραμονές διάφορων θρησκευτικών εορτών (Χριστούγεννα , Πρωτοχρονιά , Φώτα , του Λαζάρου) από παιδιά που πηγαίνουν από σπίτι σε σπίτι , αλλά και σε άλλες δραστηριότητες (Χελιδονίσματα , Περπερούνα , του Ζαφείρη κ.α.)
- 6) **Νανουρίσματα - Ταχταρίσματα** που είναι τραγούδια για παιδιά .
- 7) **Της Αγάπης** που είναι τραγούδια ερωτικά δίστιχα ή πολύστιχα .
- 8) Τα **τραγούδια του Γάμου** που συγγενεύουν με τα τραγούδια της αγάπης και τα περισσότερα είναι δίστιχα με θέμα την λαϊκή τελετή του γάμου (Νυφιάτικα) .
- 9) **Της Ξενιτιάς** που είναι από τα πιο νεότερα κείμενα (16ος -18ς αι.) και αναφέρονται στο μεγάλο κύμα μετανάστευσης που ακολούθησε την εισβολή των Τούρκων και την κατάρρευση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας .
- 10) Τα **τραγούδια της Δουλειάς ή Εργατικά** που είναι τραγούδια που αναφέρονται σε διάφορες εργασίες (ψάρεμα , θέρισμα , κ.α.)

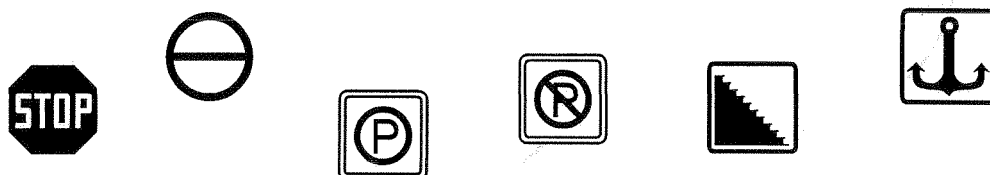
11) Τα **Μοιρολόγια** που είναι δημιουργήματα που γέννησε ο πόνος του θανάτου. Δημιουργοί και εκτελεστές είναι οι γυναίκες.

Επικοινωνία (Κώδικας - Σύμβολο) .

Τα συστήματα που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να επικοινωνούν μεταξύ τους ονομάζονται **Κώδικες**. Τέτοιοι κώδικες είναι το αλφάβητο, ο κώδικας οδικής κυκλοφορίας, οι νότες της ευρωπαϊκής μουσικής κ.α. Τα μέρη που αποτελούν έναν κώδικα ονομάζονται **Σύμβολα**. Έτσι λοιπόν στο κώδικα του αλφαβήτου τα σύμβολα είναι τα γράμματα :

Α , β , γ   Á , â , ã   Á á ã
 Á , â , ã   λ , ρ , ρ

στο κώδικα οδικής κυκλοφορίας είναι τα σήματα της Αστυνομίας :

στην ευρωπαϊκή μουσική τα φθογγόσημα, τα κλειδιά κ.λ.π :

Μουσική σημειογραφία .

Από πολύ παλαιά οι διάφοροι λαοί προσπάθησαν να καταγράψουν τα τραγούδια και την μουσική τους με κάποιο σύστημα γραφής. Τα συστήματα αυτά τις περισσότερες φορές περιελάμβαναν μόνο σημεία για να δείχνουν την πορεία της μελωδίας (ύψος), ενώ στους πιο προηγμένους Πολιτισμούς υπήρχαν και σημεία χρόνου και έκφρασης. Τα πιο διαδεδομένα σήμερα συστήματα γραφής είναι δύο :

α) Η **ευρωπαϊκή** μουσική σημειογραφία και

β) Η **Βυζαντινή** μουσική σημειογραφία .

Βυζαντινή Παρασημαντική (Σημειογραφία) .

Παρασημαντική ή **σημειογραφία** είναι η γραφή της μουσικής με σύμβολα .Η λέξη προέρχεται από το ρήμα *παρασημαίνωμαι* που σημαίνει σημειώνω ή παριστάνω με σημεία τους μουσικούς φθόγγους . Η **Παρασημαντική** σύμφωνα με τους ερευνητές γνώρισε μια συνεχόμενη εξέλιξη για χίλια περίπου χρόνια μέχρι το 1815 που καθιερώθηκαν τα σημεία - σύμβολα που χρησιμοποιούνται σήμερα . Τα σημεία γραφής της **Βυζαντινής** μουσικής είναι :

- α) Οι **Μαρτυρίες**
- β) Οι **χαρακτήρες Ποσότητας**
- γ) Οι **χαρακτήρες Χρόνου** και
- δ) Οι **χαρακτήρες Ποιότητας (Έκφρασης)** .

Οι Μαρτυρίες των φθόγγων .

Στα μουσικά κείμενα οι φθόγγοι δεν γράφονται με τα ονοματά τους, αλλά παριστάνονται με ορισμένα συμβολικά σημεία . Τα σημεία αυτά ονομάζονται **Μαρτυρίες** . Κάθε φθόγγος έχει την **Μαρτυρία** του . Με τις **Μαρτυρίες** δεν γράφουμε μελωδία . Τις χρησιμοποιούμε σαν αφετηρίες, σαν ενδιάμεσους οδηγούς και στο τέλος κάθε μουσικού κειμένου . Η κάθε **Μαρτυρία** αποτελείται από δύο μέρη :

α) Το πάνω μέρος που έχει το αρχικό γράμμα του φθόγγου που μαρ-

τυράει π.χ

ν	π	β	γ	Δ	κ	ζ'	ν'
NH	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ'	ΝΗ'

β) Το κάτω μέρος που έχει το **Μαρτυρικό σημείο** , δηλαδή μια στενο-γραφική παράσταση καλλιγραφημένου γράμματος ή γραμμάτων , που παριστάνει κάποιον ήχο π.χ,

καλλιγραφημένο δ (δ̣) που συμβολίζει τον **Τέταρτο** ήχο ,

καλλιγραφημένο α (ρ) που συμβολίζει τον **Πρώτο** ήχο ,

καλλιγραφημένα λ και Γ μαζί (λ̣) που συμβολίζουν ένα παρακλάδι του **Τέταρτου** ήχου τον **Λέγετο** (λ̣εγετο)

καλλιγραφημένα βυζαντινά ν (ρ̣) από το παλαιό απήχημα του **Τρίτου** ήχου ραα .

Οι Διατονικές Μαρτυρίες .

ν	π	β	γ	Δ	κ	ζ'	ν'
δ̣	ρ	λ̣	ρρ	δ̣̣	κ̣̣	λ̣̣	ρρ
NH	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ'	ΝΗ'

Παρατηρήσεις :

α) Τα **Μαρτυρικά** σημεία είναι τέσσερα στους φθόγγους **NH - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ** και επαναλαμβάνονται στους φθόγγους **ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ' - ΝΗ'** προσθέτοντας από δύο τελείες στους φθόγγους **ΔΙ - ΚΕ** και από έναν τόνο στους φθόγγους **ΖΩ' - ΝΗ'** .

β) Το κάτω ΝΗ έχει διαφορετική **Μαρτυρία** από το πάνω ΝΗ'.

γ) Οι **Μαρτυρίες** πάνω από το πάνω ΖΩ' τονίζονται όλες μέχρι τον τρίτο ΖΩ'' που παίρνει δύο τόνους :

Ζ'	Ν'	Π'	Β'	Γ'	Δ'	Κ'	Ζ''
λ	ηη	ρ	λ	ηη	δ	κ	λ
ΖΩ'	ΝΗ'	ΠΑ'	ΒΟΥ'	ΓΑ'	ΔΙ'	ΚΕ'	ΖΩ''

δ) Οι **Μαρτυρίες** κάτω από τον κάτω ΖΩ που συμβολίζεται με το σημείο από την συλλαβή ρυς της λέξης **Βαρύς** που είναι η ονομασία σε έναν από τους ήχους της ελληνικής μουσικής, γράφονται ανάποδα δηλαδή κάτω το γράμμα και πάνω το Μαρτυρικό σύμβολο :

Ζ	ρ	δ	ηη	λ	ρ	δ
	Κ	Δ	Γ	Β	Π	Ν
ΖΩ	ΚΕ	ΔΙ	ΓΑ	ΒΟΥ	ΠΑ	ΝΗ

ε) Οι **Μαρτυρίες** που συναντάμε κατά την διάρκεια του μουσικού κειμένου ονομάζονται **Ενδιάμεσες** ενώ αυτές που είναι στο τέλος του μουσικού κειμένου ονομάζονται **Τελικές** .

στ) Οι ήχοι της ελληνικής μουσικής έχουν διαφορετικές **Μαρτυρίες** που ονομάζονται **Αρχτικές** και πηγαίνουν στην αρχή του μουσικού κειμένου , όπως ο **οπλισμός** της κλίμακας στην ευρωπαϊκή Μουσική .

ξ) Εκτός από τις **Διατονικές Μαρτυρίες** υπάρχουν και οι **Χρωματικές** για τις οποίες θα μιλήσουμε αργότερα .

Πίνακας με τις Διατονικές Μαρτυρίες .

δ	ρ	λ	ηη	δ	ρ	Ζ	ν	Π	β	Γ	Δ	Κ	Ζ'	Ν'	Π'	Β'	Γ'	Δ'	Κ'	Ζ''
ν	Π	β	Γ	Δ	Κ		δ	ρ	λ	ηη	δ	κ	λ	ηη	ρ	λ	ηη	δ	κ	λ
ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ	ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ'	ΝΗ'	ΠΑ'	ΒΟΥ'	ΓΑ'	ΔΙ'	ΚΕ'	ΖΩ''

Οι Χαρακτήρες Ποσότητας .

Οι χαρακτήρες με τους οποίους γράφεται η ποσότητα της μελωδίας είναι δέκα και ονομάζονται :

Ίσο		0	χαρακτήρας Ισότητας	
Ολίγο		1	χαρακτήρας Ανάβασης	
Πεταστή		1	>>	>>
Κεντήματα		1	>>	>>
Κέντημα		2 (υπέρ.)	>>	>>
Υψηλή		4 (υπέρ.)	>>	>>
Απόστροφος		1	χαρακτήρας Κατάβασης	
Υπορροή	 ή 	2 (συν.)	>>	>>
Ελαφρό		2 (υπερ.)	>>	>>
Χαμηλή		4 (υπέρ.)	>>	>>

Οι παραπάνω δέκα χαρακτήρες ονομάζονται **Χαρακτήρες Ποσότητας** και χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες :

1) Η κατηγορία **Ισότητας** . Έχει μόνο ένα χαρακτήρα: το **Ίσο** . Το Ίσο ούτε ανεβαίνει ούτε κατεβαίνει . Επαναλαμβάνει τον προηγούμενο φθόγγο . Όταν δεν υπάρχει φθόγγος επαναλαμβάνει την Μαρτυρία . Ονομάστηκε έτσι γιατί ούτε ανεβάζει την φωνή μας ούτε την κατεβάζει αλλά την κρατάει στο ίδιο Τονικό ύψος .

2) Η κατηγορία **Ανάβασης** . Έχει πέντε χαρακτήρες : το **Ολίγο** . Ανεβαίνει μία φωνή . Ονομάστηκε έτσι γιατί ανεβαίνει το λιγότερο δυνατόν , δηλαδή μια φωνή . Το **Ολίγο** ανεβάζει την φωνή μας χωριστά . Όταν υπάρχει συνεχόμενη ανάβαση πολλών φθόγγων που έχουν δικές τους συλλαβές χρησιμοποιείται μόνο αυτό . Η **Πεταστή** . Ανεβαίνει μία φωνή . Ονομάστηκε έτσι (από το ρήμα **Πετώ**) γιατί ο ψάλτης ένω-
νε τα πέντε δάκτυλα του χεριού του σηκώνοντας το χέρι του απότομα σαν να πετούσε . Η **Πεταστή** ανεβάζει την φωνή λίγο πιο πάνω από το φυσικό τονικό ύψος του φθόγγου . Τα **Κεντήματα** . Ανεβαίνουν μία φωνή . Αυτά συγκρατούν την φωνή και δεν ξεχωρίζει ο φθόγγος τους

από τον προηγούμενο και τον επόμενο. Επίσης συνεχίζουν την ίδια συλλαβή του μέλους χωρίς διακοπή και προφέρονται μαλακά. Κανένα μέλος δεν αρχίζει ούτε τελειώνει με τα **Κεντήματα**. Το **Κέντημα** $\vee$. Ανεβαίνει δύο φωνές. Ονομάστηκε έτσι όπως και τα **Κεντήματα** επειδή ο ψάλτης τα έδειχνε ενώνοντας τα δυό του δάκτυλα (αντίχειρα και δείκτη) σχηματίζοντας την κίνηση της κεντίστρας. Η **Υψηλή** $\swarrow$. Ανεβαίνει τέσσερες φωνές. Ονομάστηκε έτσι επειδή ανεβάζει ψηλά την φωνή μας.

3) Η κατηγορία **Κατάβασης**. Έχει τέσσερους χαρακτήρες : Την **Απόστροφο** $\searrow$. Κατεβαίνει μία φωνή. Ονομάστηκε έτσι (από το ρήμα *αποστρέφω* = *γυρίζω*) επειδή αποστρέφει , γυρίζει την μελωδία προς τα κάτω. Την **Υπορροή** $\swarrow$. Κατεβαίνει δύο φωνές. Ονομάστηκε έτσι επειδή η φωνή μας κατεβαίνει γαργαριστά από τον λάρυγγα, δηλαδή σαν να "ρέει". Η **Υπορροή** κατεβαίνει δύο φθόγους, συνεχόμενα χωρίς διακοπή στην ίδια συλλαβή. Το **Ελαφρό** $\curvearrowright$. Κατεβαίνει δύο φωνές. Ονομάστηκε έτσι γιατί κατεβάζει την φωνή μας ελαφρά, μαλακά. Την **Χαμηλή** $\searrow$. Κατεβαίνει τέσσερες φωνές. Ονομάστηκε έτσι γιατί κατεβάζει χαμηλά την φωνή μας.

Φθόγγος - Κλίμακα .

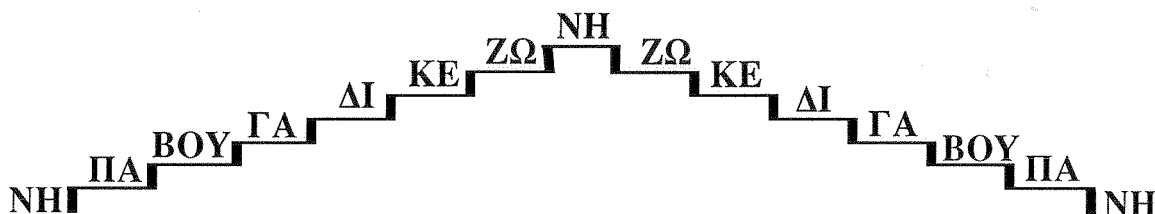
Φθόγγος ονομάζεται ο ήχος που έχει ορισμένο τονικό ύψος, δηλαδή ορισμένη οξύτητα. Οι φθόγγοι μεταξύ τους ξεχωρίζουν γιατί άλλοι είναι ψηλότεροι και άλλοι χαμηλότεροι. Οι φθόγγοι στην μουσική παράγονται από την ανθρώπινη φωνή και από τα μουσικά όργανα.

Κλίμακα είναι η συνεχόμενη σειρά σε ανάβαση ή κατάβαση 8 φθόγγων. Ο πρώτος φθόγγος της κλίμακας ονομάζεται **Βάση** και ο όγδοος **Κορυφή** ή **Επαναλαμβανόμενος**. Οι φθόγγοι της Ελληνικής κλίμακας δημιουργήθηκαν από τα επτά πρώτα γράμματα της Ελληνικής Αλφαβήτου :

α , Β , Γ , Δ , ε , Ζ , η .

Κατόπιν πρόσθεσαν στο κάθε γράμμα άλλο ένα ή δύο για να γίνουν συλλαβές .

Πα , Βου , Γα , Δι , Κε , Ζω , Νη .

Ισότητα - Ανάβαση - Κατάβαση .

Οι κινήσεις της φωνής μας είναι τρεις :

1) Η **Ισότητα** όταν ψάλλεται ο ίδιος φθόγγος στο ίδιο τονικό ύψος π.χ. ΝΗ - ΝΗ - ΝΗ ή ΠΑ - ΠΑ - ΠΑ κ.λ.π.

2) Η **Ανάβαση** όταν η φωνή μας ανεβαίνει με διαφορετικούς φθόγγους π.χ. ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ ή ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ κ.λ.π.

3) Η **Κατάβαση** όταν η φωνή μας κατεβαίνει με διαφορετικούς φθόγγους π.χ. ΚΕ - ΔΙ - ΓΑ - ΒΟΥ ή ΝΗ - ΖΩ - ΚΕ - ΔΙ κ.λ.π.

Τόνος - Μόριο .

Η απόσταση μεταξύ δύο συνεχών φθόγγων σε μια κλίμακα ονομάζεται **Τόνος** . Για τον ακριβέστερο καθορισμό των τόνων διαιρούμε την κλίμακα σε 72 **Μόρια** . Τα **μόρια** είναι οι μικρότερες φωνητικές μονάδες και μεταξύ τους είναι ίσα .

Η Ελληνική μουσική χρησιμοποιεί τρία είδη τόνων :

1) Τον **Μείζονα** που έχει 12 μόρια :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

2) Τον **Ελάσσονα** που έχει 10 μόρια :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3) Τον **Ελάχιστο** που έχει 8 μόρια :

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---

Τα χαρακτηριστικά της Κλίμακας του ΝΗ .

ΒΑΡΥ			ΔΙΑΖΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΝΟΣ	ΟΞΥ		
12	10	8	12	12	10	8
ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ ΝΗ

Όπως βλέπουμε στο Διάγραμμα , η κλίμακα αποτελείται από δύο **Τετράχορδα** , το **Βαρύ** (Χαμηλό) και το **Οξύ** (Ψηλό) . **Τετράχορδο** ονομάζεται το διάστημα που περιέχει τέσσερους φθόγγους ή τρεις τόνους . Το σύνολο των μορίων σε κάθε Τετράχορδο είναι 30 . Τα δύο Τετράχορδα ξεχωρίζουν από τον **Διαζευτικό τόνο** που βρίσκεται στην μέση και είναι πάντα **Μείζονας** (12) . Τα δύο Τετράχορδα είναι όμοια μεταξύ τους και το καθένα περιλαμβάνει έναν τόνο **Μείζονα** (12) , έναν **Ελάσσονα** (10) , και έναν **Ελάχιστο** (8) .

Συνεχόμενη ή Υπερβατική Ανάβαση και Κατάβαση .

Συνεχόμενη Ανάβαση ή Κατάβαση είναι όταν οι φθόγγοι της κλίμακας διαδέχονται συνέχεια ο ένας τον άλλον χωρίς να παραλείπεται κανένας π.χ. ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΓΑ - ΒΟΥ - ΠΑ - ΝΗ .

Υπερβατική Ανάβαση ή Κατάβαση είναι όταν ανεβαίνουμε ή καταβαίνουμε τους φθόγγους της κλίμακας παραλείποντας ενδιάμεσους φθόγγους π.χ. ΝΗ - ΒΟΥ - ΚΕ - ΓΑ - ΠΑ .

Ρυθμική ανάγνωση - Παραλλαγή - Μέλος .

Ρυθμική ανάγνωση λέγεται η ανάγνωση των φθόγγων μόνο με τα ονοματά τους και την χρονική τους διάρκεια , χωρίς να λαμβάνουμε υπ' όψιν το τονικό ύψος και την εκφρασή τους .

Παραλλαγή είναι η μελωδική ανάγνωση των φθόγγων .Σ' αυτή , μαζί με τον ρυθμό , λαμβάνουμε υπ' όψιν το τονικό ύψος και την εκφρασή τους .

Μέλος λέγεται η εκτέλεση του μουσικού κειμένου στο ποιητικό κείμενο που είναι γραμμένο κάτω από τους χαρακτήρες .

Χρόνος - Διαστολές - Μέτρα - Ρυθμός .

Σ' ένα μουσικό έργο όλοι οι φθόγγοι δεν είναι της ίδιας χρονικής διάρκειας . Ανάλογα με την εξέλιξη της μελωδίας άλλοι φθόγγοι διαρκούν πολύ , άλλοι περισσότερο , άλλοι λίγο , άλλοι λιγότερο κ.λ.π.

Χρόνος λοιπόν λέγεται ο τρόπος που μετρούμε την χρονική διάρκεια των φθόγγων .

Διαστολές είναι οι κάθετες γραμμές που διαιρούν ένα μουσικό κείμενο σε μέτρα .

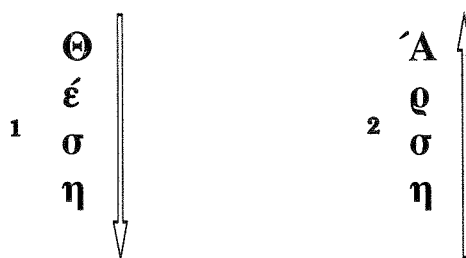
Μέτρο είναι το τμήμα του μουσικού έργου που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο διαστολές .

Ρυθμός είναι η ακριβής διαίρεση των χρονικών αξιών των φθόγγων κάθε μελωδίας σε μέτρα .

Τα είδη των ρυθμών .

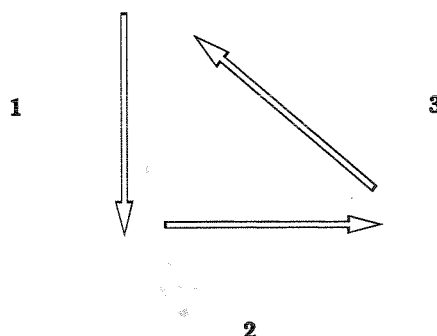
Έχουμε απλούς και σύνθετους ρυθμούς . Απλοί είναι ο Δίσημος και ο Τρίσημος . Ο Δίσημος έχει δύο κινήσεις . Μία Θέση και μία Άρση .

Δίσημος

Ο Τρίσημος έχει τρεις κινήσεις :

Τρίσημος

Η Χρονική αξία των χαρακτήρων .

Οι χαρακτήρες δεν έχουν μόνο ποσοτική αξία αλλά και χρονική . Οι απλοί χαρακτήρες (Ίσο , Ολίγο , Πεταστή , Απόστροφος , Ελαφρό και Χαμηλή) έχουν χρονική αξία ενός χρόνου , δηλαδή ο φθόγγος τους διαρκεί ένα χρόνο . Για την Υπορροή , το Κέντημα και την Υψηλή θα μιλήσουμε στην συνέχεια . Όταν είναι λοιπόν ανάγκη ένας φθόγγος να διαρκέσει περισσότερο ή λιγότερο από έναν χρόνο , χρησιμοποιούμε τα παρακάτω σημεία που ονομάζονται Χαρακτήρες Χρόνου .

Οι Χαρακτήρες Χρόνου .

Οι χαρακτήρες χρόνου χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες :

- α) Χαρακτήρες που προσθέτουν χρόνο ,
- β) Χαρακτήρες που διαιρούν τον χρόνο και
- γ) Χαρακτήρες που προσθέτουν και διαιρούν τον χρόνο .

Οι χαρακτήρες που προσθέτουν χρόνο .

1) Το Κλάσμα

2) Η Απλή .

3) Η Διπλή ..

4) Η Τριπλή ...

Η αξία των χαρακτήρων που προσθέτουν χρόνο .

1) Το Κλάσμα , δεν γράφεται στα Κεντήματα , στο Κέντημα , στην Υψηλή και στην Υπορροή . Γράφεται επάνω ή κάτω από το Ίσο , και το Ολίγο , πάνω από την Απόστροφο , το Ελαφρό , και την Χαμηλή , και κάτω από την Πεταστή .

Φθογγόσημο με Κλάσμα έχει χρονική αξία δύο χρόνων , δηλαδή το Κλάσμα προσθέτει στην χρονική αξία του φθογοσήμου έναν χρόνο :

π.χ. 1 χρόνος   2 χρόνοι
Φθόγγος με Κλάσμα προφέρεται σαν δύο ενωμένα Ίσα
π.χ. =
Πα Πα α

2) Η Απλή . , δεν γράφεται στα Κεντήματα , στο Κέντημα , και στην Υψηλή . Στα άλλα φθογγόσημα γράφεται πάντα από κάτω. Φθογγόσημο με Απλή έχει χρονική αξία δύο χρόνων, δηλαδή η Απλή όπως και το Κλάσμα, προσθέτουν στην χρονική αξία του φθογοσήμου ένα χρόνο :

π.χ. 1 χρόνος   2 χρόνοι

Δύο Απλές .. , λέγονται Διπλή και τρεις Απλές ... , λέγονται Τριπλή. Η Διπλή προσθέτει στο φθογγόσημο δύο χρόνους ενώ η Τριπλή τρεις:

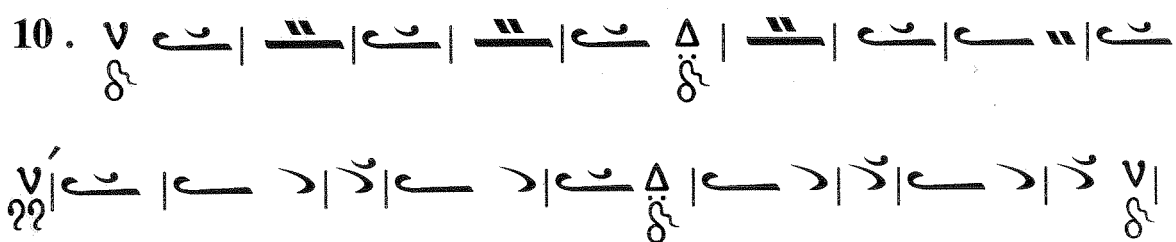
π.χ. 3 χρόνοι   4 χρόνοι

Φθόγγος με Απλή ή Απλές προφέρεται με συνεχόμενη και αμετακίνητη φωνή .

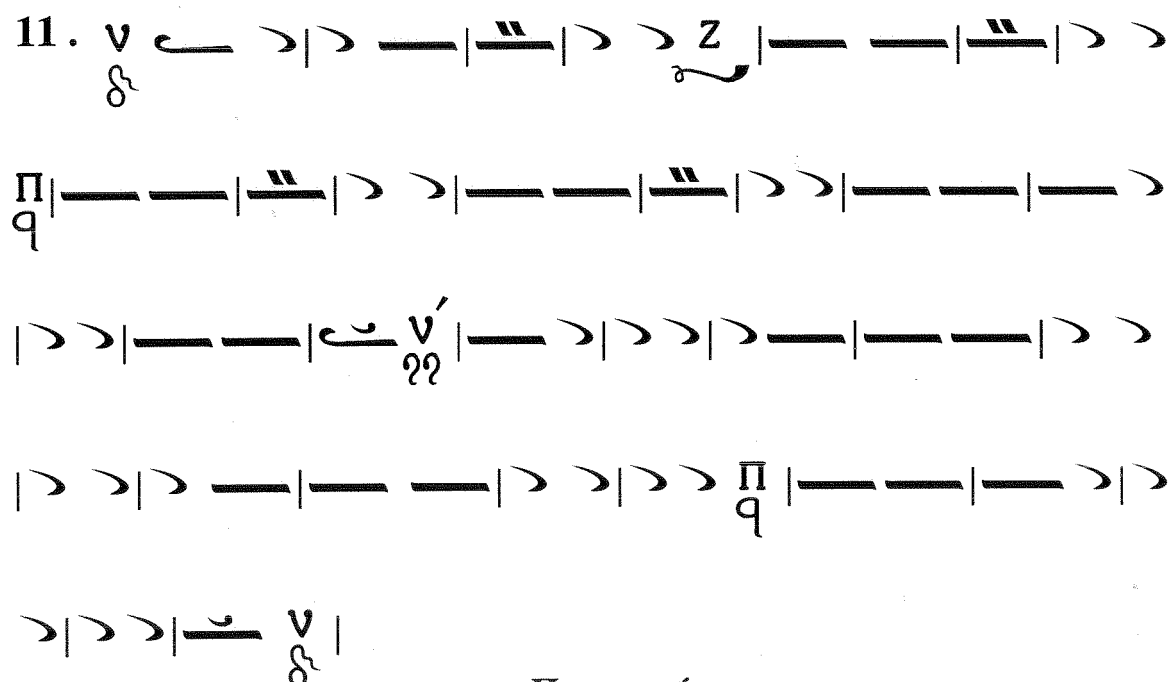

Παλαιά άσκηση του Χρυσάνθου .

Προσευχή .

Ασκήσεις με Υπορροή. Η Υπορροή V , θέλει συνεχόμενη κατάβαση δύο φθόγγων και αναλύεται σε δύο Αποστρόφους: $\text{V} = \text{> >}$. Οι φθόγγοι της Υπορροής προφέρονται ήπια, μαλακά και στην ίδια αναπνοή με τον προηγούμενο φθόγγο.

Ρυθμός : Τρίσημος.

16. $\text{V}_{\delta} \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

$\text{β}_{\chi} | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

$\text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

$\text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

17. $\text{V}_{\delta} \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

$\text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

Ασκήσεις Υπορροής με Απλή. Σ' αυτή την περίπτωση η Απλή που πηγαίνει κάτω από την Υπορροή ανήκει στον δεύτερο φθόγγο της π.χ.

$\text{V} = \text{> >}$

Ρυθμός : Τρίσημος.

18. $\text{V}_{\delta} \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

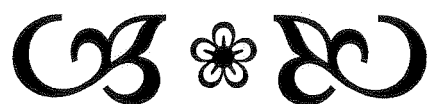
$\text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

$\text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

$\text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } | \text{ — — — — — } |$

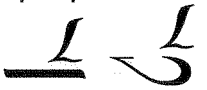

19. ν_{δ} $\underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | : \Pi_q | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | : \beta_{\chi} | \underline{\hspace{1cm}}$
 $\underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | : \Gamma_{\eta\eta} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | : \Delta_{\delta} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}}$
 $\underline{\hspace{1cm}} | : K_{\dot{q}} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} | : z'_{\chi} | \underline{\hspace{1cm}} \succ \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} : \nu'_{\eta\eta} | \underline{\hspace{1cm}}$
 $\succ \succ | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} : z'_{\chi} | \underline{\hspace{1cm}} / | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} : K_{\dot{q}} | \underline{\hspace{1cm}} \succ \succ | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} : \Delta_{\delta} | \underline{\hspace{1cm}} / | \underline{\hspace{1cm}}$
 $\Gamma_{\eta\eta} | \underline{\hspace{1cm}} \succ \succ | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} : \beta_{\chi} | \underline{\hspace{1cm}} \succ \succ | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} : \Pi_q | \underline{\hspace{1cm}} / | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} : \nu_{\delta} |$

20. ν_{δ} $\underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} \succ \nu_{\delta} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} \succ \Pi_q | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} \succ \beta_{\chi} | \underline{\hspace{1cm}}$
 $\underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} \succ \Gamma_{\eta\eta} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} \succ \Delta_{\delta} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} \succ K_{\dot{q}} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} \succ$
 $z'_{\chi} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} \succ \nu'_{\eta\eta} | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} \succ \nu'_{\eta\eta} | \succ \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} | \succ \underline{\hspace{1cm}}$
 $| \underline{\hspace{1cm}} | \succ \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} | \succ \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} | \succ \underline{\hspace{1cm}} | \underline{\hspace{1cm}} | \succ \underline{\hspace{1cm}}$
 $| \underline{\hspace{1cm}} | \succ \underline{\hspace{1cm}} \succ | \underline{\hspace{1cm}} \underline{\hspace{1cm}} : \nu_{\delta}$

Ασκήσεις με Υψηλή και με Τρίφωνη υπερβατική κατάβαση .

Η Υψηλή δεν πηγαίνει ποτέ μόνη της . Συνδιάζεται με το Ολίγο ή την Πεταστή . Όταν είναι δεξιά στο Ολίγο ή την Πεταστή ανεβαίνει υπερβατικά 4 φωνές . Όταν είναι αριστερά στο Ολίγο ή την Πεταστή ανεβαίνει υπερβατικά 5 φωνές . Όταν υπάρχει και το Κέντημα τότε ανεβαίνει υπερβατικά 7 φωνές .

Για υπερβατική κατάβαση τριών φωνών χρησιμοποιούμε το Ελαφρό σε συμπλοκή με την Απόστροφο . Για να κατεβούμε υπερβατικά περισσότερες από 3 φωνές συμπλέκουμε την Χαμηλή με τους άλλους χαρακτήρες κατάβασης .

Συμπλοκές χαρακτήρων για υπερβατική κατάβαση 3 , 5 , 6 και 7 φωνών .

Ρυθμός : Δίσσημος .

23 . | | | | | | | |

 | | | | | | | |

  | | | | | | |

| | | | | |

Οι κατηγορίες των σύνθετων χαρακτήρων .

Όπως είδαμε κάποιοι από τους χαρακτήρες δεν πηγαίνουν ποτέ μόνοι τους, αλλά συνδιάζονται με άλλους χαρακτήρες. Οι κατηγορίες των σύνθετων χαρακτήρων σύμφωνα με την ποσοτική τους αξία είναι τρεις: (Στα παραδείγματα που ακολουθούν χρησιμοποιούμε το σημείο + για ανάβαση και το σημείο - για κατάβαση)

1) **Παραθετική σύνθεση** όταν οι φθόγγοι των χαρακτήρων που συνθέτουμε προφέρονται ο ένας μετά τον άλλο π.χ. $\frac{1}{1+1}$ $\frac{2}{0-1}$ κ.λ.π.

2) **Ενεργητική σύνθεση** όταν υπολογίζετε η συνολική ποσοτική αξία

των χαρακτήρων που συνθέτουμε π.χ. $\frac{1}{+2}$ $\frac{1}{+3}$ $\frac{1}{-3}$ κ.λ.π.

3) **Παραπληρωματική σύνθεση** όταν ένας από τους χαρακτήρες χάνει την ποσοτική του αξία π.χ. $\frac{1}{+2}$ $\frac{1}{+4}$ κ.λ.π.

Πίνακας διαφόρων Συμπλοκών χαρακτήρων .

Ισότητας	Ποσότητα		Κατάβασης
	0		
Ανάβασης			
	1		
	2	<div> <div>↗</div> <div>↘</div> </div> <div> <div>συν.</div> <div>υπέρ.</div> </div>	
	3		
	4		
	5		
	6		
	7		

Εξήγηση ορισμένων Σύνθετων Χαρακτήρων .

- 1) εκτελούμε μόνο το **Ίσο** με τον τονισμό και την ποιότητα της **Πεταστής** .
- 2) ανεβαίνουμε **2** φωνές υπερβατικά με τον τονισμό και την ποιότητα της **Πεταστής** .
- 3) εκτελούμε μόνο την **Απόστροφο** με τον τονισμό και την ποιότητα της **Πεταστής** .
- 4) εκτελούμε μόνο το **Ελαφρό** με τον τονισμό και την ποιότητα της **Πεταστής** .
- 5) κατεβαίνουμε **3** φωνές υπερβατικά με τον τονισμό και την ποιότητα της **Πεταστής** .
- 6) κατεβαίνουμε **4** φωνές υπερβατικά με τον τονισμό και την ποιότητα της **Πεταστής** .
- 7) εκτελούμε μόνο το **Ίσο** με ιδιαίτερο τονισμό από το **Ολίγο** .
- 8) εκτελούμε μόνο την **Απόστροφο** με ιδιαίτερο τονισμό από το **Ολίγο** .
- 9) εκτελούμε μόνο το **Ελαφρό** με ιδιαίτερο τονισμό από το **Ολίγο** .
- 10) κατεβαίνουμε **3** φωνές υπερβατικά με ιδιαίτερο τονισμό από το **Ολίγο** .
- 11) κατεβαίνουμε **4** φωνές υπερβατικά με ιδιαίτερο τονισμό από το **Ολίγο** .
- 12) εκτελούμε πρώτα το **Ίσο** και μετά τα **Κεντήματα** . Το **Ολίγο** δεν εκτελείται , δίνει όμως ιδιαίτερο τονισμό στους χαρακτήρες .
- 13) εκτελούμε πρώτα την **Απόστροφο** και μετά τα **Κεντήματα** . Το **Ολίγο** δεν εκτελείται , δίνει όμως ιδιαίτερο τονισμό στους χαρακτήρες .
- 14) εκτελούμε πρώτα το **Ελαφρό** και μετά τα **Κεντήματα** . Το **Ολίγο** δεν εκτελείται , δίνει όμως ιδιαίτερο τονισμό στους χαρακτήρες .

- 15) κατεβαίνουμε πρώτα 3 φωνές υπερβατικά και μετά εκτελούμε τα **Κεντήματα**. Το **Ολίγο** δεν εκτελείται, δίνει όμως ιδιαίτερο τονισμό στους χαρακτήρες.
- 16) εκτελούμε πρώτα την **Υπορροή** και μετά τα **Κεντήματα**. Το **Ολίγο** δεν εκτελείται, δίνει όμως ιδιαίτερο τονισμό στους χαρακτήρες.
- 17) ανεβαίνουμε πρώτα 4 φωνές υπερβατικά και μετά εκτελούμε τα **Κεντήματα**. Το **Ολίγο** δεν εκτελείται, δίνει όμως ιδιαίτερο τονισμό στους χαρακτήρες.
- 18) ανεβαίνουμε πρώτα 5 φωνές υπερβατικά και μετά εκτελούμε τα **Κεντήματα**.
- 19) ανεβαίνουμε πρώτα 6 φωνές υπερβατικά και μετά εκτελούμε τα **Κεντήματα**.
- 20) εκτελούμε πρώτα την **Χαμηλή** και μετά τα **Κεντήματα**. Το **Ολίγο** δεν εκτελείται, δίνει όμως ιδιαίτερο τονισμό στους χαρακτήρες.
- 21) κατεβαίνουμε πρώτα 6 φωνές υπερβατικά και μετά εκτελούμε τα **Κεντήματα**. Το **Ολίγο** δεν εκτελείται, δίνει όμως ιδιαίτερο τονισμό στους χαρακτήρες.
- 22) κατεβαίνουμε πρώτα 7 φωνές υπερβατικά και μετά εκτελούμε τα **Κεντήματα**. Το **Ολίγο** δεν εκτελείται, δίνει όμως ιδιαίτερο τονισμό στους χαρακτήρες.

Παρατήρηση :

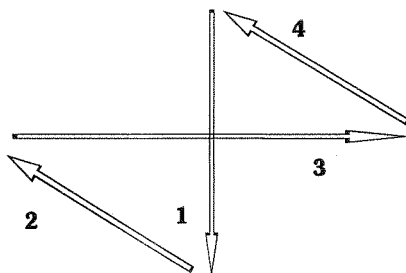
Βλέπουμε λοιπόν ότι οι έξι χαρακτήρες **Ίσο** , **Ολίγο** , **Πεταστή** , **Απόστροφος** , **Ελαφρό** και **Χαμηλή** γράφονται μόνοι τους ή ενωμένοι με άλλους χαρακτήρες. Τα **Κεντήματα** και η **Υπορροή** γράφονται μεν και μόνα τους αλλά πάντοτε εξαρτημένα από τον προηγούμενο χαρακτήρα, ενώ το **Κέντημα** και η **Υψηλή** δεν γράφονται ποτέ μόνα τους αλλά πάντοτε σε συμπλοκές με το **Ολίγο** ή την **Πεταστή**.

Τετράσημος Ρυθμός .

Ο απλός Τετράσημος ρυθμός έχει τέσσερες κινήσεις :

Τετράσημος

Ασκήσεις Ρυθμός : Τετράσημος .

24. $\begin{array}{c} \vee \\ \delta \end{array} \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \begin{array}{c} \delta \\ \Delta \end{array} | \text{—} \text{—}$

$\text{—} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \text{—} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \begin{array}{c} \Delta \\ \delta \end{array} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} >$

$> | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \begin{array}{c} \beta \\ \chi \end{array} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > >$

$| \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \begin{array}{c} \vee \\ \delta \end{array} |$

Ελλειπές μέτρο .

25. $\begin{array}{c} \vee \\ \delta \end{array} \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \text{—} \text{—} \text{—} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \begin{array}{c} \Pi \\ \eta \end{array} | \text{—}$

$| \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \text{—} \text{—} \text{—} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \begin{array}{c} \Gamma \\ \eta \eta \end{array} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > >$

$| \text{—} \text{—} \text{—} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \begin{array}{c} \vee' \\ \eta \eta \end{array} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > >$

$| \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \begin{array}{c} \beta \\ \chi \end{array} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} > > | \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \text{—}$

$| \begin{array}{c} \text{—} \\ \text{—} \end{array} \begin{array}{c} \vee \\ \delta \end{array} |$

Ρυθμός : Δίσσημος .

26. $\overset{\vee}{\delta}$ $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ | $\overset{\vee'}{\eta\eta}$ | $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$

| ζ $\overset{\vee'}{\chi}$ | $\underline{\quad}$ | ζ $\overset{\vee}{\kappa}$ | $\underline{\quad}$ | ζ $\overset{\vee}{\Delta}$ | $\underline{\quad}$ | ζ $\overset{\vee}{\Gamma}$ | $\underline{\quad}$ | ζ $\overset{\vee}{\theta}$ | $\underline{\quad}$

| ζ $\overset{\vee}{\Pi}$ | $\underline{\quad}$ | ζ $\overset{\vee}{\delta}$ |

Ελλειπές μέτρο .

27. $\overset{\vee}{\delta}$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\underline{\quad}$

$\overset{\vee'}{\eta\eta}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$

| $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\underline{\quad}$ $\overset{\vee}{\delta}$ |

Ελλειπές μέτρο Ρυθμός : Τρίσημος .

28. $\overset{\vee}{\delta}$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$

| $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ $\overset{\vee'}{\eta\eta}$ | $\underline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$

$\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ $\underline{\quad}$

$\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ $\overset{\vee}{\delta}$ |

Ρυθμός : Δίσσημος .

29. $\overset{\vee}{\delta}$ $\underline{\quad}$ $\underline{\quad}$ | $\overline{\quad}$ $\triangleright$ | $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ $\triangleright$ | $\triangleright$ $\overline{\quad}$ | ζ

$\overset{\vee}{\theta}$ | $\underline{\quad}$ $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ | $\underline{\quad}$ $\triangleright$ | $\triangleright$ $\underline{\quad}$ | ζ

| $\underline{\quad}$ $\overset{\vee}{\delta}$ |

Ο Σταυρός .

Ο **Σταυρός**+ διακόπτει την φωνή μας και αρχίζει ο επόμενος φθόγγος με ζωηρότητα. Συνήθως για διαχωρισμό των λέξεων γίνεται χρήση του **Σταυρού** ακόμη και όταν δεν είναι γραμμένος στη μελωδία, όταν η λέξη που ακολουθεί αρχίζει με το ίδιο γράμμα της αλφαβήτου που τελειώνει η προηγούμενη.

Άσκηση Ρυθμός : Δίστημος .

[illegible]

Οι Χαρακτήρες που διαιρούν το χρόνο .

Οι χαρακτήρες που διαιρούν το χρόνο είναι τρεις :

1) Το Γοργό

2) Το Δίγοργο

3) Το Τρίγοργο

Το Γοργό πηγαίνει πάνω ή κάτω από τους χαρακτήρες ποσότητας , ανάλογα με την ορθογραφία της μουσικής , ενώ το Δίγοργο και το Τρίγοργο πηγαίνουν πάντα πάνω από τους χαρακτήρες ποσότητας . Το Γοργό διαιρεί τον χρόνο σε δύο ίσα μέρη , ενώνοντας δύο χαρακτήρες σε έναν χρόνο . Μπαίνει στον δεύτερο χαρακτήρα και τον ενώνει με τον προηγούμενό του :

 = 2 χρόνοι

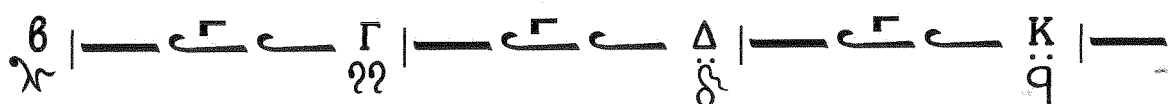
 = 1 χρόνος

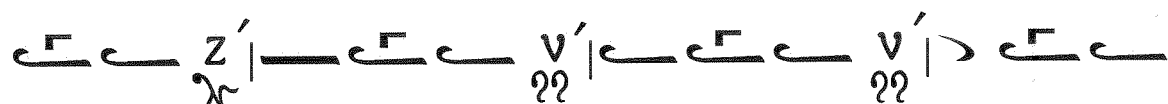
Παρατήρηση :

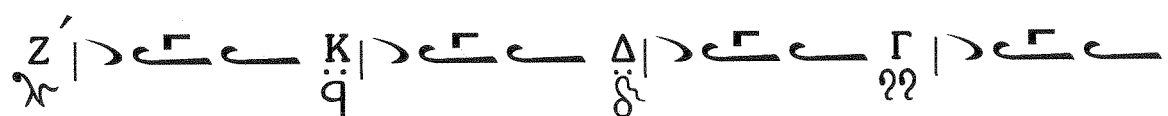
Όταν συναντάμε αυτή την γραφή τότε έχουμε μισό χρόνο Παύση .

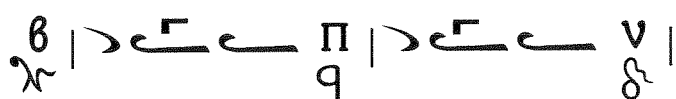
Ασκήσεις Ρυθμός : Δίσσημος .

36 .

37. $\begin{array}{c} \text{v} \\ \delta \end{array} \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \text{б} \\ \chi \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \Gamma \\ \text{??} \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \Delta \\ \delta \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \text{K} \\ \text{q} \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \text{z} \\ \chi \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \text{v}' \\ \text{??} \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \text{K} \\ \text{q} \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \Delta \\ \delta \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \Gamma \\ \text{??} \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \text{б} \\ \chi \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \Pi \\ \text{q} \end{array} | \text{ — } \text{ — } \begin{array}{c} \text{v} \\ \delta \end{array} |$

Εξήγηση των γραφών. $\frac{\Gamma}{\text{H}}$ $\frac{\Gamma}{\text{H}}$

Όταν συναντάμε τις γραφές: $\frac{\Gamma}{\text{||}}$ και $\frac{\Gamma}{\text{=}}$ το Γοργό ανήκει πάντα
 στα **Κεντήματα**: 1) $\frac{\Gamma}{\text{||}} = \text{—} \frac{\Gamma}{\text{||}}$ 2) $\frac{\Gamma}{\text{=}} = \frac{\Gamma}{\text{||}} \text{—}$

Ασκήσεις Ρυθμός : Δίσσημος .

38. $\underset{\delta}{v} \hookrightarrow \frac{\Gamma}{\Pi} \underset{\lambda}{\theta} \mid \rightarrow \frac{\Gamma}{\Pi} \underset{\eta\eta}{\Gamma} \mid \rightarrow \frac{\Gamma}{\Pi} \underset{\delta}{\Delta} \mid \rightarrow \frac{\Gamma}{\Pi} \underset{\dot{q}}{K} \mid \rightarrow \frac{\Gamma}{\Pi}$
 $\underset{\lambda}{z} \mid \rightarrow \frac{\Gamma}{\Pi} \underset{\eta\eta}{v'} \mid \hookrightarrow \text{Г} \rightarrow \underset{\dot{q}}{K} \mid \text{---} \text{Г} \rightarrow \underset{\delta}{\Delta} \mid \text{---} \text{Г} \rightarrow \underset{\eta\eta}{\Gamma} \mid \text{---}$
 $\text{Г} \rightarrow \underset{\lambda}{\theta} \mid \text{---} \text{Г} \rightarrow \underset{q}{\Pi} \mid \text{---} \text{Г} \rightarrow \underset{\delta}{v} \mid$

39. $\underset{\delta}{v} \leftarrow \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{\delta}{v} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{q}{\Pi} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{\chi}{\theta} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow$
 $\overline{\Gamma} \rightarrow \underset{??}{\Gamma} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{\delta}{\Delta} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{\ddot{q}}{K} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{\chi}{Z'} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{??}{v'} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow$
 $\underset{\chi}{Z'} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{\ddot{q}}{K} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{\delta}{\Delta} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{??}{\Gamma} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow$
 $\underset{\chi}{\theta} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{q}{\Pi} \mid \overline{\Gamma} \rightarrow \underset{\delta}{v} \mid$

Το Συνεχές Ελαφρό .

Όταν η Απόστροφος είναι πολύ κοντά στο Ελαφρό ονομάζεται Συνεχές Ελαφρό και αναλύεται σε δύο Αποστροφούς με Γοργό στην πρώτη : $\left| \overset{2}{\text{—}} \text{—} \right| = \left| \overset{2}{\text{—}} \text{—} \right|$

Στην πρώτη Απόστροφο, που βρίσκεται στη Θέση του προηγούμενου της χρόνου, δεν μπορούμε να προσθέσουμε χρόνο, μπορούμε όμως να προσθέσουμε χρόνο στο Ελαφρό, δηλαδή στην δεύτερη Απόστροφο,

που βρίσκεται στην Άρση : 1) $\left| \overset{3}{\text{—}} \text{—} \right| = \left| \overset{3}{\text{—}} \text{—} \right|$

2) $\left| \overset{4}{\text{—}} \text{—} \right| = \left| \overset{4}{\text{—}} \text{—} \right|$

Άσκησεις .

Ρυθμός : Δίσσημος .

40. $\overset{\vee}{\delta} \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\vee}{\delta} \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\vee}{\delta} \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\vee}{\delta} \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid$

$\mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\beta}{\chi} \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\gamma}{\eta} \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid$

$\Delta \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\kappa}{\eta} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \Delta \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid$

$\Gamma \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\beta}{\chi} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \Pi \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\vee}{\delta} \mid$

Συρτό Πελοποννήσου Ρυθμός : Δίσσημος .

41. $\overset{\vee}{\delta} \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\vee}{\delta} \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\vee}{\delta} \text{—} \text{—} \mid$
 Τουτ η ταν που κι α μαν α μαν δ
 τουτ η ταν που μου λε γα νε

$\text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \text{—} \text{—} \mid \overset{\vee}{\delta} \text{—} \text{—} \mid$
 τουτ η ταν που μου λε γα νε δ
 και μου την ε παι νευ α νε

την σιγαλή την ταπεινή - που δε γελιέται στο φιλί
 Σηκ'απο φτου κι'ελ'από δω - που χω δυό λόγια να σου ειπώ

Υπορροή με Γοργό.

Όταν στην Υπορροή υπάρχει Γοργό Γ το Γοργό ανήκει στην πρώτη

Απόστροφο : $|\text{ε}^2 \text{Γ}| = |\text{ε}^2 \text{Σ} >|$

ενώ όταν στην Υπορροή υπάρχει Γοργό και Απλή Γ το Γοργό ανήκει στην πρώτη Απόστροφο και η Απλή στην δεύτερη :

$|\text{ε}^3 \text{Γ}| = |\text{ε}^3 \text{Σ} >|$

Ασκήσεις.

Ρυθμός : Τρίσημος .

42. $\text{V}_{\delta} \text{ε} \text{Γ} > | \text{ε} + \text{Γ} | \text{ε} > \text{Γ} | \text{ε} \text{β}_{\chi} | \text{ε} \text{Γ}$
 $\text{ε} > | \text{ε} \text{K} | > \text{Γ} \text{ε} > | \text{ε} \text{V}'_{\eta\eta} | \text{ε} \text{Γ} > | \text{ε} + \text{Γ}$
 $| > > \text{Γ} | \text{ε} \text{β}_{\chi} | \text{ε} \text{Γ} \text{Γ} | \text{ε} \text{ε} \text{ε} > | \text{ε} \text{V}_{\delta} |$

Ρυθμός : Τετράσημος .

43. $\text{V}_{\delta} \text{ε} \text{Γ} | \text{ε} \text{Γ} \text{Γ} \text{Γ} | \text{ε} \text{Γ} | \text{ε} \text{Δ}_{\delta} | \text{ε} \text{Γ}$
 $| \text{ε} \text{ε} \text{Γ} \text{Γ} \text{Σ} | \text{ε} \text{Γ} | \text{ε} \text{V}_{\delta} |$

Παρατηρούμε ότι από ποσοτική και χρονική άποψη το Συνεχές Ελαφρό ε είναι ισοδύναμο με την Υπορροή με Γοργό Γ και αυτή με τις δύο Απόστροφους που η πρώτη έχει Γοργό Σ αλλά η ύπαρξη και των τριών ειδών διπλής συνεχόμενης κατάβασης με Γοργό, όπως θα δούμε στην συνέχεια, είναι αναγκαία για εκφραστικούς και ορθογραφικούς λόγους.

Το Υφέν .

Το Υφέν είναι μια καμπύλη γραμμή που ενώνει δύο χαρακτήρες ποσότητας, του ίδιου τονικού ύψους. Τότε η χρονική αξία του δεύτερου χαρακτήρα προσθέτεται στην αξία του πρώτου και οι φθόγγοι προφέρονται ενωμένοι. Το Υφέν όταν είναι κάτω από τους χαρακτήρες γράφεται έτσι ενώ όταν είναι πάνω από τους χαρακτήρες γράφεται

έτσι π.χ.

Η Κορώνα .

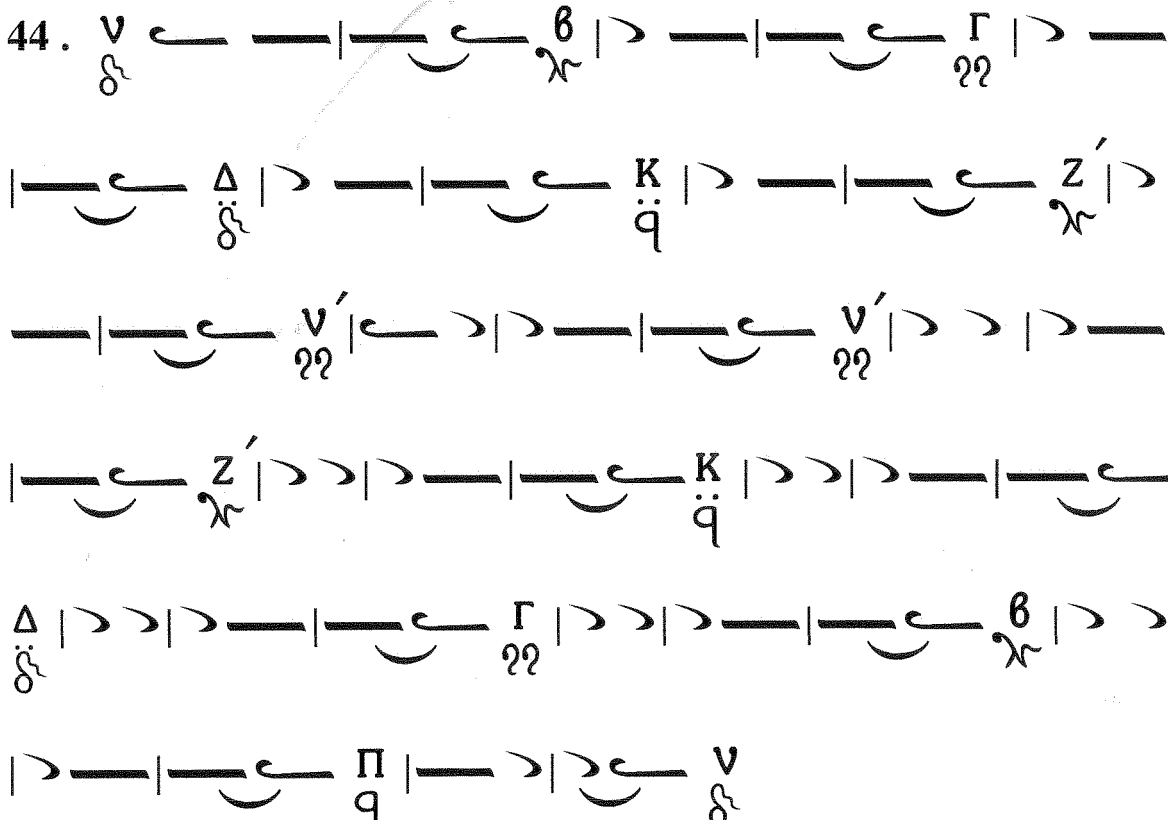
Η Κορώνα πηγαίνει πάνω από όλους τους χαρακτήρες ποσότητας, όταν θέλει ο μουσικός, ανεξάρτητα με την χρονική τους διάρκεια, και θέλει παράταση της φωνής στον φθόγγο αυτόν .

Άλλα σημεία γραφής .

Έχουμε επίσης τα σημεία Επανάληψης |: , :| , ||: , ||, * και τα σημεία Αναπνοής το Κόμμα , και τον Σταυρό + . Στην Ελληνική μουσική σαν σημεία αναπνοής χρησιμοποιούνται ακόμα οι Παύσεις και οι Μαρτυρίες των φθόγγων .

Άσκηση .

Ρυθμός : Δίσσημος .

44 .

Τα σημεία Αλλοιώσεως .

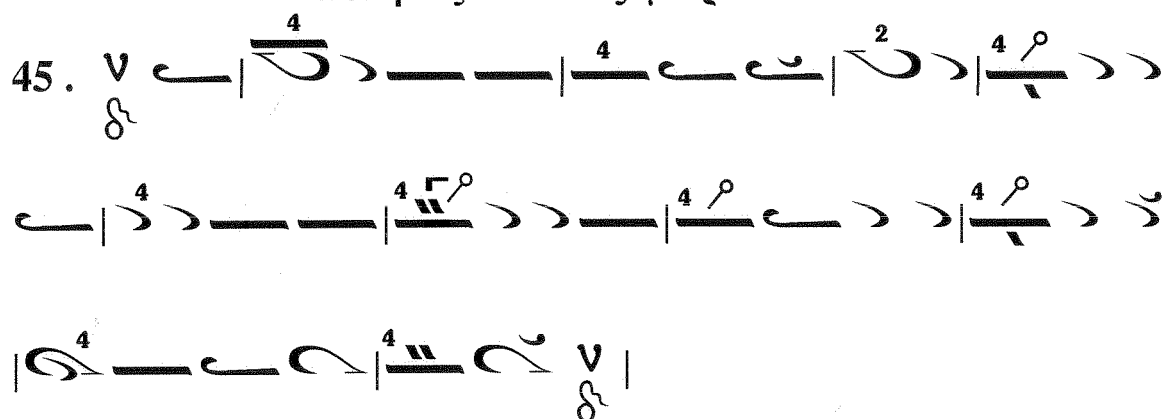
Τα σημεία που αλλάζουν το τονικό ύψος των φθόγγων ονομάζονται σημεία Αλλοιώσεως και χωρίζονται σε δύο κατηγορίες :

1) σε αυτά που ανεβάζουν το τονικό ύψος των φθόγγων και ονομάζονται Διέσεις και

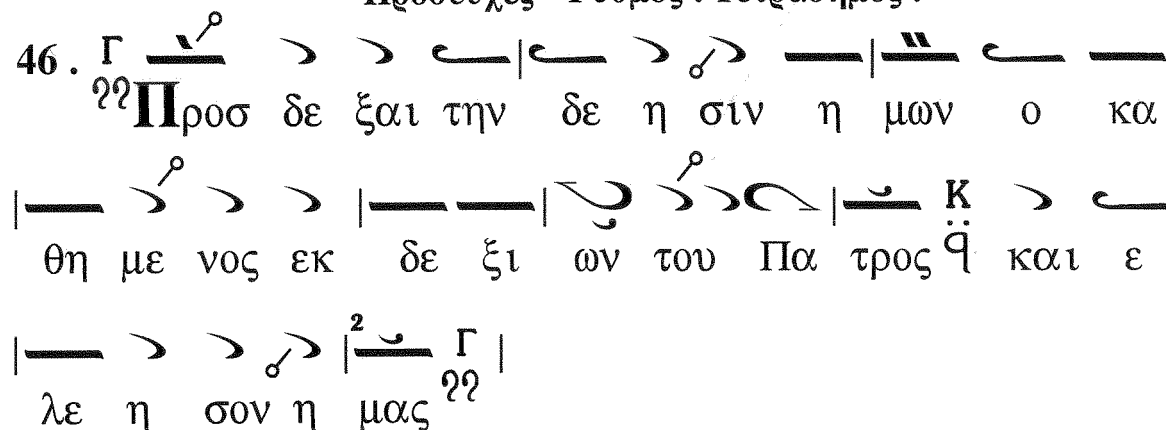
2) σε αυτά που κατεβάζουν το τονικό ύψος των φθόγγων και ονομάζονται Υφέσεις .

Διέσεις		Μόρια	Υφέσεις		Μόρια
Απλή	♯	2	Απλή	♭	2
Μονόγραμμη	♯	4	Μονόγραμμη	♭	4
Δίγραμμη	♯	6	Δίγραμμη	♭	6
Τρίγραμμη	♯	8	Τρίγραμμη	♭	8

Ασκήσεις Ελλειπές μέτρο .

45.

Προσενχές Ρυθμός : Τετράσημος .

46.

Προσ δε ξαι την δε η σιν η μων ο κα
θη με νος εκ δε ξι ων του Πα τρος και ε
λε η σον η μας

Ρυθμός : Δίσσημος .

47. $\overset{\text{Π}}{\underset{\text{9}}{\text{Εν}}}$ τω θλι βε σθαι με ει σα κου σον
 μου των ο δυ νω ων Κυ ρι ε σοι κρα ζω $\overset{\text{Π}}{\underset{\text{9}}{\text{9}}}$

48. $\overset{\text{ν}}{\underset{\text{δ}}{\text{Δο}}}$ ξα α σοι οι τω δει ξαν τι το φως
 $\overset{\text{Δ}}{\underset{\text{δ}}{\text{Δο}}}$ ξα εν υ ψι ι στοις Θε ω ω $\overset{\text{ν}}{\underset{\text{δ}}{\text{99}}}$ και
 ε πι γης ει ρη η νη $\overset{\text{β}}{\underset{\text{χ}}{\text{χ}}}$ εν αν θρω ποις ευ δο
 κι α $\overset{\text{ν}}{\underset{\text{δ}}{\text{δ}}}$

Δετός Νήσων Αρχιπελάγους .

Ἦχος $\overset{\lambda}{\text{Π}} \overset{\text{δ}}{\text{δ}} \overset{\text{2}}{\text{Nη}}$ Ρυθμός : Τετράσημος .

49. $\overset{\text{ν}}{\underset{\text{δ}}{\text{Με}}}$ σα σ'ω ραι ο πε ρι βο λα κι μπαι
 νω $\overset{\text{β}}{\underset{\text{χ}}{\text{χ}}}$ με αν θη και με ρο δα στο λι σμε
 νο $\overset{\text{ν}}{\underset{\text{δ}}{\text{δ}}}$

Βλέπω μια λεμονιά λιγνή στη μέση
 κι εβεργολυγαν πουλί μου για να πέσει .

Το Δίγοργο και το Τρίγοργο .

Το Δίγοργο και το Τρίγοργο ανήκουν στους χαρακτήρες που διαιρούν τον χρόνο . Πηγαίνουν πάντα πάνω από τους χαρακτήρες ποσότητας και ενεργούν με τον παρακάτω τρόπο :

1) Το Δίγοργο διαιρεί τον χρόνο σε **τρία** ίσα μέρη . Ενώνει **τρεις** χαρακτήρες σε **ένα** χρόνο , πηγαίνει στον **δεύτερο** χαρακτήρα και τον ενώνει με τον **προηγούμενο** και τον **επόμενο** :

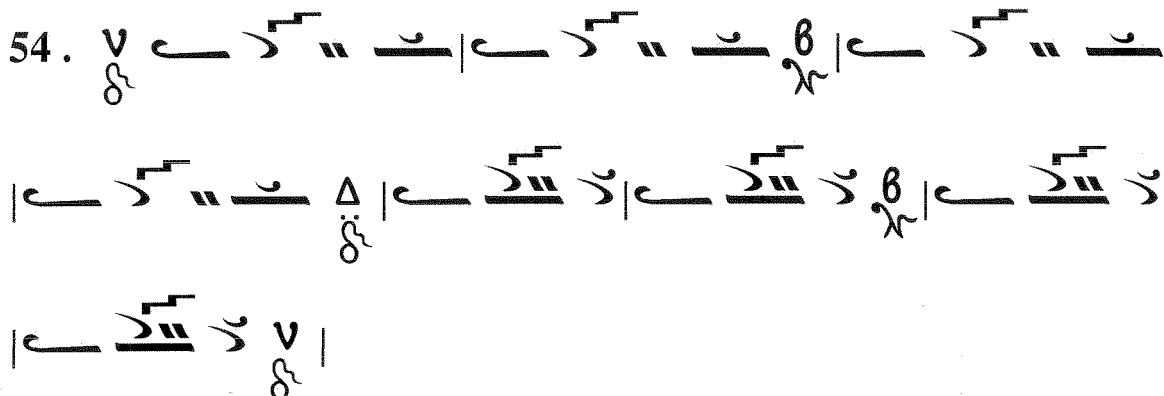
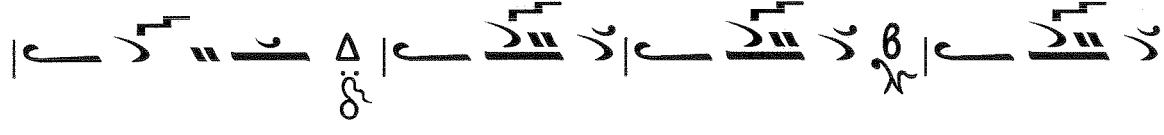

 = 1 χρόνος .

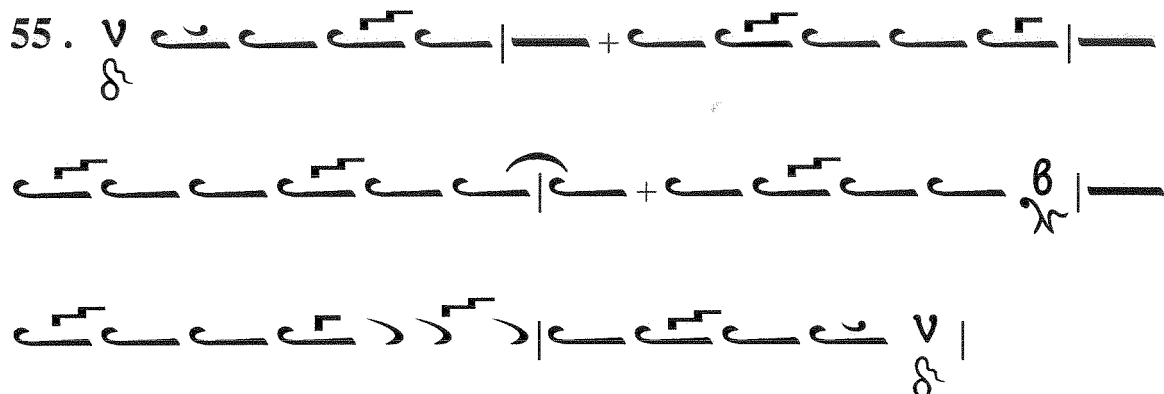
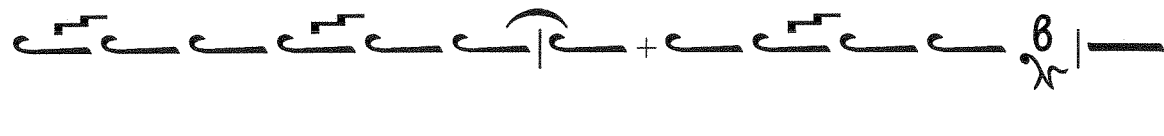

2) Το Τρίγοργο διαιρεί τον χρόνο σε **τέσσερα** ίσα μέρη . Ενώνει **τέσσερους** χαρακτήρες σε **έναν** χρόνο , πηγαίνει στον **δεύτερο** χαρακτήρα και τον ενώνει με τον **προηγούμενο** και τους **δύο επόμενους** :

 = 1 χρόνος .

Με τον ίδιο τρόπο διαιρούν τον χρόνο το **Τετράγοργο** σε **πέντε** ίσα μέρη , το **Πεντάγοργο** σε **έξι** ίσα μέρη , το **Εξάγοργο** , σε **επτά** ίσα μέρη κ.λ.π.

Ασκήσεις Ρυθμός : Τρίσημος .

54 .

55 .

Οι χαρακτήρες που Προσθέτουν και Διαιρούν τον Χρόνο .
(Μικτοί χαρακτήρες χρόνου)

Οι μικτοί χαρακτήρες χρόνου είναι τρεις : το Αργό $\neg$ το Ημιόλιο $\neg$ και το Δίαργο $\neg$. Τους συναντάμε μόνο πάνω από το Ολίγο, κάτω από το οποίο υπάρχουν Κεντήματα.

α) Το Αργό $\neg$ είναι αριστερόστροφο Γοργό. Διαιρεί με Γοργό που ανήκει στα Κεντήματα και προσθέτει έναν χρόνο στο Ολίγο π.χ.

$$\left| \underset{\delta}{\vee} \overset{3}{\neg} \underset{\chi}{\beta} \right| = \left| \underset{\delta}{\vee} \overset{3}{\neg} \underset{\chi}{\beta} \right|$$

β) Το Ημιόλιο $\neg$ διαιρεί με Γοργό που ανήκει στα Κεντήματα και προσθέτει δύο χρόνους στο Ολίγο π.χ.

$$\left| \underset{\delta}{\vee} \overset{4}{\neg} \underset{\chi}{\beta} \right| = \left| \underset{\delta}{\vee} \overset{4}{\neg} \underset{\chi}{\beta} \right|$$

γ) Το Δίαργο $\neg$ είναι αριστερόστροφο Δίγοργο. Διαιρεί με Γοργό που ανήκει στα Κεντήματα και προσθέτει τρεις χρόνους στο Ολίγο π.χ.

$$\left| \underset{\delta}{\vee} \overset{2}{\neg} \overset{4}{\neg} \underset{\chi}{\beta} \right| = \left| \underset{\delta}{\vee} \overset{2}{\neg} \overset{4}{\neg} \underset{\chi}{\beta} \right|$$

Ασκήσεις με τους Μικτούς χαρακτήρες χρόνου .

Ρυθμός : Τετράσημος .

$$61. \underset{\delta}{\vee} \neg \neg \neg \underset{\chi}{\beta} \mid \neg \neg \neg \underset{\chi}{\beta} \mid \neg \neg \neg \underset{\delta}{\beta} \mid \neg \neg \neg \underset{\delta}{\beta} \mid$$

$$\underset{\chi}{\beta} \mid \neg \neg \neg \underset{\chi}{\beta} \mid \neg \neg \neg \underset{\delta}{\beta} \mid$$

$$62. \underset{\delta}{\vee} \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \underset{\delta}{\beta} \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid$$

$$\underset{\chi}{\beta} \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \underset{\chi}{\beta} \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid$$

$$63. \underset{\delta}{\vee} \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \underset{\chi}{\beta} \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid$$

$$\neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \underset{\chi}{\beta} \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid$$

$$\neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid \neg \neg \neg \mid$$

Παρεστιγμένα Γοργά και Δίγοργα .

Ενώ για την διαίρεση του χρόνου σε ίσα μέρη χρησιμοποιούμε το Γοργό, το Δίγοργο, το Τρίγοργο κ.λ.π. για την διαίρεση του χρόνου σε άνισα μέρη χρησιμοποιούμε τα Παρεστιγμένα Γοργά και Δίγοργα . Η διαίρεση αυτή έγινε από την μουσική επιτροπή που συνέταξε το Πατριαρχείο το 1881 . Το Γοργό που έχει Απλή αριστερά $\cdot\Gamma$ ή δεξιά $\Gamma\cdot$ λέγεται **Γοργό Παρεστιγμένο** και διαιρεί τον χρόνο σε 4 άνισα μέρη . Γοργό αριστερά **Παρεστιγμένο** λέγεται **Ημίγοργο** και δεξιά **Παρεστιγμένο** λέγεται **Τριημίγοργο** :

Ημίγοργο : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{3}} \underbrace{\cdot\Gamma}_{\frac{1}{3}} = \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{3}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{3}}$

Τριημίγοργο : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{3}} \underbrace{\Gamma\cdot}_{\frac{2}{3}} = \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{3}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{3}}$

Διπλό Παρεστιγμένο αριστερά : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{3}{4}} \underbrace{\cdot\Gamma}_{\frac{1}{4}} = \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{3}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}}$

Διπλό Παρεστιγμένο δεξιά : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\Gamma\cdot}_{\frac{3}{4}} = \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{3}{4}}$

Το Δίγοργο που έχει Απλή αριστερά $\cdot\Gamma\Gamma$, δεξιά $\Gamma\Gamma\cdot$, ή πάνω δεξιά $\Gamma\Gamma\cdot$ λέγεται **Δίγοργο Παρεστιγμένο** και διαιρεί τον χρόνο σε 4 άνισα μέρη :

Αριστερά : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{4}} \underbrace{\cdot\Gamma\Gamma}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} = \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}}$

Δεξιά : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\Gamma\Gamma\cdot}_{\frac{2}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} = \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}}$

Πάνω Δεξιά : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\Gamma\Gamma\cdot}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{4}} = \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{4}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{4}}$

Παρεστιγμένα Τρίγοργα .

Το Τρίγοργο που έχει Απλή κάτω αριστερά $\cdot\Gamma\Gamma\Gamma$, στην μέση αριστερά $\cdot\Gamma\Gamma$, πάνω αριστερά $\Gamma\Gamma\cdot$, ή πάνω δεξιά $\Gamma\Gamma\cdot$, ονομάζεται **Τρίγοργο Παρεστιγμένο** και διαιρεί τον χρόνο σε 5 άνισα μέρη :

Κάτω αριστερά : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{5}} \underbrace{\cdot\Gamma\Gamma}_{\frac{1}{5}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{5}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{5}}$

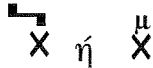
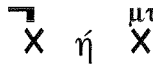

Μέση αριστερά : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{5}} \underbrace{\cdot\Gamma\Gamma}_{\frac{2}{5}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{5}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{5}}$

Πάνω αριστερά : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{5}} \underbrace{\Gamma\Gamma\cdot}_{\frac{1}{5}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{5}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{5}}$

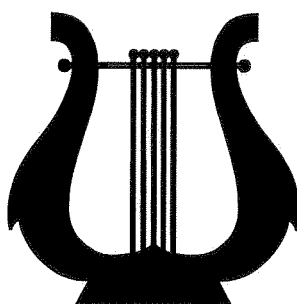
Πάνω δεξιά : $\underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{5}} \underbrace{\Gamma\Gamma\cdot}_{\frac{1}{5}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{1}{5}} \underbrace{\hspace{1cm}}_{\frac{2}{5}}$

Χρονική Αγωγή .

Οι κινήσεις των διαφόρων μέτρων στις μελωδίες δεν γίνονται πάντοτε με την ίδια ταχύτητα . Άν δηλαδή, σε μια μελωδία κάθε κίνηση του ρυθμού της, διαρκεί $\frac{1}{4}$ του δευτερολέπτου της ώρας, την ίδια μελωδία μπορούμε να την μετρήσουμε δίνοντας σε κάθε κίνηση διάρκεια $\frac{1}{3}$ ή $\frac{1}{2}$ ή $\frac{3}{4}$ ή 1 κ.λ.π. δευτερόλεπτα . Η διαφορετική ταχύτητα των κινήσεων του ρυθμού λέγεται **Χρονική Αγωγή** . Σε κάθε μελωδία ταιριάζει περισσότερο μία **Χρονική Αγωγή** . Η ελληνική μουσική χρησιμοποιεί 5 **Χρονικές Αγωγές** :

Ονομασία	Σημείο	Κινήσεις σε 1 λεπτό της ώρας	Αντιστοιχία στην Ευρωπαϊκή μουσική
1) Βραδεία		56-80	<i>Adagio</i>
2) Μέση		80-100	<i>Andante</i>
3) Μέτρια		100-168	<i>Moderato</i>
4) Ταχεία		168-208	<i>Allegro</i>
5) Ταχυστάτη ή Χύμα		208-416	<i>Recitativo</i>

Πιο συνηθισμένες **Χρονικές Αγωγές** είναι η **Μέτρια** και η **Ταχεία** . Το σημείο της **Χρονικής Αγωγής** κάθε μελωδίας γράφεται στην αρχή του μουσικού κειμένου ή σε διάφορα ενδιάμεσα του σημεία, όπου γίνεται κάποια μεταβολή στην ταχύτητα ή στην βραδύτητα . Για τα μουσικά κείμενα που δεν έχουν σημειωμένη την **Χρονική Αγωγή** έχουν **Μέτρια** . Η **Βραδεία**, χρησιμοποιείται στα αργά εκκλησιαστικά μέλη της **Παπαδικής Μελοποιίας**, η **Μέση** και η **Μέτρια** στα **Στιχηρά Ιδιόμελα**, στις **Καταβασίες** και στα αργοσύντομα μέλη της **Παπαδικής Μελοποιίας**, η **Ταχεία**, σε σύντομα **Ειρμολογικά** μέλη και στις σύντομες συνθέσεις της **Παπαδικής Μελοποιίας** και η **Χύμα** για την απαγγελία του Ν΄ ψαλμού, των Α΄ και Β΄ **Αντιφώνων** της **Θ. Λειτουργίας** και γενικά στην **Στιχολογία** της Ορθοδόξου εκκλησίας. Με απόλυτη ακρίβεια καθορίζονται οι **Χρονικές Αγωγές** με τον **Μετρονόμο** του *Malzel* που λέγεται και **Χρονόμετρο** .

Οι χαρακτήρες Ποιότητας .

Εκτός από τους χαρακτήρες ποσότητας και χρόνου έχουμε και τους χαρακτήρες **Ποιότητας** . Οι χαρακτήρες **Ποιότητας** είναι οι χαρακτήρες έκφρασης και απόδοσης των μουσικών φθόγγων . Μόνοι τους δεν έχουν χρόνο ούτε φωνή γι' αυτό ονομάζονται **Άφωνοι** και **Άχρονοι** χαρακτήρες, χρησιμοποιούν όμως το φθόγγο και το χρόνο του χαρακτήρα ή των χαρακτήρων που επηρεάζουν . Οι χαρακτήρες Ποιότητας ονομάζονται και " **Χειρονομίες** " . Οι **Χειρονομίες** , όπως αναφέρει ο **Χρυσάνθος** στο " **Μέγα Θεωρητικό** " , ήταν κινήσεις των χεριών που χρησιμοποιούσαν οι παλαιοί ψαλμωδοί για την εποπτική παράσταση της μελωδίας και για την καταμέτρηση του χρόνου , που ξοδεύεται στην αρχή κατά τους κανόνες της ρυθμικής . Επίσης έλεγαν ότι η **Χειρονομία** ήταν αναγκαία για τον ψάλτη , γιατί μ' αυτή ήταν δυνατόν να διακρίνει κανένας τις συνθέσεις των χαρακτήρων ποσότητας και ποιότητας με τους οποίους γράφεται κάθε μελωδία . Οι χαρακτήρες Ποιότητας που εξηγήθηκαν από τους τρεις Δασκάλους στη νέα μέθοδο του 1814 είναι :

1) Η **Βαρεία** , γράφεται μπροστά από τους χαρακτήρες ποσότητας εκτός από τα **Κεντήματα** και την **Υπορροή** . Ο φθόγγος του χαρακτήρα που έχει την **Βαρεία** προφέρεται με βάρος , ώστε η ζωηροτητά του να τον κάνει να ξεχωρίζει από τον προηγούμενο και τον επομενό του χα-

ρακτήρα π.χ.

όλοι οι χαρακτήρες αρχικά έχουν την ίδια εκφραστική αξία, με την **Βαρεία** όμως το δεύτερο **Ίσο** προφέρεται με ζωηρότητα και ξεχωρίζει από τους άλλους χαρακτήρες . Η ανάλυση της **Βαρείας** είναι περίπου αυ-

τή :

2) Το **Ψηφιστό** , γράφεται κάτω από τους χαρακτήρες ποσότητας

αρκεί να ακολουθούν δύο καταβάσεις π.χ. ή κ.λ.π.

Εξαίρεση αποτελεί η **Πεταστή** , που παίρνει το **Ψηφιστό** μόνο σ' αυτή

γραμμή :

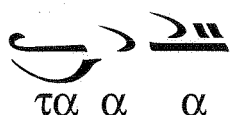
Διάφοροι τρόποι ενέργειας του Ψηφιστού .

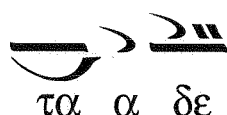
α) Το **Ψηφιστό** που γράφεται στο **Ίσο** ή στο **Ολίγο** δίνει στους φθόγγους δύναμη που εξασθενεί στους επόμενους δύο ή τρεις φθόγγους . Απαραίτητο όμως για αυτό είναι οι φθόγγοι στους οποίους

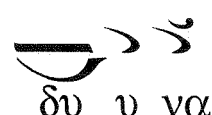
εκτείνεται η ενέργεια του **Ψηφιστού**, να ανήκουν στην ίδια συλλαβή

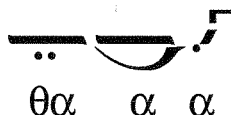
της λέξεως του κειμένου π.χ.: Σε ε ε υ μνου ου ου ου μεν

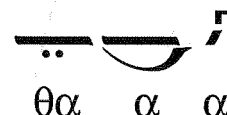
Το ίδιο ενεργεί το **Ψηφιστό** στο φθογγόσημό του και στα επόμενα φθογγόσημα καταβάσεως που ανήκουν στην ίδια συλλαβή της λέξεως στις παρακάτω μελωδικές γραμμές :

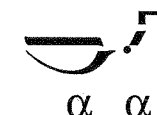

τα α α

τα α δε

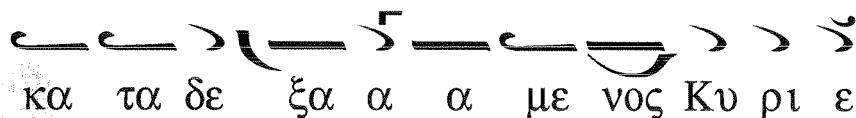

δυ υ να

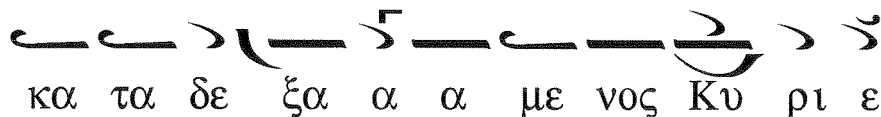

θα α α

θα α α

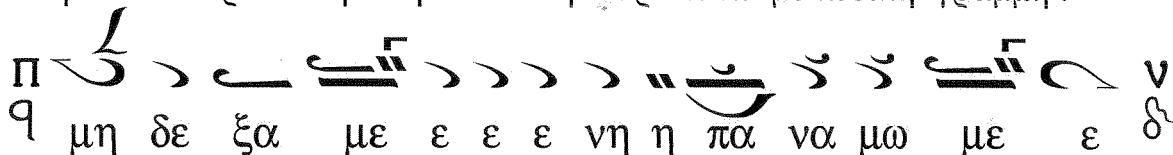

α α

β) Το **Ψηφιστό** ενεργεί στο πρώτο φθογγόσημο καταβάσεως όταν αυτό έχει την τονιζόμενη συλλαβή της λέξεως π.χ.

κα τα δε ξα α α με νος Κυ ρι ε

αντί:
κα τα δε ξα α α με νος Κυ ρι ε

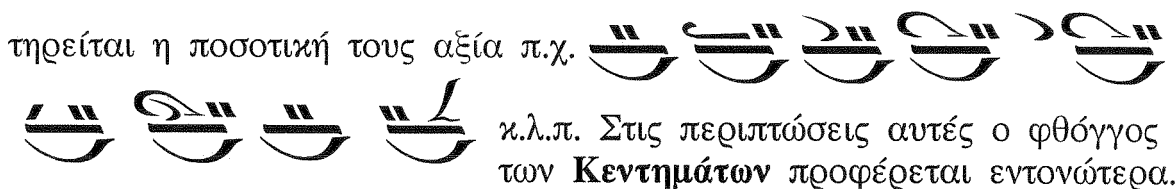
στην ίδια περίπτωση ανήκει και η παρακάτω μελωδική γραμμή :

π μη δε ξα με ε ε ε νη η πα να μω με ε

γ) Το **Ψηφιστό** που γράφεται στην **Πεταστή** (Περίπτωση

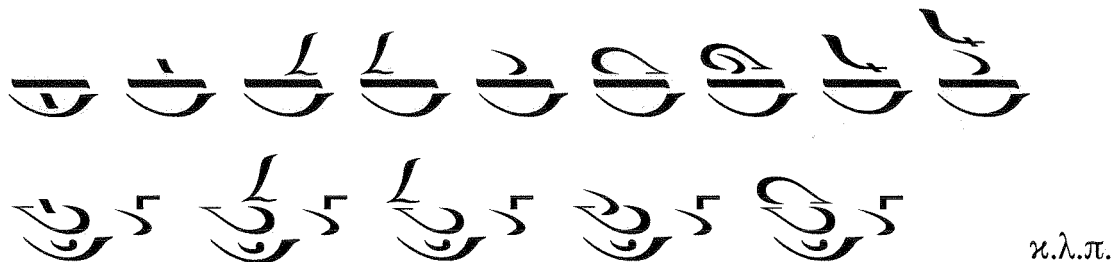
που δεν αναλύθηκε από τους τρεις Δασκάλους) δίνει στην ποιοτική της αξία ζωηρότητα

δ) Τα **Κεντήματα** παίρνουν το **Ψηφιστό**, όταν είναι επάνω στο **Ολίγο** είτε μόνα τους είτε με άλλα φθογγόσημα μαζί, σε συνθέσεις όπου δια-

τηρείται η ποσοτική τους αξία π.χ. κ.λ.π. Στις περιπτώσεις αυτές ο φθόγγος των **Κεντημάτων** προφέρεται εντονότερα.

Στη σύνθεση το Ψηφιστό ανήκει στο Ολίγο και ενεργεί όπως ακριβώς στην α! περίπτωση.

ε) Στο Κέντημα, στην Υψηλή, στην Απόστροφο, στο Ελαφρό, στην Χαμηλή και στα σύνθετα φθογγόσημα υπερβατικής καταβάσεως γράφεται το Ψηφιστό όταν αυτά είναι σε συνθέσεις με το Ολίγο ή την Πεταστή και ενεργεί όπως στις περιπτώσεις α!, β! και γ! π.χ.

Στις περιπτώσεις αυτές επίσης ανήκουν το Ίσο και το Ολίγο σε συνθέσεις με την Πεταστή: και

Η γραφή μόνη της δεν δέχεται Ψηφιστό, εκτός αν είναι σύνθετο με τα Κεντήματα:

στ) Η Υπορροή και το Συνεχές Ελαφρό, παίρνουν το Ψηφιστό, όταν είναι σύνθετα με το Ολίγο:
ή την Πεταστή:

Στις περιπτώσεις αυτές το Ψηφιστό ανήκει στον δεύτερο φθόγγο και ενεργεί όπως στην ε! περίπτωση με την Απόστροφο.

Η ανάλυση του Ψηφιστού είναι περίπου αυτή:

α) με Ολίγο: =

β) με Κεντήματα: > > =

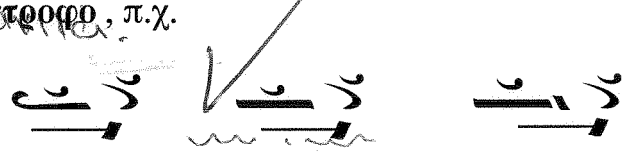
* Ο. Ρωμαιοί ήσαν τόσο ενδοσυντηρητικοί και τόσο επιφυλακτικοί απέναντι στο ελληνικό γένος που να μην τους επέτρεψαν να εισαγάγουν στο ελληνικό ποίημα και τις ελληνικές μετράς. Στα παλαιά έθνη, έλληνες αυτές να αναφέρονται ποίηση ελληνική γλώσσα και είναι φανερό στους φθόγγους, σε αντίθεση με την ονομασία του έναν "τραχύ" κνιματισμό. Το Ομαλό δεν γράφεται κάτω από τα Κεντήματα και την Πεταστή.

3) Το Ομαλό — γράφεται κάτω από τους χαρακτήρες ποσότητας

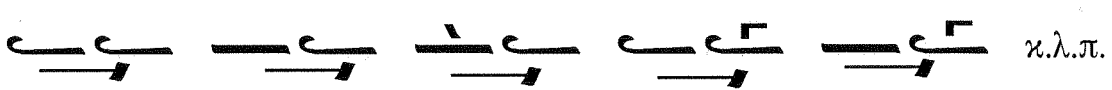
και δίνει στους φθόγγους, σε αντίθεση με την ονομασία του έναν "τραχύ" κνιματισμό. Το Ομαλό δεν γράφεται κάτω από τα Κεντήματα και την Πεταστή.

Διάφοροι τρόποι ενέργειας του Ομαλού. Πρώτος έρευνες

α) Όταν χαρακτήρας δεχθεί το Ομαλό ακολουθεί υποχρεωτικά μια σύγχρονη Απόστροφο, π.χ.

β) Χαρακτήρας αξίας ενός χρόνου ακολουθείται υποχρεωτικά από ισόχρονο Ίσο ή Ίσο με Γοργό. Στην περίπτωση αυτή το Ομαλό ενεργεί και στους δύο χαρακτήρες τους οποίους και ενώνει π.χ.

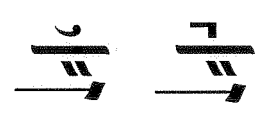

Την ίδια ενέργεια έχει το Ομαλό και στις παρακάτω μελωδικές γραμμές:

δηλαδή όπου ακολουθεί ένα Ίσο.

γ) Στις συνθέσεις που ακολουθούν το Ομαλό ανήκει στο Ολίγο:

ενώ στην σύνθεση ενώνει στην ενεργειά του το Ολίγο με

το Ίσο όπως στην β! περίπτωση.

Η ανάλυση του Ομαλού είναι περίπου αυτή:

α) = >

β) = ή >

① ~~Πρωταίριος~~ Ρωταίριος μαπαμφίς, αλλά βλέπουμε πολλά ελληνιστά στοιχεία που μας οδηγούν σε μια ελληνιστική εποχή. Γι' αυτό δεν μπορούμε να μιλάμε για τωρινά στοιχεία, αλλά για τις ρυθμίες η οποία είχε ρίζες από τους λαούς που η Ρώμη είχε στην

4) Το **Αντικένωμα** , γράφεται κάτω από τους χαρακτήρες. Τα **Κεντήματα** δεν παίρνουν Αντικένωμα.

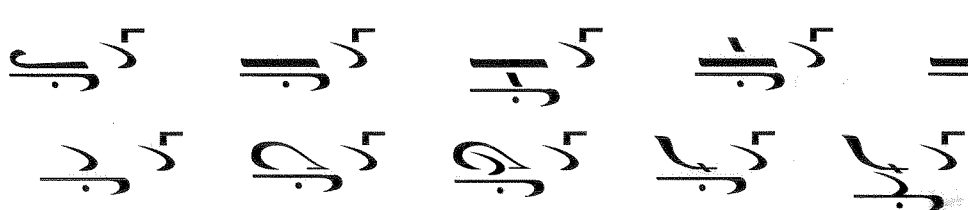
Διάφοροι τρόποι ενέργειας του Αντικενώματος.

α) Το **Ολίγο** και οι σύνθετοι με αυτό χαρακτήρες υπερβατικής αναβάσεως (εκτός) παίρνουν το Αντικένωμα αλλά μετά από αυτά υπάρχει πάντοτε ένα τουλάχιστον φθογγόσημο καταβάσεως συνήθως Απόστροφος π.χ.

 κ.λ.π.

Στις περιπτώσεις αυτές, το **Αντικένωμα** δίνει στον φθόγγο του χαρακτήρα ζωηρότερο τονισμό που προκαλεί την εντύπωση τινάγματος.

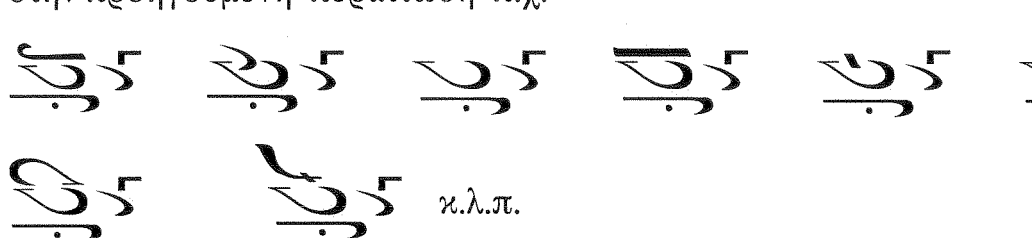
β) Το **Ίσο**, το **Ολίγο**, οι σύνθετοι με το **Ολίγο** χαρακτήρες υπερβατικής αναβάσεως (εκτός) , η **Απόστροφος**, το **Ελαφρό**, η **Χαμηλή** και όλα τα φθογγόσημα υπερβατικής καταβάσεως, εκτός εκείνων που περιέχουν το **Ολίγο**, παίρνουν το **Αντικένωμα** μαζί με μια **Απλή**: οπότε υποχρεωτικά ακολουθεί χαρακτήρας κατάβασης με **Γοργό** π.χ.

 κ.λ.π.

Στις περιπτώσεις αυτές ο φθόγγος του χαρακτήρα που έχει το **Γοργό** προφέρεται **αχώριστα** από τον φθόγγο του χαρακτήρα που έχει το **Αντικένωμα** και δίνει την εντύπωση πως **κρέμεται** από αυτόν.

γ) Η **Πεταστή**, οι σύνθετοι με αυτή χαρακτήρες υπερβατικής ανάβασης

και κατάβασης, το και το παίρνουν το **Αντικένωμα** με **Απλή** οπότε υποχρεωτικά ακολουθεί χαρακτήρας κατάβασης με **Γοργό** όπως στην προηγούμενη περίπτωση π.χ.

 κ.λ.π.

Στις περιπτώσεις αυτές το **Αντικένωμα** δίνει πρώτα ζωηρότητα στην εκφραστική αξία της **Πεταστής** και ύστερα ενεργεί όπως στην β! περίπτωση.

δ) Στις συνθέσεις :

το **Αντικένωμα** ανήκει στον δεύτερο φθόγγο της **Υπορροής** και του **Συνεχές Ελαφρού**, που προφέρεται όπως ακριβώς στην γ! περίπτωση.

ε) Στην σύνθεση :

το **Αντικένωμα** ανήκει στο **Ολίγο** και ενεργεί όπως ακριβώς στην β! περίπτωση.

Η ανάλυση του **Αντικενώματος** είναι περίπου αυτή :

α)

β)

5) Το Έτερο, λέγεται και **Σύνδεσμος** γιατί συνδέει δύο χαρακτήρες.

Διάφοροι τρόποι σύνδεσης του Σύνδεσμου.

α) Το **Ίσο** με **Ίσο** , το **Ολίγο** με το **Ίσο** ,

τα σύνθετα φθογγόσημα υπερβατικής ανάβασης που περιέχουν το **Ολίγο** με το **Ίσο** π.χ.

 κ.λ.π.

την **Απόστροφο**, το **Ελαφρό**, την **Χαμηλή** και τον δεύτερο φθόγγο της **Υπορροής** με το **Ίσο** :

τα σύνθετα φθογγόσημα υπερβατικής καταβάσεως που δεν έχουν το **Ολίγο** και την **Πεταστή** με το **Ίσο** π.χ.

 κ.λ.π.

και χαρακτήρες αναβάσεως με χαρακτήρες καταβάσεως ή αντίστροφα π.χ.

Στις περιπτώσεις αυτές οι φθόγγοι των δύο χαρακτήρων, που συνδέονται με το **Έτερο**, προφέρονται σε μία αναπνοή μαλακά και μεταξύ τους γίνεται ένας ελαφρύς κυμματισμός, ηπιώτερος από αυτόν του **Ομαλού**.

β) Το **Έτερο** συνδέει χαρακτήρες τριών ή περισσότερων χρόνων όταν και εφόσον ακολουθεί χαρακτήρας κατάβασης, συνήθως **Απόστροφος** με **Γοργό** ή χωρίς **Γοργό** π.χ.

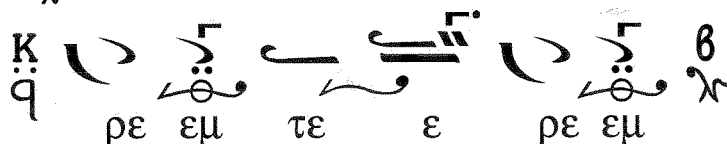
τότε ο χαρακτήρας με τους χρόνους προφέρεται μαλακά και με τον ίδιο κυμματισμό, σε μία αναπνοή, με τον επόμενο χαρακτήρα όπως στην α! περίπτωση.

Η ανάλυση του **Συνδέσμου** είναι περίπου αυτή:

$$\alpha) \text{ — } \underline{\text{—}} = \underline{\text{—}} \text{ } \text{—}$$

$$\beta) \text{ — } \underline{\text{—}} = \text{— } \text{— } \underline{\text{—}} \text{ ή } \text{— } \underline{\text{—}} \text{— } \underline{\text{—}}$$

6) Το **Ενδόφωνο** , γράφεται μόνο σε χαρακτήρες καταβάσεως και θέλει ο φθόγγος του χαρακτήρα να απαγγελθεί με κλειστό στόμα, απ' τη μύτη π.χ.

Η χρήση του **Ενδόφωνου** στην εκκλησιαστική μουσική γίνεται μόνο στις συλλαβές **εμ** και **εν**.

7) Ο **Σταυρός** +, γράφεται ανάμεσα στους χαρακτήρες και θέλει διακοπή της φωνής και ζωηρότητα στον επόμενο φθόγγο. Συνήθως, για διαχωρισμό των λέξεων, γίνεται χρήση του **Σταυρού** ακόμη και όταν δεν είναι γραμμένος στην μελωδία, όταν η λέξη που ακολουθεί αρχίζει με το ίδιο γράμμα της αλφαβήτου που τελειώνει η προηγούμενη.

Εκτός από αυτούς τους χαρακτήρες οι παλαιοί ψαλμωδοί χρησιμοποιούσαν και άλλους χαρακτήρες ποιότητας που παρουσιάζουν κίνηση φωνής (ομοιόμορφη με μικρές παραλλαγές και σύμφωνη προς το σχήμα τους) δεμένη με τις γύρω φωνές, που τονίζει το λόγο και καλλωπίζει την μονόφωνη μελωδία. Τους χώριζαν δε σε τρεις κατηγορίες:

- 1) Μετά Φωνής, όταν έχουν εκτός από ποιοτική αξία και ποσοτική,
- 2) Μετά Αργίας, όταν έχουν εκτός από ποιοτική αξία και χρονική και
- 3) Άφωνες και Άχρονες υποστάσεις.

Τους χαρακτήρες αυτούς δεν τους ανέλυσαν οι τρεις δάσκαλοι στην νέα μέθοδο:

- 1) Μετά φωνής:

α) Το κρυφό Ίσο ή Ισάκι $\text{—}^{\text{Γ}}$, που αναλύεται περίπου έτσι:

$$\text{—}^{\text{Γ}} = \text{—}^{\text{Γ}} \text{—} \quad \text{ή} \quad \text{—}^{\text{Γ}} = \text{—} \text{—}^{\text{Γ}}$$

β) Η Οξεία $\text{—}^{\text{Γ}}$, που αναλύεται περίπου έτσι:

$$\text{—}^{\text{Γ}} = \text{—}^{\text{Γ}} \text{—}$$

γ) Η Πεταστή $\text{—}^{\text{Γ}}$, που για την ποσοτική της αξία αλλά και την ποιοτική έχουμε μιλήσει.

- 2) Μετά Αργίας:

α) Το Τζάκισμα $\text{—}^{\text{Γ}}$, που εκτός από την ποιοτική του αξία προσθέτει στους χαρακτήρες και έναν χρόνο, όπως το κλάσμα. Το Τζάκισμα αναλύεται περίπου έτσι:

$$\text{—}^{\text{Γ}} = \text{—}^{\text{Γ}} \text{—} \quad \text{ή} \quad \text{—}^{\text{Γ}} \text{—}$$

- 3) Άχρονες, Άφωνες υποστάσεις:

α) Η Διπλοβαρεία ή Πίεσμα $\text{—}^{\text{Γ}}$, που αναλύεται περίπου έτσι:

$$\text{—}^{\text{Γ}} = \text{—}^{\text{Γ}} \text{—}^{\text{Γ}}$$

β) Το Παρακάλεσμα ή , που αναλύεται περίπου έτσι :

$$\text{wavy line} = \text{wavy line with horizontal strokes}$$

γ) Το Λύγισμα , που αναλύεται περίπου έτσι :

$$\text{hook symbol} = \text{hook symbol with horizontal strokes}$$

δ) Το Τρομικόν ή , που αναλύεται περίπου έτσι :

$$\text{hook symbol} \text{ ή } \text{hook symbol} = \text{hook symbol with horizontal strokes}$$

ε) Το Στρεπτόν ή , που αναλύεται περίπου έτσι :

$$\text{hook symbol} \text{ ή } \text{hook symbol} = \text{hook symbol with horizontal strokes}$$

και άλλους πολλούς που οι τρεις δάσκαλοι δεν εξήγησαν αλλά η παράδοση διέσωσε τις αναλύσεις τους. Περισσότερο όμως σε χρήση σήμερα είναι αυτοί οι 16. Η εξήγηση της εκφραστικής αξίας των χαρακτήρων Ποσότητας και Ποιότητας επιτυγχάνεται καλλίτερα με τις σχετικές μελωδικές ασκήσεις. Σήμερα, επειδή από αμάθεια ερμηνεύει ο καθένας με όποιον τρόπο θέλει τα σημεία εκφράσεως ή μάλλον δεν τα λαμβάνει καθόλου υπ' όψιν, έχουμε φθάσει στο σημείο να μας είναι πολύ δύσκολο να βρούμε δύο μουσικούς που να εκτελούν εντελώς ομοιόμορφα το ίδιο μουσικό κείμενο. Είναι βέβαια αλήθεια πως απόλυτη θεωρία μουσικής έκφρασης δεν θα μπορούσε να υπάρχει γιατί αυτή εξαρτάται πάντοτε από την ιδιοσυγκρασία και το ταλέντο του μουσικού και κάθε μουσικός μεταδίδει ένα μέρος της ψυχής του στο κομμάτι που εκτελεί, αλλά δεν επιτρέπεται να ξεφεύγει κανείς εντελώς από τους βασικούς κανόνες της. Έτσι αν στον μεμονωμένο μουσικό επιτρέπεται μια σχετική ελευθερία, σε μια χορωδία επιβάλλεται η πιστή απόδοση των σημειωμένων χαρακτήρων έκφρασης, γιατί αλλιώς δεν πρόκειται για χορωδία. Για την επιτυχία ομοιόμορφης απόδοσης των χαρακτήρων της έκφρασης πρέπει να καθιερωθεί όσο και όπου είναι δυνατό ένα πιο αναλυμένο σύστημα γραφής που να ερμηνεύει κατά τον πιστότερο τρόπο το γνήσιο βυζαντινό ύφος και να μην αφήνει περιθώριο σε υπερβολές και αυθαιρεσίες.

67. $\underset{\delta}{\vee} \text{ — — — } \succ \text{ " } | \text{ — — — } + \succ \text{ " } | \text{ — — — } \succ \text{ " } | \text{ — — — }$
 $\succ \text{ " } | \text{ — — — } + \succ \text{ " } | \text{ — — — } \succ \text{ " } | \text{ — — — } + \succ \text{ " } | \text{ — — — }$
 $\text{ — — — } \underset{\delta}{\vee'} | \text{ — — — } \succ \succ | \text{ — — — } + \succ \succ | \text{ — — — } + \succ \succ$
 $| \text{ — — — } + \succ \succ | \text{ — — — } \succ \succ | \text{ — — — } + \succ \succ | \text{ — — — } +$
 $\succ \succ | \text{ — — — } \succ \succ | \text{ — — — } \text{ — — — } \underset{\delta}{\vee} |$

68. $\underset{\delta}{\vee} \text{ — — — } \succ \succ | \text{ — — — } \underset{\delta}{\vee} \text{ — — — } \succ \succ | \text{ — — — } \underset{\rho}{\Pi} \text{ — — — }$
 $\text{ — — — } \succ \succ | \text{ — — — } \underset{\chi}{\beta} \text{ — — — } \succ \succ | \text{ — — — } \underset{\delta}{\Gamma} \succ \text{ — — — } \succ \succ$
 $| \text{ — — — } \underset{\chi}{\beta} \succ \text{ — — — } \succ \succ | \text{ — — — } \underset{\rho}{\Pi} \succ \text{ — — — } \succ \succ | \text{ — — — } \underset{\delta}{\vee} |$

Από τον Πολυέλεο του Λαμπαδάριου
 Πέτρου του Πελοποννησίου.

69. $\underset{\delta}{\vee} \text{ — — — — — } | \text{ — — — } \succ | \text{ — — — } \text{ — — — } | \text{ — — — } \text{ — — — }$
 $\underset{\delta}{\delta} \text{ τε ρε ε ρι ρε ε ρι ρε ρεμ τε ρεμ}$
 $| \text{ — — — } \text{ — — — } \text{ — — — } \text{ — — — } | \text{ — — — } \text{ — — — } \text{ — — — } \text{ — — — } | \text{ — — — } \text{ — — — } | \text{ — — — }$
 $\underset{\delta}{\delta} \text{ τε ε ρε εμ τε ε ρε εμ τε ε ρι ρε}$
 $\text{ — — — } \text{ — — — } \text{ — — — } \underset{\delta}{\delta} | \text{ — — — } \text{ — — — } \text{ — — — } \text{ — — — } | \text{ — — — } \text{ — — — } \text{ — — — } \text{ — — — }$
 $\underset{\delta}{\delta} \text{ ρε ε εμ τε ε ρε εμ τε ε ρε εμ}$

κ.λ.π.

Συμφωνίες - Διαστήματα .

Συμφωνία λέγεται το ταυτόχρονο άκουσμα δύο φθόγγων ,δηλαδή η συνήχησή τους . **Διάστημα** ονομάζεται η απόσταση δύο ή περισσότερων φθόγγων . Επειδή κάθε φθόγγος έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά οι διάφορες συνηχήσεις έχουν διαφορετικό η κάθε μία άκουσμα και οι **Συμφωνίες** διακρίνονται σε : **Ομόφωνες** , **Σύμφωνες** , **Διάφωνες** και **Παράφωνες** .

α) **Ομόφωνη** Συμφωνία ή απλά **Ομοφωνία** λέγεται η συνήχηση δύο φθόγγων του ίδιου τονικού ύψους , δηλαδή η **Ταυτοφωνία** π.χ. ΝΗ-ΝΗ .

β) **Σύμφωνη** Συμφωνία ή απλά **Συμφωνία** λέγεται η συνήχηση δύο φθόγγων διαφορετικού τονικού ύψους που η συνήχησή τους όμως μας προξενεί ευχάριστο συναίσθημα .

γ) **Διάφωνη** Συμφωνία ή απλά **Διαφωνία** λέγεται η συνήχηση δύο φθόγγων διαφορετικού τονικού ύψους που μας προκαλεί δυσάρεστο συναίσθημα και

δ) **Παράφωνη** Συμφωνία ή απλά **Παραφωνία** λέγεται συνήχηση δύο φθόγγων διαφορετικού τονικού ύψους που συγχέεται μεταξύ **Συμφωνίας** και **Διαφωνίας** .

Συνήθως γίνεται χρήση στους όρους **Σύμφωνη** και **Διάφωνη** . Η **Ομόφωνη** συμπεριλαμβάνεται στην **Σύμφωνη** ενώ η **Παράφωνη** στην **Διάφωνη** . Τα μουσικά διαστήματα ανάλογα με το είδος της συμφωνίας των φθόγγων που τα σχηματίζουν , διακρίνονται σε **Σύμφωνα** και **Παράφωνα** . Γενικά το μουσικό διάστημα είναι τόσο πιο **Σύμφωνο** , όσο πιο ευχάριστο και αρμονικό είναι στην ακοή μας . Το ζήτημα όμως αυτό , επειδή συνδέεται με τα ζητήματα της αισθητικής και τις ψυχικές λειτουργίες , πράγματα πολύπλοκα , δεν είναι εύκολο να ορισθεί εύκολα . Αυτός είναι ίσως και ο ένας λόγος για τον οποίο βλέπουμε σε διάφορες εποχές και σε διάφορες περιοχές της υδρογείου , διαφορετικές από τις δικές μας διαιρέσεις στις κλίμακες . Στην ελληνική μουσική **Σύμφωνα** διαστήματα είναι :

1) Το **Τετράχορδο** αρκεί να περιέχει 30 μόρια π.χ.

12	10	8
----	----	---

ΝΗ ΠΑ ΒΟΥ ΓΑ

2) Το **Πεντάχορδο** αρκεί να περιέχει 42 μόρια π.χ.

10	8	12	12
----	---	----	----

ΠΑ ΒΟΥ ΓΑ ΔΙ ΚΕ

3) Το **Οκτάχορδο** αρκεί να περιέχει 72 μόρια π.χ.

12	10	8	12	12	10	8
----	----	---	----	----	----	---

ΝΗ ΠΑ ΒΟΥ ΓΑ ΔΙ ΚΕ ΖΩ ΝΗ

Στην περίπτωση που τα μόρια είναι λιγότερα τότε το διάστημα λέγεται **Ηλαττωμένο** ενώ όταν έχει περισσότερα λέγεται **Ηυξημένο** . Τα υπόλοιπα διαστήματα , δηλαδή **2ας** και **7ης** , είναι **Διάφωνα** ενώ τα διαστήματα **3ης** και **6ης** είναι **Παράφωνα** .

Παρατηρήσεις :

Η σπουδαιότητα των **Συμφωνιών** σαν κεφάλαιο της μουσικής είναι μεγάλη κυρίως γιατί :

α) Οποιαδήποτε μελωδία, για να ανταποκριθεί στην παραγωγή του συναισθήματος , που επιδιώκουμε με αυτή , πρέπει να αποτελείται από φθόγγους μεταξύ των οποίων να σχηματίζονται οι ανάλογες **Συμφωνίες**.

β) Στην ευρωπαϊκή μουσική είναι το θεμέλιο της επιστήμης της **Αρμονίας** , όπου οι **Συγχορδίες** είναι οι συνηχήσεις τριών ή περισσότερων φθόγγων . Στην ευρωπαϊκή μουσική η λέξη "**Συμφωνία**" (*Symphonie*) σημαίνει μεγάλη σύνθεση για ορχήστρα που ακολουθεί ορισμένη μορφή . Χρονολογείται από την εποχή του διάσημου Μουσουργού **Στάμιτς** (1717 - 1827). Η **Συμφωνία** όμως έφθασε στο μεγαλύτερο στάδιο της τελειότητάς της με τα έργα του **Μπετόβεν** (1770 - 1827) .

γ) Στην αρχαία ελληνική μουσική **Σύμφωνα** θεωρούνταν τα διαστήματα **Διαπασών** , **Δια Τεσσάρων** ή **Συλλαβή** και **Δια Πέντε** ή **Διοξεία** . Επίσης **Σύμφωνα** θεωρούνταν η **Συλλαβή** και η **Διοξεία** σύνθετα με την **Διαπασών** . Όλα τα υπόλοιπα διαστήματα θεωρούνταν **Διάφωνα** .

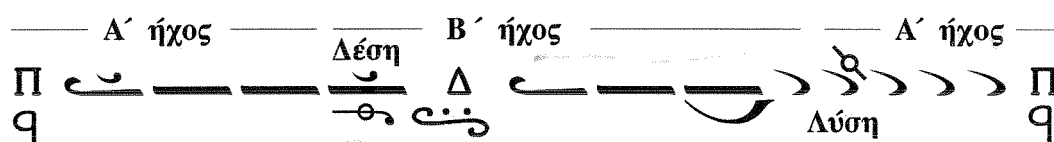
δ) Εύκολα καταλαβαίνουμε ότι αλλοίωση του ψηλότερου ή του χαμηλότερου φθόγγου ενός διαστήματος , έχει σαν αποτέλεσμα αλλαγή του είδους της **Συμφωνίας** του . Έτσι , **Σύμφωνο** διάστημα μπορεί να γίνει **Διάφωνο** και **Διάφωνο** μπορεί να γίνει **Σύμφωνο** .

Οι Οκτώ Ήχοι .

Τα διάφορα Εκκλησιαστικά μέλη και τα Παραδοσιακά τραγούδια αν τα εξετάσουμε λαμβάνοντας υπόψιν τη κλιμακά τους , την μουσική τους έκταση , την ιδιαίτερη πλοκή των φθόγγων τους , το ήθος που αποδίδουν και άλλα τέτοια παρόμοια γνωρίσματα , βλέπουμε ότι κατατάσσονται σε διάφορους μουσικούς τρόπους . Οι τρόποι αυτοί ονομάζονται **Ήχοι** . Η αρχαία ελληνική μουσική είχε πολλούς **τρόπους - ήχους** , αλλά οι παλαιότεροι **Μουσικοδιδάσκαλοι** παραδέχτηκαν μόνο **οκτώ** επειδή αυτούς θεώρησαν κατάλληλους και περισσότερο ανταποκρινόμενους στο ήθος και την σεμνοπρέπεια της θείας λατρείας . Από τους οκτώ ήχους οι 4 πρώτοι δηλαδή , ο **Πρώτος** , ο **Δεύτερος** , ο **Τρίτος** και ο **Τέταρτος** ονομάζονται **Κύριοι** ενώ οι άλλοι 4 δηλαδή ο **Πλάγιος** του **Πρώτου** , ο **Πλάγιος** του **Δευτέρου** , ο **Πλάγιος** του **Τρίτου** (που ονομάζεται **Βαρύς** επειδή είχε την πιο χαμηλή Βάση , τον κάτω **ΖΩ**) και ο **Πλάγιος** του **Τετάρτου** .

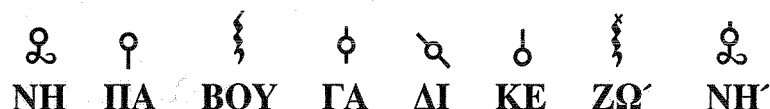
Οι Φθορές .

Καταλαβαίνοντας οι παλαιοί ψαλμωδοί ότι όταν επέμεναν πολύ σε έναν ήχο, συνήθιζαν τον τρόπο συμπεριφοράς του και γινόταν κουραστικός. Για να υπάρχει λοιπόν ποικιλία χρησιμοποίησαν τις **Φθορές**. Αυτές είναι σημεία που μπαίνουν στην μαρτυρία του ήχου και φανερώνει ποιά είναι τα διαστήματά του. Επίσης τις χρησιμοποιούμε για να πάμε από τον ένα ήχο στον άλλο ή από το ένα **Γένος** στο άλλο. Μια μελωδία δηλαδή ενώ ανήκει σε ένα **Σύστημα** (θα μιλήσουμε στην συνέχεια) κλίμακας και σε ένα **Γένος**, μπορεί στην εξέλιξή της να μεταβάλλει ή το σύστημα μόνο, ή μόνο το **Γένος** ή και τα δύο και ύστερα να επανέλθει στην αρχική της βάση και κατάσταση. Το σημείο που γίνεται αλλαγή με **Φθορά** ονομάζεται **Δέση** και το σημείο που γίνεται η επαναφορά λέγεται **Λύση** π.χ.

Οι **Φθορές** είναι 15 :

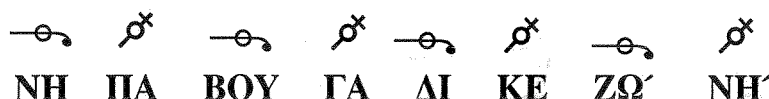
1) Το **Διατονικό Γένος** έχει 8 **Φθορές** :

2) Το **Χρωματικό Γένος** έχει 4 **Φθορές**. Οι δύο —— ανήκουν στο

Δεύτερο ήχο και χαρακτηρίζουν : η πρώτη —— την **Βάση** των **Τετραχόρδων** και η δεύτερη την **Κορυφή** τους. Ο δεύτερος φθόγγος του

Τετραχόρδου χαρακτηρίζεται με την **Φθορά** της **Κορυφής** και ο τρίτος με την **Φθορά** της **Βάσης**. Έτσι οι δύο αυτές **Φθορές** εναλλάσσονται από φθόγγο σε φθόγγο :

και όπου μπορεί να γίνει σύγχυση, γράφεται και το αρχικό γράμμα του φθόγγου στον οποίο ανήκει η καθεμία π.χ.

Οι άλλες δύο   ανήκουν στον ήχο **Πλάγιο του Δευτέρου** και χαρακτηρίζουν : η πρώτη την **Βάση** και η δεύτερη την **Κορυφή**

των Τετραχόρδων της. Ο δεύτερος φθόγγος του Τετραχόρδου χαρακτηρίζεται με την **Φθορά της Κορυφής** και ο τρίτος με την **Φθορά της Βάσης**. Έτσι οι δύο αυτές Φθορές εναλλάσσονται από φθόγγο σε φθόγγο :

και εδώ όπου μπορεί να γίνει σύγχυση, γράφεται και το αρχικό γράμμα του φθόγγου στον οποίο ανήκει η καθεμία π.χ.

3) Το **Εναρμόνιο** έχει 3 Φθορές :

Η πρώτη χαρακτηρίζει α) τους φθόγγους BOY και ΖΩ με μονόγραμμη Ύφεση (4 μόρια), όταν γράφεται στους χαρακτήρες των δύο αυτών φθόγγων. β) Τον φθόγγο BOY με απλή Δίεση, οπότε γράφεται στον φθόγγο ΓΑ. Με την διπλή αυτή ιδιότητα η Φθορά αυτή γράφεται και σε οποιονδήποτε άλλο φθόγγο, που στην πορεία του Συστήματος μιας Εναρμονίου κλίμακας παίρνεται BOY και ΖΩ ή ΓΑ.

Η δεύτερη που ονομάζεται και Διαρκή Ύφεση πηγαίνει στον φθόγγο ΚΕ μόνο όταν πρόκειται να συναντήσουμε τουλάχιστον μία φορά τον φθόγγο ΖΩ και θέλει αυτόν σε Διαρκή Ύφεση (4 μόρια).

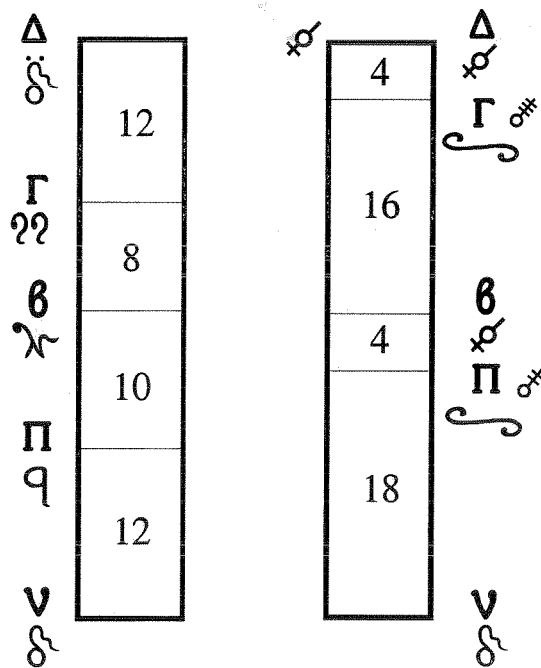
Η τρίτη που ονομάζεται και Διαρκή Δίεση πηγαίνει στον φθόγγο ΓΑ και θέλει τον φθόγγο BOY που ακολουθεί σε Διαρκή Δίεση (4 μόρια).

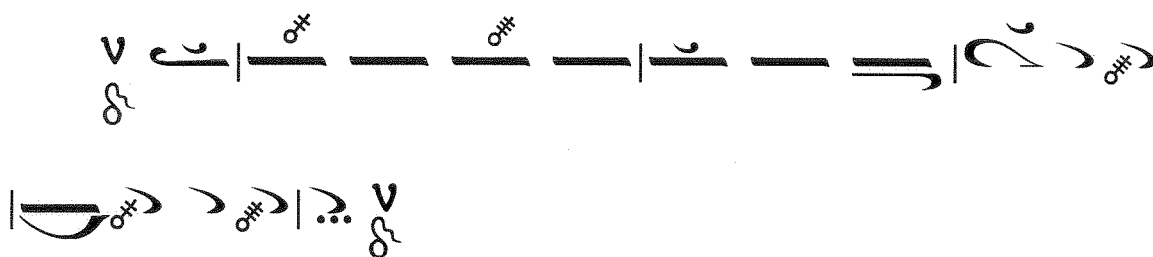
Ειδικά Φθορικά σημεία (Χρόες).

Κάθε δυνατή μορφή που μπορεί να πάρει η φυσική Διατονική κλίμακα με αλλοίωση σε έναν ή περισσότερους φθόγγους της και που δεν συμφωνεί με την θεωρία των τριών γενών ονομάζεται Χρόα. Οι πιο συνηθισμένες χρόες είναι τρεις :

1) Ο Ζυγός ϝ ή Νενανωειδή Φθορά επειδή τα διαστήματά του θυμίζουν τον ήχο Νενανώ, (στην αραβοπερσική μουσική *Μουσταάφ*). Πηγαίνει στον φθόγγο ΔΙ και ενεργεί προς τα κάτω δηλαδή θέλει τον φθόγγο ΓΑ με Τρίγραμμη Δίεση $\text{δ}^\sharp$, τον φθόγγο ΒΟΥ στο φυσικό τονικό του ύψος, τον φθόγγο ΠΑ με Δίγραμμη Δίεση $\text{δ}^\sharp$ και τον φθόγγο ΝΗ στο φυσικό τονικό του ύψος. Ο Ζυγός έχει ποιότητα Χρωματικού Γένους, δηλαδή το Διατονικό Πεντάχορδο τονίζεται με Χρωματικό τρόπο :

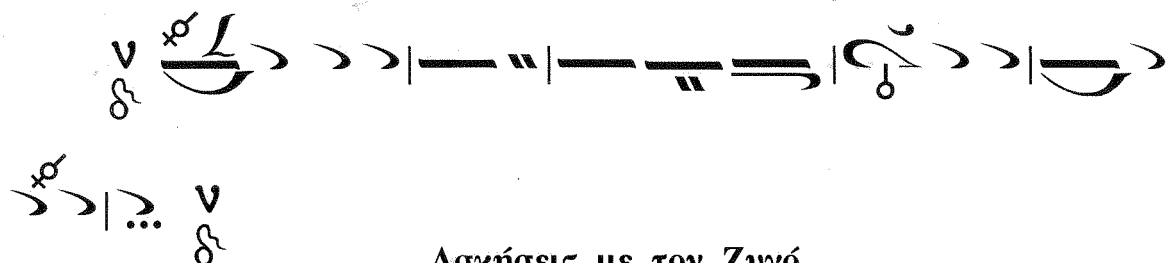

Παράδειγμα :

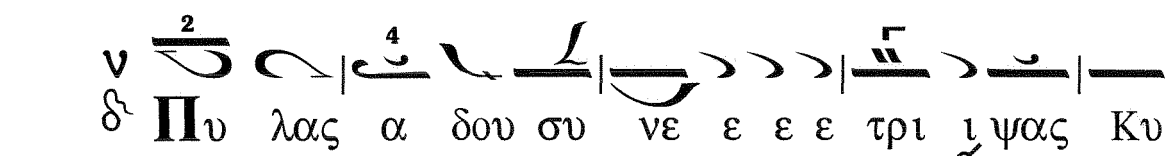

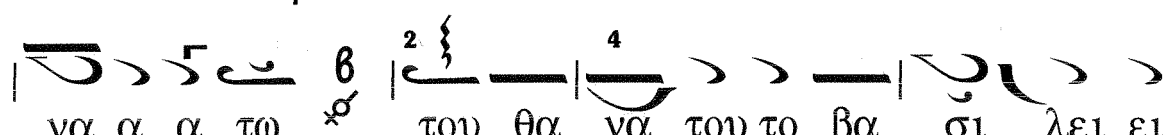
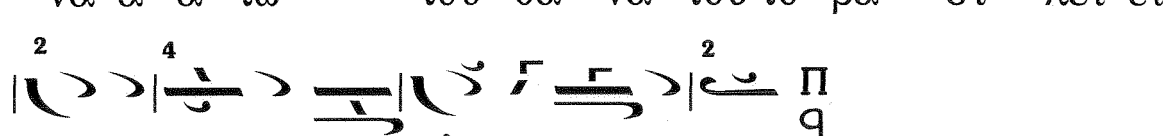
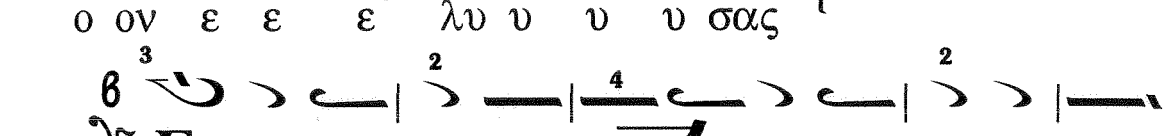
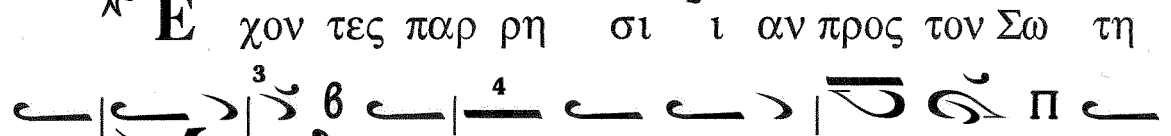
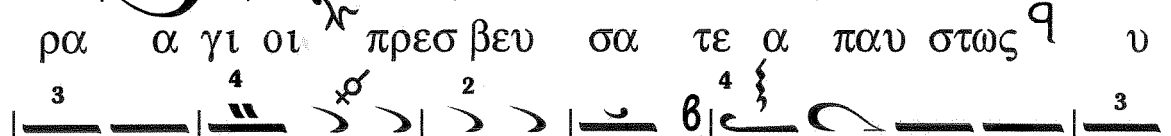
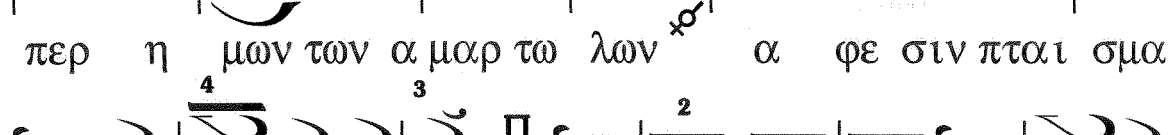
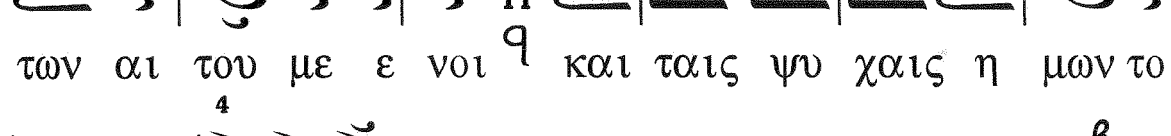

Οι **Μαρτυρίες** των φθόγγων ΒΟΥ και ΔΙ στο Ζυγό έχουν στο κάτω μέρος το σημείο της Χρόας. Ο φθόγγος ΝΗ και οι φθόγγοι πάνω από τον ΔΙ (όταν η κλίμακα δεν παθαίνει άλλη μεταβολή) έχουν **Μαρτυρίες** Διατονικές και οι αλλοιωμένοι φθόγγοι ΠΑ και ΓΑ επειδή δη-

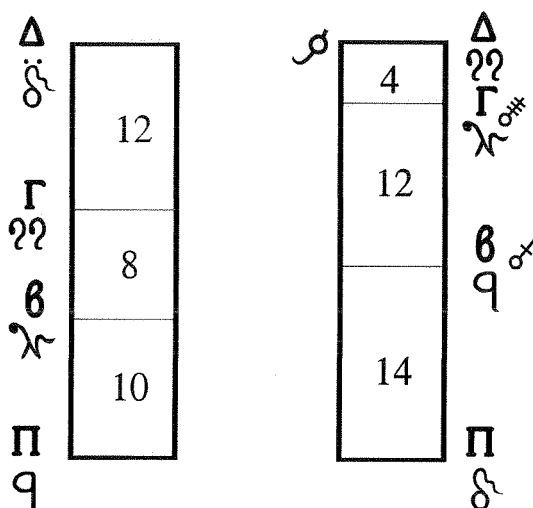
μιουργούν τους Υπερμείζονες τόνους ΝΗ - ΠΑ και ΒΟΥ - ΓΑ που θυμίζουν Χρωματικό Γένος έχουν Χρωματικό Μαρτυρικό σημείο . Ο Ζυγός σημειώνεται στον ΔΙ ή στον Βου και διαρκεί μέχρι να συναντήσουμε μεταβολή ή άλλη Χρόα π.χ.

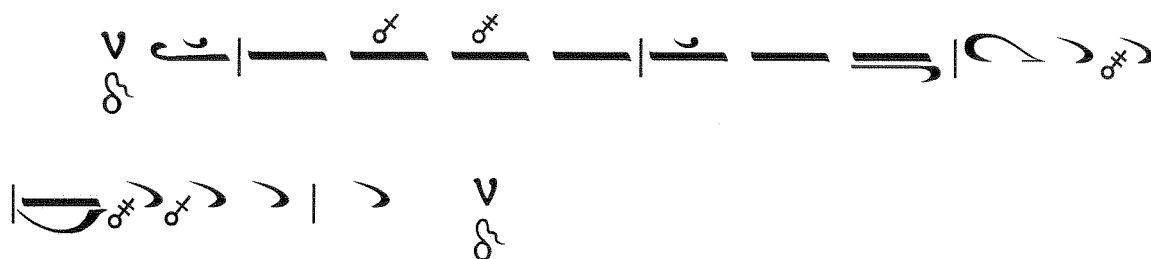
Ασκήσεις με τον Ζυγό .

 Πυ λας α δου συ νε ε ε ε τρι ι ψας Κυ

 υ υ υ ρι ι ι ι ε ρ και τω Σω θα α

 να α α τω του θα να του το βα σι λει ει

 ο ον ε ε ε λυ υ υ υ σας

 Ε χον τες παρ ρη σι ι αν προς τον Σω τη

 ρα α γι οι πρεσ βευ σα τε α παυ στως υ

 περ η μων των α μαρ τω λων α φε σιν πται σμα

 των αι του με ε νοι και ταις ψυ χαις η μων το

 με γα ε λε ος

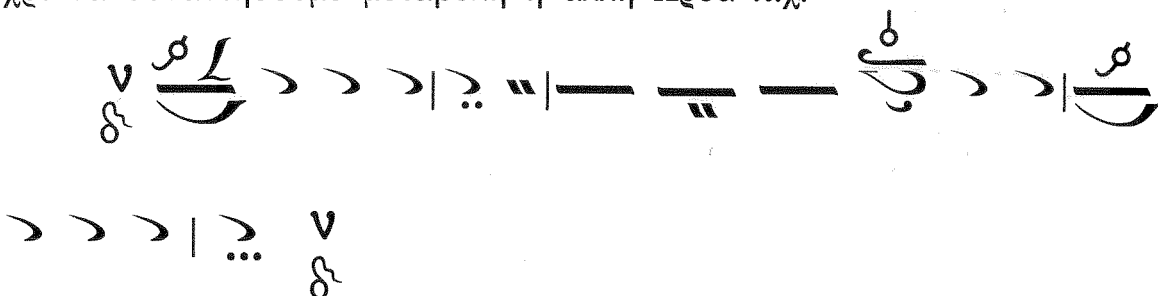
2) Το **Κλιτό** δ ή **Τριτοειδή Φθορά** επειδή οι τόνοι που επηρεάζονται στην κατάβαση θυμίζουν την ποιότητα του **Τρίτου** ήχου (στην αραβαπερσική μουσική *Νισαμπούρ*). Πηγαίνει στον φθόγγο **ΔΙ** και ενεργεί προς τα κάτω δηλαδή θέλει τον φθόγγο **ΓΑ** με Τρίγραμμη Δίεση $\sharp$, τον φθόγγο **ΒΟΥ** με Μονόγραμμη Δίεση $\sharp$ και τον φθόγγο **ΠΑ** στο φυσικό τονικό του ύψος. Γενικά το **Κλιτό** επηρεάζει στην κατάβαση το Τρίχορδο **ΔΙ - ΒΟΥ** ή το Τετράχορδο **ΔΙ - ΠΑ** αν το μέλος κατέβει στον φθόγγο **ΠΑ**, κάτι που γίνεται σπάνια:

Παράδειγμα :

Οι **Μαρτυρίες** των φθόγγων **ΠΑ**, **ΒΟΥ**, **ΓΑ** και **ΔΙ** έχουν μεν **Διατονικά** σημεία αλλά το **ΠΑ** έχει το σημείο δ , το **ΒΟΥ** το σημείο η , το **ΓΑ** το σημείο χ και το **ΔΙ** το σημείο $\rho\rho$. Οι φθόγγοι πάνω από το **ΔΙ** (όταν η κλίμακα δεν παθαίνει άλλη μεταβολή) έχουν **Μαρτυρίες** Διατονικές. Το **Κλιτό** σημειώνεται στον φθόγγο **ΔΙ** και ισχύει μέχρι να συναντήσουμε μεταβολή ή άλλη **Χρόα** π.χ.

Ασκήσεις με το Κλιτό .

οἱ θλιβόν τε ε ε ες με ε πολ

λοι οἱ ε πα νι στα αν ται αι ε επ ε ε

ι με ιε ιε αε αλ λη λου ου ου ου ι

και πα α α α σας τας βα σι ι λει

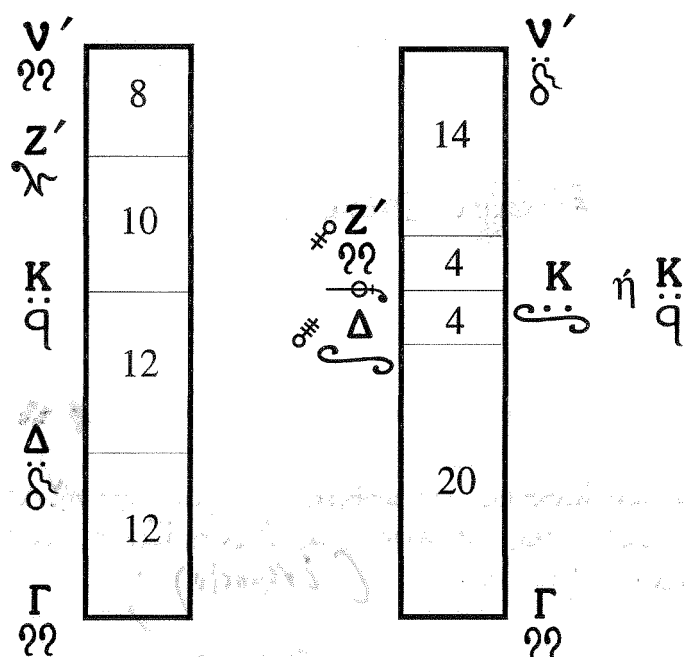
α ας χα α να α α α α α α α α

α α α α α α α α α α α α

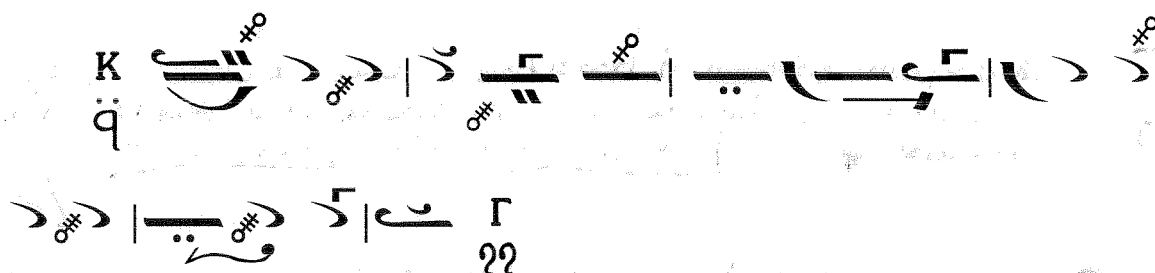
α α α α α α αν αλ λη λου ου ου

ου ι ι ι ι α

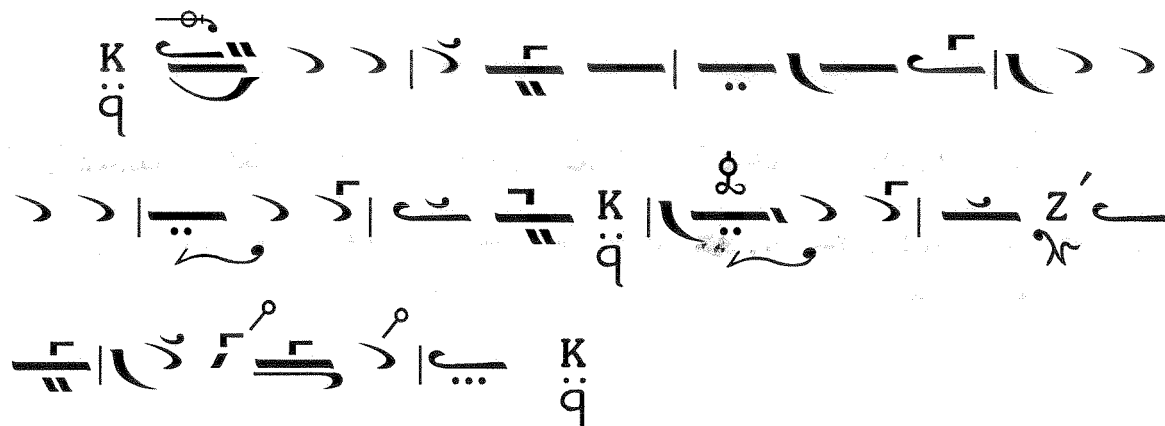
3) Η Σπάθη — ή δευτεροειδή Φθορά επειδή τα διαστήματα των τριών φθόγων που επηρεάζει θυμίζουν τον Δεύτερο ήχο, (στην αραβο-περσική μουσική *Χισάρ*). Πηγαίνει στον φθόγγο **ΚΕ** ή στον φθόγγο **ΓΑ**. Όταν είναι στον φθόγγο **ΚΕ** θέλει τον βαρύτερο φθόγγο **ΔΙ** με Τρίγραμμη Δίεση $\sharp$ και τον οξύτερο φθόγγο **ΖΩ** με Δίγραμμη Ύφεση $\flat$. Ενώ οι άλλες δύο Χρόες βρίσκονται στην Κορυφή του Τετραχόρδου ή Πενταχόρδου που επηρεάζουν, η **Σπάθη** βρίσκεται στο κέντρο του Πενταχόρδου **ΓΑ - ΝΗ** και το επηρεάζει ολόκληρο :

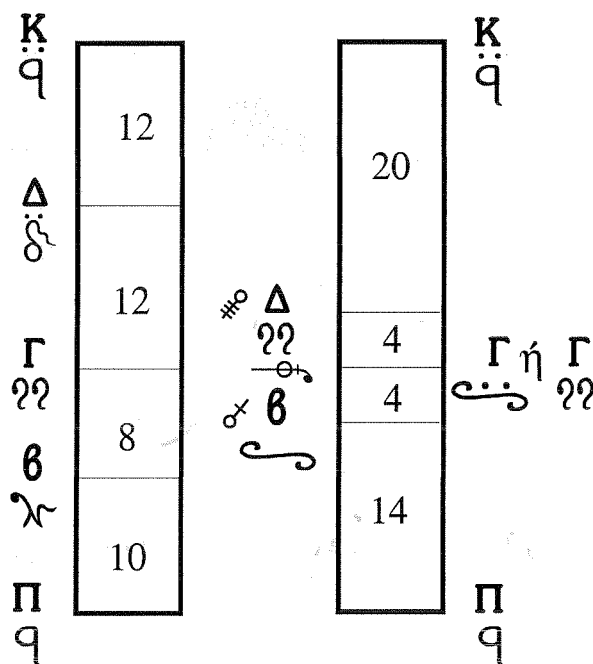
Παράδειγμα :

Η **Μαρτυρία** του φθόγγου ΓΑ δεν έχει καμία αλλαγή. Η **Μαρτυρία** του φθόγγου ΔΙ έχει **Χρωματικό** σημείο . Τον φθόγγο ΓΑ τον συναντούμε ή με το **Διατονικό** σημείο ή με το **Χρωματικό** . Οι **Μαρτυρίες** των φθόγγων ΖΩ' και ΝΗ' έχουν τα **Διατονικά** σημεία και αντίστοιχα. Οι άλλοι φθόγγοι της κλίμακας (όταν η κλίμακα δεν παθαίνει άλλη μεταβολή) έχουν τις **Διατονικές** τους **Μαρτυρίες** π.χ.

Όταν η **Σπάθη** είναι στον φθόγγο **ΓΑ** θέλει τον φθόγγο **ΒΟΥ** με Μονόγραμμη Δίεση δ^x , τον φθόγγο **ΓΑ** στο φυσικό τονικό του ύψος και τον φθόγγο **ΔΙ** με Τρίγραμμη Ύφεση $\sharp\flat$.

Οι φθόγγοι **ΠΑ**, **ΚΕ** έχουν τα **Διατονικά** σημεία στις **Μαρτυρίες** τους. Ο φθόγγος **ΒΟΥ** το **Χρωματικό** σημείο . Τον φθόγγο **ΓΑ** τον συναντούμε ή με το **Διατονικό** σημείο ή με το **Χρωματικό** . Ο φθόγγος **ΔΙ** έχει το **Διατονικό** σημείο . Γενικά όταν η **Σπάθη** είναι στον φθόγγο **ΚΕ** και το μέλος ανεβαίνει στον πάνω **ΝΗ'** ή στον πάνω **ΠΑ'** έχει **Εναρμόνια** ποιότητα ενώ όταν είναι στον φθόγγο **ΓΑ** και ανεβαίνει στον **ΚΕ** έχει **Χρωματική** ποιότητα.

Ασκήσεις με τη Σπάθη .

Γ $\overset{2}{\text{—}} \text{—} | \overset{4}{\text{—}} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} | \overset{2}{\text{—}} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} | \overset{2}{\text{—}} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} |$
 $\text{Κολ λη θει ει ει ει ει ει η η}$
 $\overset{4}{\text{—}} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} |$
 $\gamma\lambda\omega\sigma \sigma\alpha \alpha \mu\omega\tau\omega \omega \lambda\alpha \alpha \rho\upsilon \upsilon\gamma \gamma\iota \iota$
 $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} | \Delta$
 $\iota \iota \mu\omega\delta$

Πα τε ε ρα Υι ον και Α α γι ον

Πνε ε ευ μα Κ Τρι α δα ο μο ου

ου ου σι ον και α χω ω ω ρι ι

ι στον

Παρατηρήσεις :

α.) Οι **Φθορές** και οι **Χρόες** απαιτούν **Λύση** για να διακόψουν την ενεργειά τους.

β.) Ενώ οι **Χρόες** μεταβάλλουν συγκεκριμένα διαστήματα της **Διατονικής κλίμακας**, οι **Φθορές** ενεργούν σε όλους τους φθόγους της κλίμακας και μας μεταφέρουν από **Σύστημα** σε **Σύστημα**, από **ήχο** σε **ήχο** και από **Γένος** σε **Γένος**.

Τα Συστήματα της ελληνικής μουσικής .

Μας είναι γνωστό ότι για να ανεβούμε σε πιο ψηλούς φθόγγους έξω από την έκταση μιας κλίμακας παίρνουμε την κορυφή της σαν νέα βάση και προχωρώντας καθώς ανεβαίνουμε τους φθόγγους και τους τόνους , σχηματίζουμε μια νέα οξύτερη κλίμακα . Το ίδιο γίνεται και αν κατεβούμε τους φθόγγους και τους τόνους έξω από την έκταση της κλίμακας , σχηματίζοντας χαμηλότερη κλίμακα . Ο τρόπος αυτός της επέκτασης εφαρμόζεται και αν ακόμη σαν κλίμακα μεταχειρισθούμε μόνο ένα της τμήμα απο τρεις ή περισσότερους φθόγγους . Έτσι λοιπόν στην μουσική η απλή ή πολλαπλή επανάληψη δύο ή περισσότερων ή ακόμη και όλων των διαδοχικών τόνων μιας κλίμακας λέγεται **Σύστημα** . Άρα ενώ η ελληνική μουσική όπως είπαμε είναι Οκτώηχος με τα Συστήματα και τις Χρόες γίνεται Πολύηχος . Τα Συστήματα που χρησιμοποιούμε είναι τρία :

α) Σύστημα Οκτάχορδο ή Διαπασών .

Το Σύστημα αυτό χρησιμοποιεί 7 διαδοχικούς τόνους που περιέχονται μεταξύ των 8 φθόγγων μιας κλίμακας και γι' αυτό ονομάζεται και **Διαπασών** , δηλαδή " Δια Πασών " των χορδών ή βαθμίδων . Οι ακραίοι φθόγγοι του συστήματος αυτού , δηλαδή η **Βάση** και η **Κορυφή** της κλίμακας ορίζουν διάστημα 8ης με αξία 72 Μόρια και σχηματίζουν τέλεια **Διαπασών Συμφωνία** . Στην ανάβαση , η **Κορυφή** γίνεται **Βάση** όμοιου ψηλότερου Οκτάχορδου και στην κατάβαση η **Βάση** γίνεται Κορυφή όμοιου χαμηλότερου Οκτάχορδου . Έτσι σχηματίζεται σύστημα από 1, 2 ή περισσότερα Οκτάχορδα που ανάλογα με τον αριθμό των οκτάδων του , λέγεται **Διαπασών** , **Δις Διαπασών** κ.λ.π.

Υπάτη				Μέση				Νήτη						
ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ	ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ	ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ
12	10	8	12	10	8	12	12	10	8	12	10	8	12	
δ	ϩ	ζ	ν	π	β	γ	Δ	κ	ζ'	ν'	π'	β'	γ'	Δ'
Δ	κ	ζ	δ	ϩ	β	γ	δ	κ	ζ	ν	π	β	γ	δ
Α' Διαπασών							Β' Διαπασών							

Ιδιαίτερο γνώρισμα του **Διαπασών Συστήματος** είναι ότι δύο φθόγγοι που ο ένας είναι όγδοος από τον άλλον π.χ. **ΠΑ - ΠΑ'** ή **ΒΟΥ - ΒΟΥ'** κ.λ.π. λέμε ότι **Αντιφωνούν** .

β) Σύστημα **Πεντάχορδο** ή **Τροχός**. Το **Πεντάχορδο** Σύστημα, χρησιμοποιεί 4 τόνους που υπάρχουν ανάμεσα σε 5 φθόγγους π.χ. **ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ**. Οι ακραίοι φθόγγοι του Συστήματος αυτού, η **Βάση** δηλαδή και η **Κορυφή** του **Πενταχόρδου** ορίζουν διάστημα **5ης** με αξία **42** Μόρια και σχηματίζουν τέλεια **Δια Πέντε Συμφωνία**. Στην ανάβαση η **Κορυφή** (ΚΕ) γίνεται **Βάση** (ΠΑ) όμοιου ψηλότερου **Πεντάχορδου** και στην κατάβαση η **Βάση** (ΠΑ) παίρνεται σαν **Κορυφή** (ΚΕ) όμοιου χαμηλότερου **Πεντάχορδου**. Έτσι σχηματίζεται σειρά από **1,2** ή περισσότερα όμοια **Πεντάχορδα**:

Το Διάγραμμα του Τροχού.

δ	ϑ	ζ	ν	π	β	γ	Δ	Κ	ζ'	ν'	π'	β'
Δ	Κ	??	δ	ϑ	λ	??	δ	ϑ	λ	??	ϑ	λ
10	8	12	12	10	8	12	12	10	8	12	12	
ΒΑΡΥ ΠΕΝΤΑΧΟΡΔΟ				ΚΥΡΙΟ ΠΕΝΤΑΧΟΡΔΟ				ΟΞΥ ΠΕΝΤΑΧΟΡΔΟ				

Για το **Πεντάχορδο** Σύστημα (**Τροχός**) και τις αλλαγές που προκαλεί θα μιλήσουμε περιληπτικά στον **Πρώτο** ήχο.

γ) Σύστημα **Τετράχορδο** ή **Τριφωνία**.

Το Σύστημα αυτό χρησιμοποιεί τρεις τόνους που περιέχονται μεταξύ τεσσαρων διαδοχικών φθόγγων π.χ. **ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ**. Οι ακραίοι φθόγγοι του Συστήματος αυτού, η **Βάση** δηλαδή και η **Κορυφή** του **Τετραχόρδου**, ορίζουν διάστημα **4ης** με αξία **30** Μόρια και σχηματίζουν τέλεια **Δια Τεσσάρων Συμφωνία**. Στην ανάβαση η **Κορυφή** (ΓΑ) γίνεται **Βάση** (ΝΗ) όμοιου ψηλότερου **Τετραχόρδου** και στην κατάβαση η **Βάση** (ΝΗ) παίρνεται σαν **Κορυφή** (ΓΑ) όμοιου χαμηλότερου **Τετραχόρδου**. Έτσι σχηματίζεται σειρά από **1,2** ή περισσότερα **Συννημένα** (χωρίς **Διαξεντικό** τόνο) **Τετράχορδα**:

NH	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	NH	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	NH	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ
12	10	8	12	10	8	12	10	8	12	10	8
NH ΠΑ ΒΟΥ ΓΑ				NH ΠΑ ΒΟΥ ΓΑ				NH ΠΑ ΒΟΥ ΓΑ			
B'		A'		ΑΡΧΙΚΟ		A'		B'			
ΧΑΜΗΛΟΤΕΡΟ		ΧΑΜΗΛΟΤΕΡΟ		ΤΕΤΡΑΧΟΡΔΟ		ΨΗΛΟΤΕΡΟ		ΨΗΛΟΤΕΡΟ			

Σύγκριση και χρησιμότητα των Συστημάτων.

Συγκρίνοντας στο μέγεθος τα τρία Συστήματα, παρατηρούμε, πως το **Πεντάχορδο** επερέχει του **Τετράχορδου** κατά ένα **Μείζονα** τόνο και ότι **Πεντάχορδο** μαζί με **Τετράχορδο** αποτελούν το **Διαπασών**, αν η Κο-

ρυφή του Τετράχορδου γίνει Βάση του Πεντάχορδου. Επίσης παρατηρούμε, πως οι τόνοι του κάθε Συστήματος όταν επαναλαμβάνονται μία ή περισσότερες φορές, σχηματίζουν εντελώς διαφορετικές κλίμακες όπως φαίνεται στο παρακάτω συγκριτικό Διάγραμμα. Άρα λοιπόν με τα Συστήματα έχουμε ποικιλία κλιμάκων, αυτός άλλωστε είναι και ο σκοπός της επινόησης και της υπαρχής τους. Εκτός όμως από αυτό, για μεγαλύτερη ποικιλία πολλές φορές σε διάφορες μελωδίες γίνεται μετάβαση από το ένα Σύστημα στο άλλο, π.χ. από το Διαπασών στο Τροχό, ή αντίθετα από το Τροχό στο Διαπασών κ.λ.π. Η Μεταβολή της Βάσεως σε Κορυφή και της Κορυφής σε Βάση του ίδιου Συστήματος και η μετάβαση από το ένα Σύστημα στο άλλο, σημειώνονται με Φθορές.

Παρατηρήσεις :

α) Τα τρία Συστήματα είναι τα ίδια που χρησιμοποιούσε η αρχαία ελληνική μουσική.

β) Η ευρωπαϊκή μουσική χρησιμοποιεί μόνο το Διαπασών Σύστημα.

Συγκριτικό Διάγραμμα των τριών Συστημάτων.

Διαπασών.

ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ	ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ	ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ
12	10	8	12	10	8	12	12	10	8	12	10	8	12	

Τροχός.

ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ
10	8	12	12	10	8	12	12	10	8	12	12	10	8	

Τετράχορδο.

ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΝΗ	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ
12	10	8	12	10	8	12	10	8	12	10	8	12	10	8	

Τα Γένη της Ελληνικής Μουσικής .

Η συνεχόμενη σειρά τεσσάρων φθόγγων π.χ. **ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ** ή **ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ** ονομάζεται **Τετράχορδο**. Η συμπληρωμένη όμως και ολοκληρωμένη έννοια του **Τετραχόρδου** απαιτεί οι **ακραίοι** φθόγγοι (οπως ο **ΝΗ** με τον **ΓΑ** ή ο **ΠΑ** με τον **ΔΙ**) να σχηματίζουν μεταξύ τους τέλεια **Δια Τεσσάρων Συμφωνία**, δηλαδή διάστημα τετάρτης με αξία **30 Μόρια**. Τα **Τετράχορδα** της αξίας αυτής λέγονται **Ακριβή Τετράχορδα**. Εξετάζοντας τις **Διατονικές** κλίμακες βρίσκουμε πως η κάθε μία από τις παρακάτω **6** σειρές :

ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ
 12   10   8
 ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ - ΠΑ
 10   8   12
 ΖΩ - ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ
 8   12   10
 ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ
 12   10   8
 ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ
 10   8   12
 ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ
 8   12   10

έχει αξία **30** Μόρια , δηλαδή είναι **Ακριβή Τετράχορδα** . Αντίθετα η παρακάτω σειρά :

ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ
12   12   10

έχει μεγαλύτερη διαστηματική αξία (**34 Μόρια**) και επομένως δεν είναι **Ακριβές Τετράχορδο** . Σύμφωνα λοιπόν με τον ορισμό του **Ακριβές Τετραχόρδου** είναι ότι οι δύο **ακραίοι** φθόγγοι δεν παθαίνουν αλλοιώσεις , δηλαδή μένουν αμετακίνητοι και γι' αυτό ονομάζονται **Εστώτες** .

Μόνο οι δύο μεσαίοι φθόγγοι δέχονται αλλοιώσεις και γι' αυτό λέγονται **Κινούμενοι** ή **Φερόμενοι**.

Με την κάθε δυνατή αλλοίωση των φερόμενων φθόγγων σε ένα **Ακριβές Τετράχορδο**, παράγεται πλήθος ανομοίων **Τετραχόρδων**, με ανόμοιους τόνους και διαφορετικό άκουσμα. Όσα λοιπόν από αυτά τα **Τετράχορδα** χρησιμοποιούνται στην ελληνική μουσική ανήκουν σε τρία **Συστήματα** ή **Γένη**. Τα τρία αυτά **Γένη** της ελληνικής μουσικής είναι το **Διατονικό**, το **Χρωματικό** και το **Εναρμόνιο**, με τα παρακάτω χαρακτηριστικά :

α) Το **Διατονικό** γένος χαρακτηρίζεται από το ότι τα **Τετράχορδα** που ανήκουν σε αυτό έχουν και τα τρία είδη των τόνων της φυσικής **Διατονικής** κλίμακας, δηλαδή **Μείζονα**, **Ελάσσονα** και **Ελάχιστο**.

β) Το **Χρωματικό** γένος χαρακτηρίζεται από το ότι οι **Φερόμενοι** φθόγγοι στα **Τετράχορδα** που ανήκουν σε αυτό πλησιάζουν τους **Εστώτες**, έτσι, που ο **μεσαίος** τόνος να είναι πάντοτε **Υπερμείζονας**.

γ) Το **Εναρμόνιο** γένος χαρακτηρίζεται από το ότι τα **Τετράχορδα** που ανήκουν σε αυτό περιέχουν δύο **Μείζονες** τόνους και ένα **ημιτόνιο**.

Τα τετράχορδα των τριών γενών.

α) **Διατονικά Τετράχορδα:**

Τα **Ακριβή Διατονικά Τετράχορδα** είναι 5. Σε αυτά παρατηρούμε, πως η σειρά των τόνων δεν είναι πάντοτε ίδια.

Στα **Τετράχορδα:**

$$\begin{array}{cccc} \Delta\text{Ι} & - & \text{ΚΕ} & - & \text{ΖΩ} & - & \text{ΝΗ} \\ 12 & & 10 & & 8 & & \\ & & \text{ΝΗ} & - & \text{ΠΑ} & - & \text{ΒΟΥ} & - & \text{ΓΑ} \\ & & 12 & & 10 & & 8 \end{array}$$

η σειρά των τόνων είναι **Μείζονας - Ελάσσονας - Ελάχιστος**. Τα **Τετράχορδα** αυτά ονομάζονται **Διατονικά Τετράχορδα α! σχήματος**.

Στα **Τετράχορδα:**

$$\begin{array}{cccc} \text{ΚΕ} & - & \text{ΖΩ} & - & \text{ΝΗ} & - & \text{ΠΑ} \\ 10 & & 8 & & 12 & & \\ & & \text{ΠΑ} & - & \text{ΒΟΥ} & - & \text{ΓΑ} & - & \text{ΔΙ} \\ & & 10 & & 8 & & 12 \end{array}$$

η σειρά των τόνων είναι **Ελάσσονας - Ελάχιστος - Μείζονας**. Τα **Τετράχορδα** αυτά ονομάζονται **Διατονικά Τετράχορδα β! σχήματος**.

Τέλος, στα **Τετράχορδα:**

$$\begin{array}{cccc} \text{ΖΩ} & - & \text{ΝΗ} & - & \text{ΠΑ} & - & \text{ΒΟΥ} \\ 8 & & 12 & & 10 & & \\ & & \text{ΒΟΥ} & - & \text{ΓΑ} & - & \text{ΔΙ} & - & \text{ΚΕ} \\ & & 8 & & 12 & & 10 \end{array}$$

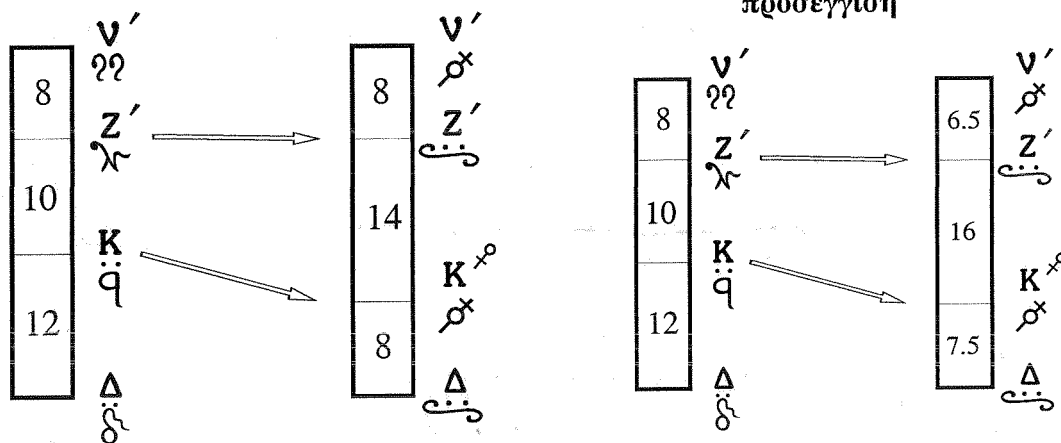
η σειρά των τόνων είναι **Ελάχιστος - Μείζονας - Ελάσσονας**. Τα **Τετράχορδα** αυτά ονομάζεται **Διατονικά Τετράχορδα γ! σχήματος**

β) Χρωματικά Τετράχορδα :

Τα Χρωματικά Τετράχορδα είναι δύο ειδών, το Μαλακό Χρωματικό Τετράχορδο και το Σκληρό Χρωματικό Τετράχορδο .

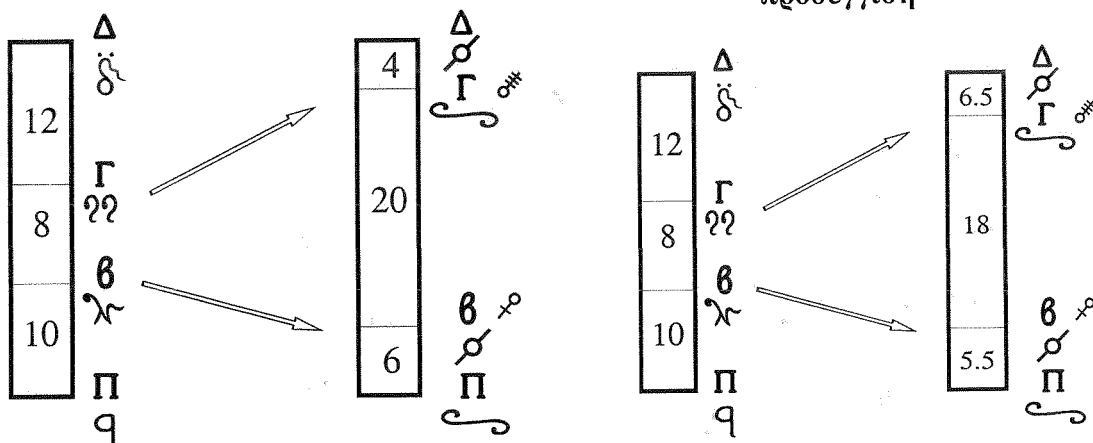
1) Το Μαλακό Χρωματικό Τετράχορδο δημιουργείται από το Οξύ Τετράχορδο της φυσικής Διατονικής κλίμακας του ΝΗ, ΔΙ - ΝΗ' (Διατονικό Τετράχορδο α! σχήματος) αλλοιώνοντας με μονόγραμμη Ύφεση το φθόγγο ΚΕ, μετατρέποντας έτσι τους τόνους ΔΙ - ΚΕ και ΚΕ - ΖΩ από Μείζονα και Ελάσσονα αντίστοιχα σε Ελάχιστο και Υπερμείζονα . Το ίδιο γίνεται και στο Βαρύ Τετράχορδο ΝΗ - ΓΑ (Διατονικό Τετράχορδο α! σχήματος) όπου αλλοιώνεται ο φθόγγος ΠΑ :

ή με διαφορετική μαθηματική προσέγγιση

2) Το Σκληρό Χρωματικό Τετράχορδο . Δημιουργείται από το Βαρύ Τετράχορδο της Διατονικής κλίμακας του ΠΑ, ΠΑ - ΔΙ (Διατονικό Τετράχορδο β! σχήματος) αλλοιώνοντας με μονόγραμμη Ύφεση τον φθόγγο ΒΟΥ και τρίγραμμη Δίεση τον φθόγγο ΓΑ, μετατρέποντας έτσι τους τόνους ΠΑ - ΒΟΥ, ΒΟΥ - ΓΑ και ΓΑ - ΔΙ από Ελάσσονα, Ελάχιστο και Μείζονα αντίστοιχα σε Ημιτόνιο (6), Υπερμείζονα τόνο (20) και Ηλαττωμένο ημιτόνιο (4). Το ίδιο γίνεται και στο Οξύ Τετράχορδο ΚΕ - ΠΑ' (Διατονικό Τετράχορδο β! σχήματος) όπου αλλοιώνονται οι φθόγγοι ΖΩ' και ΝΗ' :

ή με διαφορετική μαθηματική προσέγγιση

γ) Εναρμόνια Τετράχορδα :

Τα Εναρμόνια Τετράχορδα δημιουργούνται από τα Διατονικά με τις παρακάτω αλλοιώσεις :

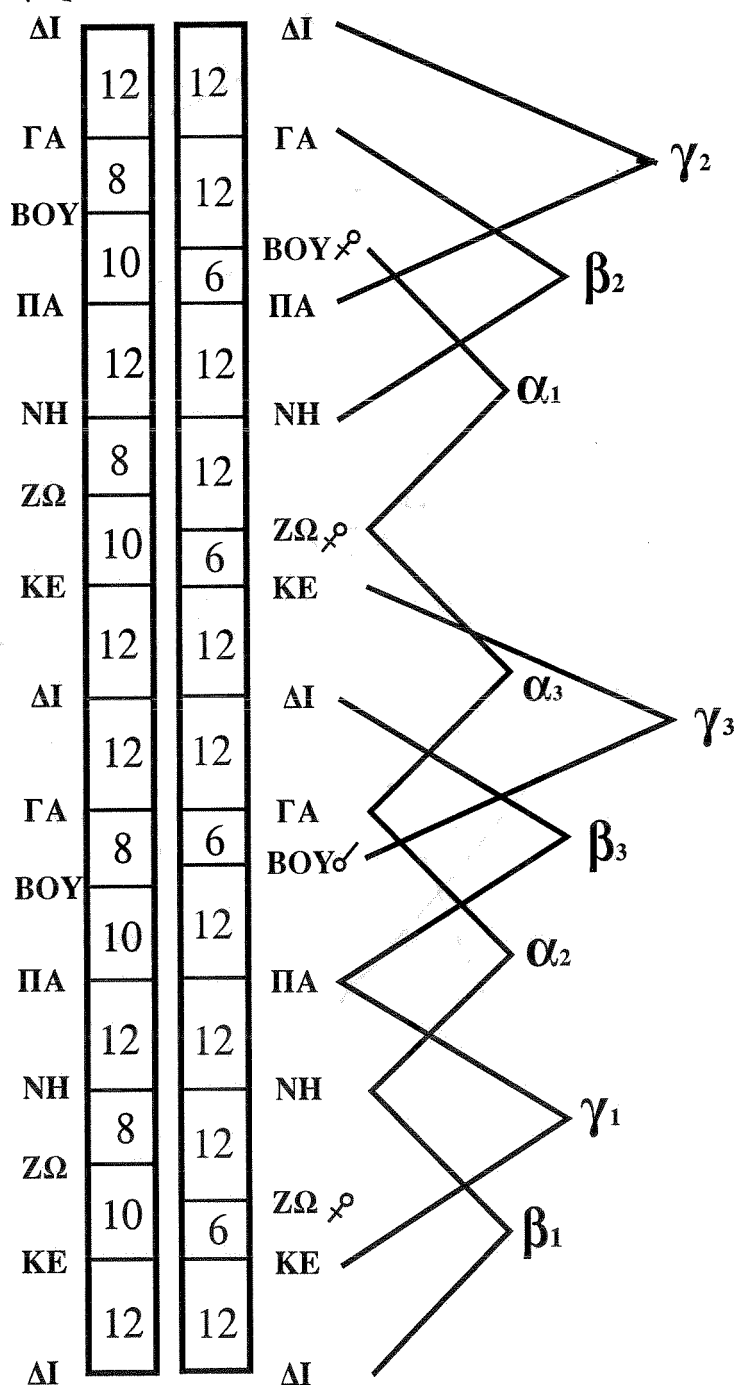
1) Στον φθόγγο ΖΩ Μονόγραμμη Ύφεση (4 Μόρια)

2) Στον φθόγγο ΒΟΥ Μονόγραμμη Ύφεση (4 Μόρια) και

3) Στον φθόγγο ΒΟΥ απλή Δίεση (2 Μόρια)

Στους φθόγγους ΖΩ και ΒΟΥ με Μονόγραμμη Ύφεση (4 Μόρια) παράγονται από τα Ακριβή Διατονικά Τετράχορδα , αντίστοιχα Ακριβή Εναρμόνια Τετράχορδα , που το καθένα περιέχει , ανεξαρτήτως σειράς , δύο Μείζονες τόνους (12) και ένα Ημιτόνιο (6) . Το παρακάτω Διάγραμμα δείχνει συγκριτικά τα Διατονικά και τα Εναρμόνια Τετράχορδα :

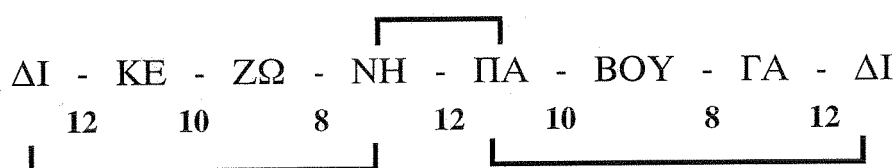
Η Δις Διατασών Διατονική Κλίμακα

Τα Εναρμόνια Τετράχορδα
και τα σχηματά τους

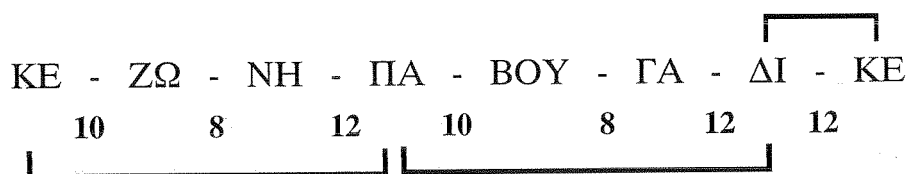
Οι Διατονικές κλίμακες .

Ο σχηματισμός των κλιμάκων των τριών γενών ακολουθεί ένα από τα τρία Συστήματα ή συνδιασμό κάποιων Συστημάτων . Οι Διατονικές κλίμακες σχηματίζονται με το Διαπασών Σύστημα και με τον Τροχό . Με το Διαπασών Σύστημα η κλίμακα :

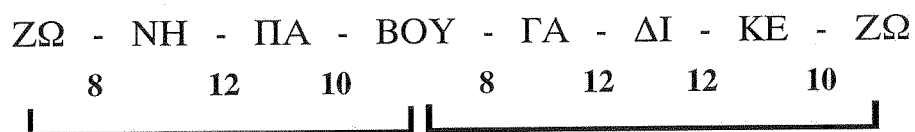
αποτελείται από δύο ανόμοια τετράχορδα , το πρώτο α ! σχήματος και το δεύτερο β ! σχήματος , που μεταξύ τους υπάρχει ένας Μείζονας τόνος . Ο τόνος αυτός ονομάζεται Διαζευτικός και τα Τετράχορδα Διαζευγμένα .

Η κλίμακα :

αποτελείται από δύο όμοια Τετράχορδα β ! σχήματος , που η Κορυφή του πρώτου είναι συγχρόνως και Βάση του δεύτερου και ένα Μείζονα τόνο , που υπάρχει στην Κορυφή του δεύτερου Τετραχόρδου . Δύο Τετράχορδα που έχουν κοινό φθόγγο ονομάζονται Συνημμένα , ο κοινός τους φθόγγος ονομάζεται Συναφής και ο πρόσθετος Μείζονας τόνος ονομάζεται Προσλαβανόμενος .

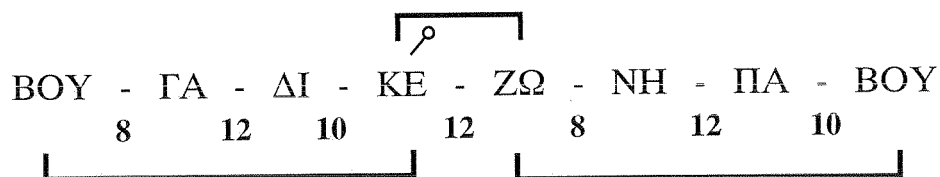
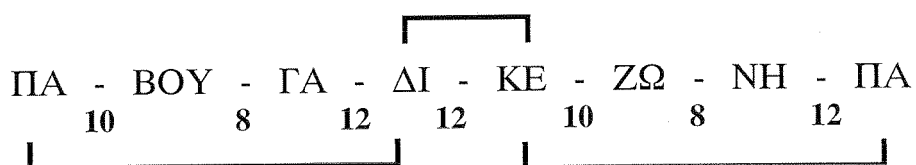
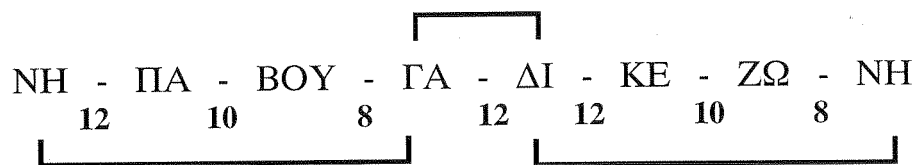
Η κλίμακα :

αποτελείται από ένα Τετράχορδο γ ! σχήματος και ένα Πεντάχορδο , που η Κορυφή του ενός είναι συγχρόνως και βάση του άλλου .

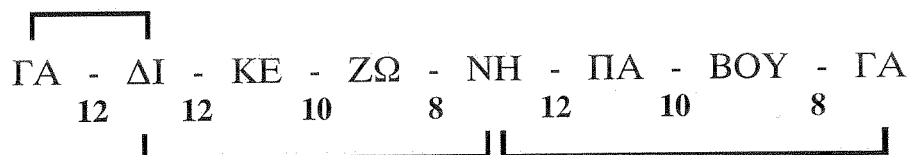

Οι Κλίμακες :

αποτελούνται από δύο **Διαζευγμένα** Τετράχορδα , α ! σχήματος η πρώτη και β ! σχήματος η δεύτερη και γ ! σχήματος η τρίτη .

Η κλίμακα :

αποτελείται από δύο **Συνημμένα** Τετράχορδα α ! σχήματος ενώ στην αρχή υπάρχει ένας **Προσλαβανόμενος** Μείζονας τόνος .

Οι Χρωματικές Κλίμακες .

Με βάση τα δύο είδη των Χρωματικών Τετραχόρδων σχηματίζονται κατά το Πεντάχορδο Σύστημα οι παρακάτω δύο Χρωματικές κλίμακες :

α) $\begin{array}{cccccccccccccccc} & \times & & & \times & & & & \times & & \times & & & & \\ \text{NH} & - & \text{ΠΑ} & - & \text{ΒΟΥ} & - & \text{ΓΑ} & - & \text{ΔΙ} & - & \text{ΚΕ} & - & \text{ΖΩ} & - & \text{NH} & - & \text{ΠΑ} & - & \text{ΒΟΥ} & - & \text{ΓΑ} & - & \text{ΔΙ} & - & \text{ΚΕ} \\ & 8 & 14 & & 8 & 12 & & 8 & 14 & & 8 & 12 & & 8 & 14 & & 8 & 12 & & 8 & 14 & & 8 & 12 \\ \hline & 7.5 & 16 & & 6.5 & 12 & & 7.5 & 16 & & 6.5 & 12 & & 7.5 & 16 & & 6.5 & 12 & & 7.5 & 16 & & 6.5 & 12 \end{array}$

β) $\begin{array}{cccccccccccccccc} & \times & & \times & & & & \times & & \times & & & & \times & & \times & & & & \\ \text{ΔΙ} & - & \text{ΚΕ} & - & \text{ΖΩ} & - & \text{NH} & - & \text{ΠΑ} & - & \text{ΒΟΥ} & - & \text{ΓΑ} & - & \text{ΔΙ} & - & \text{ΚΕ} & - & \text{ΖΩ} & - & \text{NH} & - & \text{ΠΑ} & - & \text{ΒΟΥ} \\ & 6 & 20 & 4 & 12 & & 6 & 20 & 4 & 12 & & 6 & 20 & 4 & 12 & & 6 & 20 & 4 & 12 & & 6 & 20 & 4 & 12 \\ \hline & 5.5 & 18 & 6.5 & 12 & & 5.5 & 18 & 6.5 & 12 & & 5.5 & 18 & 6.5 & 12 & & 5.5 & 18 & 6.5 & 12 & & 5.5 & 18 & 6.5 & 12 \end{array}$

Η πρώτη με Βάση τον φθόγγο ΝΗ της Μέσης είναι η Μαλακή Χρωματική κλίμακα, ενώ η δεύτερη με Βάση τον φθόγγο ΠΑ της Μέσης είναι η Σκληρή Χρωματική κλίμακα. Αν τώρα πάρουμε 8 διαδοχικούς φθόγγους από κάθε κλίμακα, αρχίζοντας από την Βάση ενός Πενταχόρδου τους π.χ.

α) $\begin{array}{cccccccccccccccc} & & \times & & & & & & \times & & & & & & \\ \text{NH} & - & \text{ΠΑ} & - & \text{ΒΟΥ} & - & \text{ΓΑ} & - & \text{ΔΙ} & - & \text{ΚΕ} & - & \text{ΖΩ} & - & \text{NH} \\ & 8 & 14 & & 8 & 12 & & 8 & 14 & & 8 & & & & \\ \hline & 7.5 & 16 & & 6.5 & 12 & & 7.5 & 16 & & 6.5 & & & & \end{array}$

β) $\begin{array}{cccccccccccccccc} & \times & & \times & & & & \times & & \times & & & & \\ \text{ΠΑ} & - & \text{ΒΟΥ} & - & \text{ΓΑ} & - & \text{ΔΙ} & - & \text{ΚΕ} & - & \text{ΖΩ} & - & \text{NH} & - & \text{ΠΑ} \\ & 6 & 20 & 4 & 12 & & 6 & 20 & 4 & & & & & \\ \hline & 5.5 & 18 & 6.5 & 12 & & 5.5 & 18 & 6.5 & & & & & \end{array}$

Παρατηρούμε πως κάθε σειρά αποτελεί μία Διαπασών κλίμακα από δύο όμοια Διαξευγμένα Τετράχορδα. Η μορφή αυτή των Χρωματικών κλιμάκων είναι η πιο συνηθισμένη, επειδή η έκταση των περισσότερων εκκλησιαστικών μελωδιών δεν υπερβαίνει την διαδοχή 8 φθόγγων.

Οι Εναρμόνιες κλίμακες .

Οι Εναρμόνιες κλίμακες σχηματίζονται με το Διαπασών Σύστημα ,αλλά κυρίως κατά Τριφωνία . Κατά το Διαπασών Σύστημα οι κλίμακες :

$\overset{\times}{\circ}$ $\overset{\circ}{\diagup}$
 ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ
 12 6 12 12 12 6 12
 └──────────┘ └──────────┘

$\overset{\times}{\circ}$ $\overset{\circ}{\diagup}$
 ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ
 6 12 12 12 6 12 12
 └──────────┘ └──────────┘

$\overset{\times}{\circ}$ $\overset{\times}{\circ}$ $\overset{\times}{\circ}$
 ΖΩ - ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ
 12 12 6 12 12 12 6
 └──────────┘ └──────────┘

$\overset{\times}{\circ}$ $\overset{\times}{\circ}$
 ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ
 12 6 12 12 12 6 12
 └──────────┘ └──────────┘

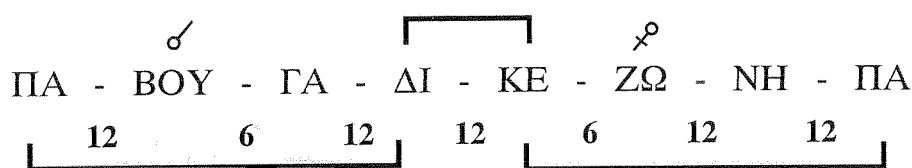
$\overset{\times}{\circ}$ $\overset{\times}{\circ}$
 ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ - ΠΑ
 6 12 12 12 6 12 12
 └──────────┘ └──────────┘

$\overset{\times}{\circ}$ $\overset{\circ}{\diagup}$
 ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ
 12 12 6 12 12 12 6
 └──────────┘ └──────────┘

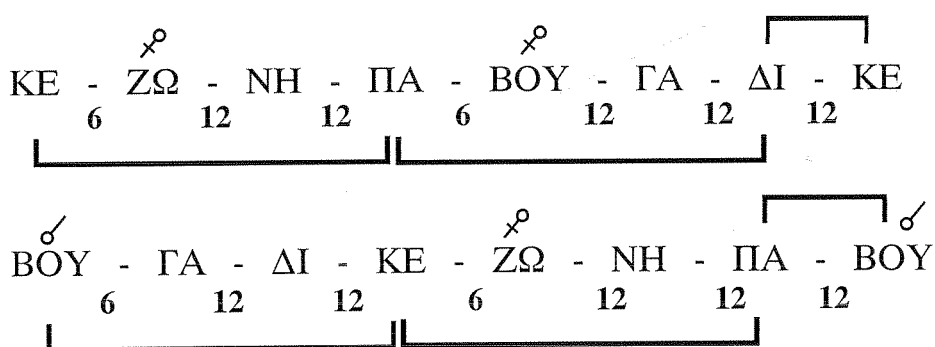
αποτελούνται η καθεμία από δύο ίδια Διαζευγμένα Τετράχορδα .
Οι κλίμακες :

$\overset{\times}{\circ}$ $\overset{\times}{\circ}$
 ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ
 12 6 12 12 6 12 12
 └──────────┘ └──────────┘

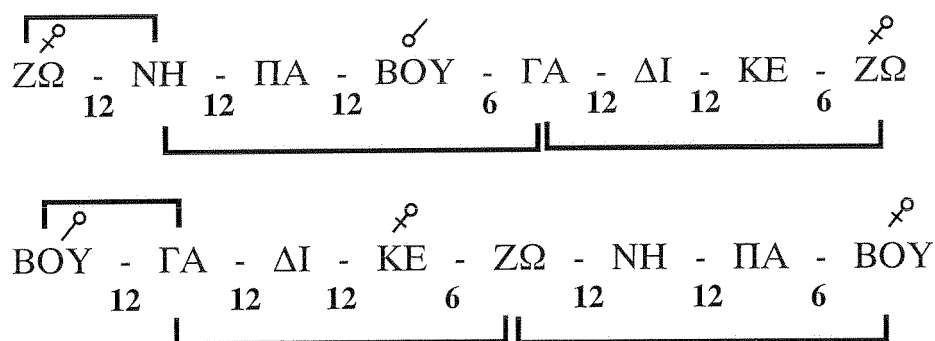
$\overset{\circ}{\diagup}$ $\overset{\times}{\circ}$
 ΝΗ - ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ
 12 12 6 12 12 6 12
 └──────────┘ └──────────┘

αποτελούνται η καθε μία από δύο ανόμοια Διαζευγμένα Τετράχορδα .
Οι κλίμακες :

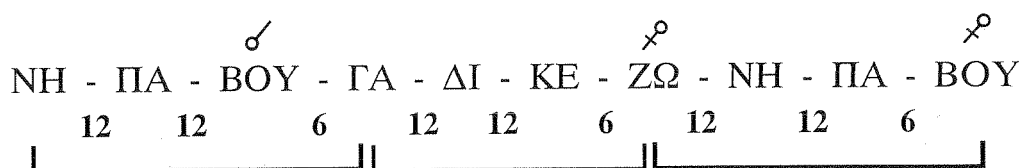

αποτελούνται από δύο Συνημμένα , όμοια Τετράχορδα και έναν Προ-
σλαβανόμενο στο Οξύ Μείζονα τόνο .
Οι κλίμακες :

αποτελούνται από δύο Συνημμένα όμοια Τετράχορδα και έναν και έ-
ναν Προσλαβανόμενο στο Βαρύ Μείζονα τόνο .

Τις περισσότερες φορές , η Εναρμόνια κλίμακα σχηματίζεται κατά
Τριφωνία , με Τετράχορδο α ! σχήματος και Βάση τον φθόγγο ΓΑ :

Τα είδη της Εκκλησιαστικής Μελοποιίας .

Τα μέλη της εκκλησιαστικής μουσικής μπορούν ανάλογα με την επιθυμία μας να έχουν μια σύντομη ή μια πιο εκτεταμένη μελωδία, δηλαδή μπορούν να είναι αργά ή σύντομα. Αυτό γίνεται γιατί μπορούμε, σε κάθε συλλαβή της λέξεως του κειμένου, να δώσουμε μεγαλύτερη ή μικρότερη μουσική διάρκεια. Έτσι αν κάθε συλλαβή διαρκεί ένα μουσικό χρόνο, η μελωδία θα είναι σύντομη, αν δύο συλλαβές διαρκούν ένα χρόνο, η μελωδία θα είναι πιο σύντομη και αν μια συλλαβή διαρκεί δύο ή περισσότερους χρόνους τότε η μελωδία θα είναι πιο αργή, δηλαδή πιο εκτεταμένη. Από την άποψη αυτή οι εκκλησιαστικές μελωδίες διακρίνονται στα τρία παρακάτω είδη με τις υποδιαιρέσεις τους :

1) Ειρμολογικά	α) σύντομο ειρμολογικό είδος β) αργό ειρμολογικό είδος γ) καλλοφωνικό ειρμολογικό είδος
2) Στιχηραρικά	{ α) σύντομο στιχηραρικό είδος β) νέο στιχηραρικό είδος γ) παλαιό ή αργό στιχηραρικό είδος
3) Παπαδικά .	

Οι πιο σύντομες μελωδίες ανήκουν στο σύντομο ειρμολογικό είδος ή στο σύντομο στιχηραρικό είδος, που έχουν την ίδια έκταση. Σ' αυτά κάθε συλλαβή της λέξεως του κειμένου διαρκεί κυρίως έναν χρόνο σπάνια δύο και πολύ πιο σπάνια τρεις χρόνους π.χ.

α) Σύντομο ειρμολογικό είδος :

β $\underline{\quad\quad\quad}$ $\overset{3}{\curvearrowright}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ $\overset{4}{\underline{\quad\quad\quad}}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ $\overset{3}{\underline{\quad\quad\quad}}$
 χ Ως γεν ναι ον εν μαρ τυ σιν α θλο φο ρε
 $\underline{\quad\quad\quad}$ $\overset{4}{\underline{\quad\quad\quad}}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ β
 Γε ωρ γι ε χ

β) Σύντομο στιχηραρικό είδος :

β $\underline{\quad\quad\quad}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ $\overset{\circ}{\underline{\quad\quad\quad}}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ $\underline{\quad\quad\quad}$
 χ Κυ ρι ε ε κε κρα ξα προς Σε ει σα κου σο
 $\underline{\quad\quad\quad}$ β $\underline{\quad\quad\quad}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ $\underline{\quad\quad\quad}$ Π
 ον μου χ ει σα κου σον μου Κυ ρι ε ε η

Στο αργό ειρμολογικό είδος η διάρκεια των συλλαβών είναι διπλάσια από το σύντομο, είτε προφέρονται με έναν είτε με περισσότερους φθόγγους π.χ.

β χ Ω ς γεν ναι ον εν μα αρ τυ υ σι ι $\iota\nu$ α
 θ λο φο ο ρε ε Γε ωρ γι ι ε ε β χ

Το καλοφωνικό είδος είναι πιο εκτεταμένο π.χ.

Γ γ Λ α α τρε ε ε ε ε ε ε ε
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε
 ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω
 ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω
 ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω

Το νέο στιχηραρικό είδος περιέχει μελωδίες, που κάθε συλλαβή της λέξεως του κειμένου τους, φθάνει την διάρκεια των τεσσάρων μουσικών χρόνων π.χ.

ν δ Κυ υ υ υ ρι ι ι ι ι ε δ ε κε κρα α
 ξα προ ος Σε ε ε ει σα κου ου ου σο ο ον
 μου ου ει σα κου σον μου Κυ υ υ υ ρι ι
 ι ι ε ν δ

Το παλαιό ή αργό στιχηραρικό είδος είναι πιο εκτεταμένο π.χ.

Δε ε ε ε ε ευ τε ιε ε ε ε

εκ κα θα α α α α α α α α α

ρω ω ω ω ω ω με εν δ

Τέλος στο παπαδικό είδος ανήκουν οι πιο αργές μελωδίες. Το είδος αυτό εμφανίστηκε στην Ορθόδοξη Εκκλησία, όταν οι ακολουθείες είχαν αρκετά επιμηκυνθεί και δεν ήταν πια όπως στους πρώτους αιώνες, απλές και σύντομες. Αργότερα (ΣΤ' αιώνας), εμφανίστηκε και στην Δυτική Εκκλησία, από τον Πάπα Ρώμης Γρηγόριο τον Θεολόγο. π.χ.

Οι τα Χε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ρου ου

ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου Χε

ρου βι ι ι ι ι ι ιμ

Οι εκκλησιαστικές μελωδίες διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: Τα **Ιδιόμελα** και τα **Προσόμοια**.

α) Το **Ιδιόμελο** είναι μελωδική σύνθεση που ακολουθεί το νόημα των λέξεων και των φράσεων του ύμνου, δηλαδή του ποιήματος και χαρακτηρίζεται από το ότι είναι πιο ευδιάκριτο από άλλες μελωδίες, στην ίδια κλίμακα. Το **Ιδιομελο** δεν τηρεί με αυστηρότητα τον αριθμό των συλλαβών και τον τόνο της προσωδίας. Στους αρχαίους έλληνες άσματα ανάλογα με τα Ιδιόμελα ήταν οι **Νόμοι**.

β) Το **Προσόμοιο** είναι μελωδία ενός ύμνου, που χρησιμεύει σαν τύπος και στην οποία εφαρμόζεται το κείμενο άλλου ύμνου. Η πρωτότυπη μελωδία ονομάζεται **Αυτόμελο**. Η εφαρμογή του **Προσόμοιου** στο **Αυτόμελο** επιτυγχάνεται γιατί κάθε **Προσόμοιο** έχει κείμενο γραμμένο στα ποιητικά μέτρα του **Αυτομελού** του, όπως στα τραγούδια, που για τον ίδιο λόγο, επάνω στην πρώτη στροφή εφαρμόζονται και οι υπόλοι-

πες. Η χρήση των **Προσομοίων** στην εκκλησία είναι αρχαιότατη. Το κείμενο ενός **Ιδιόμελου** ή **Αυτόμελου** μπορεί, ανάλογα με την επιθυμία μας να δεχθεί μια σύντομη ή μια πιο επεκταμένη μελωδία, δηλαδή να είναι αργό ή σύντομο.

Παρατηρήσεις :

α) Το σύντομο ειρμολογικό είδος έχει την ίδια έκταση με το στιχηραρικό, καθώς και την ίδια μελωδική πλοκή. Η διαφορά είναι στο ότι ενώ στο ειρμολογικό είδος ανήκουν τα **Αυτόμελα** και τα **Προσομοιά** τους, στο στιχηραρικό ανήκουν τα **Ιδιόμελα**. Εκτός από τα **Ιδιόμελα** "*ποίοις εὐφημιῶν ἄσμασιν*" και "*Ὅσιε πάτερ*" (*Ειρμολόγιο Ἰωάννη Πρωτοψάλτη*) που έχουν καταντήσει **Αυτόμελα** αφού πάνω στα ποιητικά μέτρα των κειμένων τους έχουν συνταχθεί άλλοι νεώτεροι ύμνοι.

β) Το αργό ειρμολογικό είδος, εκτός του γνωρίσματος ότι περιέχει **Αυτόμελα** και **Προσόμοια**, διαφέρει από το νέο στιχηραρικό στην έκταση και στην πλοκή.

γ) Το ίδιο ισχύει και στο καλοφωνικό είδος σε σύγκριση με το παλαιό ή αργό στιχηραρικό και

δ) Το παπαδικό είδος συμμετέχει και στο καλοφωνικό και στο αργό στιχηραρικό.

Τα χαρακτηριστικά των ήχων.

Κάθε ήχος ανήκει σε ένα γένος. Η ονομασία των **Κύριων** ήχων προήλθε από την σειρά των φθόγγων που ο καθένας τους χρησιμοποιεί, ενώ των **Πλαγίων** από την σχέση που έχουν με τους **Κύριους**. Κάθε ήχος έχει χαρακτηριστικά γνωρίσματα που ονομάζονται **Συστατικά**. Αυτά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες στα **Οπτικά** και στα **Ακουστικά** :

1) Οπτικά χαρακτηριστικά

Σε αυτά ανήκουν οι **μαρτυρίες** των ήχων. Ο κάθε ήχος έχει την δική του μαρτυρία η οποία πηγαίνει στην αρχή του μουσικού κειμένου. Μια μαρτυρία ενός ήχου αποτελείται από :

α) την λέξη **Ήχος**

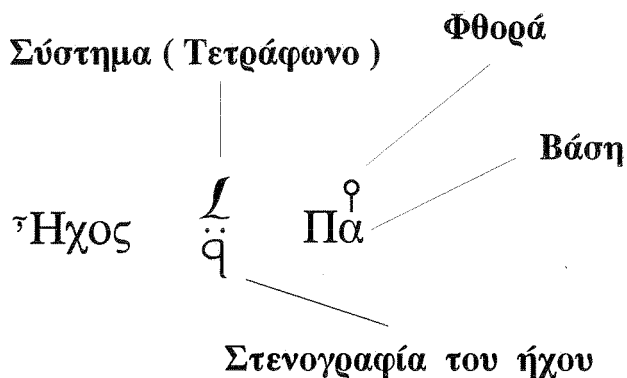
β) το μουσικό όνομα του ήχου σε στενογραφία π.χ. (Πρώτος), (Δεύτερος) κ.λ.π.

γ) τον φθόγγο της **βάσεως** π.χ. Νη

δ) την **Φθορά** που μας δείχνει το γένος στο οποίο ανήκει ο ήχος και

ε) το **Σύστημα** :

2) Ακουστικά χαρακτηριστικά .

Σε αυτά ανήκουν η **Κλίμακα**, η **Βάση**, το **Απήχημα**, οι **Μελωδικές** έλξεις, οι **Δεσπόζοντες** φθόγγοι, οι **Καταλήξεις** και το **Ήθος**.

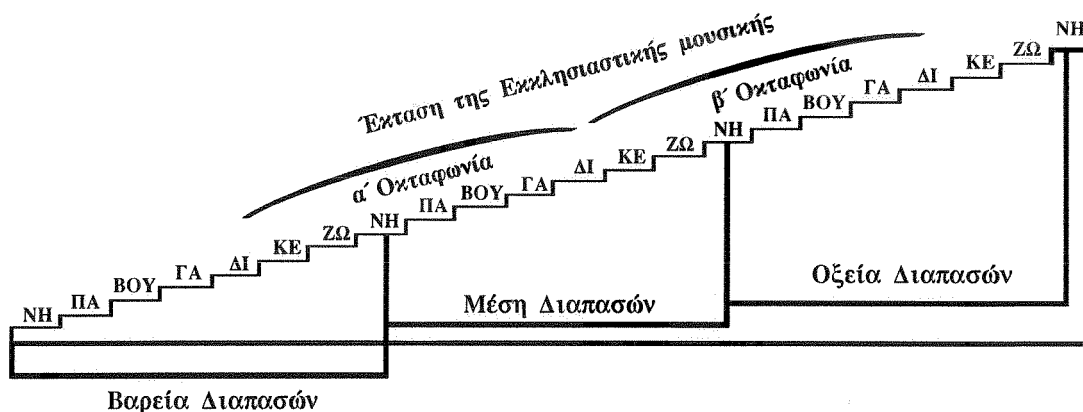
α) Η **Κλίμακα** είναι μια σειρά από 8 φθόγγους ή 7 τόνους σε ανάβαση ή κατάβαση. Η κάθε Κλίμακα ανήκει σε ένα από τα τρία γένη. Έτσι οι ήχοι διακρίνονται σε Διατονικούς, Χρωματικούς και Εναρμόνιους. Διατονικοί είναι ο Πρώτος, ο Πλάγιος του Πρώτου, ο Τέταρτος και ο Πλάγιος του Τετάρτου. Χρωματικοί είναι ο Δεύτερος και ο Πλάγιος του Δευτέρου. Εναρμόνιοι είναι ο Τρίτος και ο Βαρύς. Οι Πλάγιοι έχουν την ίδια Κλίμακα με τους Κυρίους τους εκτός :

!) από τον Πλάγιο του Πρώτου, που πολλές φορές χρησιμοποιεί μικτή Κλίμακα (α! Τετράχορδο Διατονικό, β! Τετράχορδο Εναρμόνιο)

!!) τον Πλάγιο του Δευτέρου, που αντί της Μαλακής Κλίμακας του Δευτέρου χρησιμοποιεί την σκληρή Χρωματική και

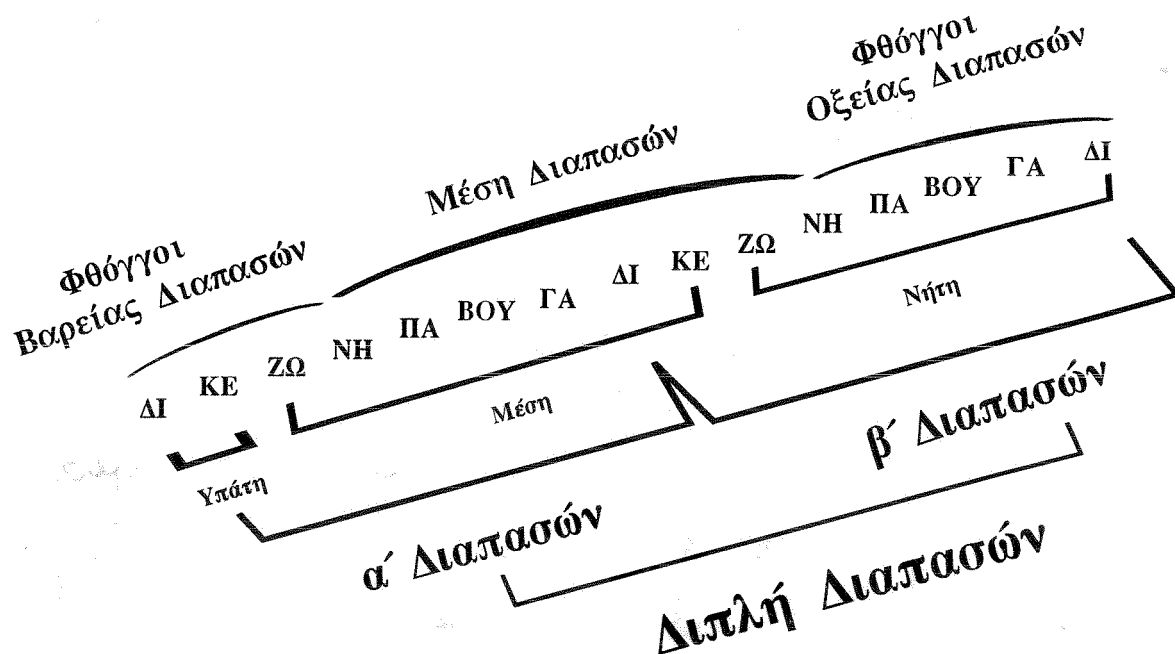
!!!) τον Βαρύ που είναι και Διατονικός .

Η αρχική και μεσαία Κλίμακα (ΝΗ - ΝΗ') λέγεται **Μέση Διαπασών**. Η Κλίμακα που σχηματίζεται με **Βάση** την **Κορυφή** της **Μέσης Διαπασών** λέγεται **Οξεία Διαπασών** και η Κλίμακα που σχηματίζεται με **Κορυφή** την **Βάση** της **Μέσης Διαπασών** λέγεται **Βαρεία Διαπασών** :

Η εκκλησιαστική μουσική, επειδή δεν εκτελείται με μουσικά όργανα, αλλά μόνο με την ανθρώπινη φωνή, περιορίζεται στην έκταση της ανθρώπινης φωνής που είναι ίση με δύο οκταφωνίες ή μία Διπλή Διαπασών με Βάση τον φθόγγο ΔΙ της Βαρείας Διαπασών. Η Διπλή Διαπασών διακρίνεται σε τρεις φωνητικές περιοχές :

- α) την Υπάτη που περιλαμβάνει τους φθόγγους ΔΙ και ΚΕ της Βαρείας Διαπασών,
- β) την Μέση που αρχίζει από το φθόγγο ΖΩ της Βαρείας Διαπασών και τελειώνει με τον φθόγγο ΖΩ της Μέσης Διαπασών και
- γ) την Νήτη που αρχίζει από τον φθόγγο ΖΩ της Μέσης Διαπασών και τελειώνει με τον φθόγγο ΔΙ της Οξείας Διαπασών :

β) Η Βάση που είναι ένας συγκεκριμένος φθόγγος με τον οποίο ο ήχος θεμελιώνει την κλίμακά του. Κάθε ήχος έχει την δική του Βάση αλλά θα συναντήσουμε και κάποιους ήχους που έχουν για Βάση τον ίδιο φθόγγο.

γ) Το Απήχημα που είναι μια μικρή φράση η οποία ακούγεται πριν από την έναρξη του μελούς. Η φράση αυτή περιέχει ακουστικά γνωρίσματα του ήχου στον οποίο ανήκει το μέλος που ακολουθεί. Υπάρχουν πολυσύλλαβα αργά Απήχηματα όπως αληαλες, λεαλες, ραζα, Άγια αλλά και σύντομα όπως το "Νε".

δ) Οι Μελωδικές έλξεις, δηλαδή όταν μερικοί φθόγγοι ενώ ανήκουν σε μια κλίμακα, ανάλογα με την πλοκή τους, δεν είναι σταθεροί αλλά μετακινούνται οξύτερα ή βαρύτερα δύο ή περισσότερα μόρια από το κανονικό τους ύψος. Οι φθόγγοι που παθαίνουν Έλξη είναι οι Φερόμενοι και οι Υπερβάσιμοι. Η Έλξη είναι το κυριότερο στοιχείο, που δια-

μορφώνει το ύφος της εκκλησιαστικής μουσικής. Ο νόμος της Έλξης υπήρχε και στην αρχαία ελληνική μουσική. Ο Ιερομόναχος Γαβριήλ Σευήρος στο εγχειριδίο του "*Περί Εκκλησιαστικής Μουσικής*" (1572), μας πληροφορεί ότι υπήρχαν οι Έλξεις και στην παλαιά βυζαντινή μουσική. Την ισχύ των Έλξεων την συναντάμε και στα **Δημοτικά τραγούδια**. Η Έλξη σημειώνεται με την Δίεση ή την Ύφεση όπως θα δούμε λεπτομερώς στην θεωρία των ήχων.

ε) Οι **Δεσπόζοντες φθόγγοι**, αυτοί δηλαδή που "*Δεσπόζουν*", κυριαρχούν και ακούγονται περισσότερες φορές στην μελωδία κάποιου ήχου. Είναι οι αμετακίνητοι φθόγγοι σε αντίθεση με τους υπόλοιπους φθόγγους που έλκονται, ακούγονται λιγότερο ή καθόλου και λέγονται **Υπερβάσιμοι**.

στ) Οι **Καταλήξεις** που είναι το τέλος μιας μουσικής φράσης ή ολόκληρου του μουσικού έργου. Ανάλογα με την θέση τους σε ένα μουσικό έργο χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες:

1) **Ατελείς** όταν γίνονται στην διάρκεια του μουσικού έργου σε κάποιον από τους δεσπόζοντες φθόγγους,

2) **Εντελείς** όταν γίνονται στην διάρκεια του μουσικού έργου στον φθόγγο της Βάσης του ήχου και

3) **Τελικές** όταν γίνονται στο τέλος του μουσικού έργου στον φθόγγο της Βάσης του ήχου. Οι **Τελικές καταλήξεις** χωρίζονται σε:

!) **Απλά Τελικές** όταν ακολουθεί μουσικό κείμενο στον ίδιο ήχο και

!!) **Τελικές για πάυση** όταν ακολουθεί μουσικό κείμενο σε άλλο ήχο, ανάγνωση ή εκφώνηση από τον Ιερέα.

ζ) Το **Ήθος** του ήχου, δηλαδή οι κανόνες που χρησιμοποιεί για να προδιαθέτει ανάλογα τις ψυχές των ακροατών και να διαπλάττει τους χαρακτήρες τους. Όπως στον **ρυθμό** και στην **ρυθμική αγωγή**, έτσι και στις μελωδίες των ήχων διακρίνουμε τρία **ήθη**:

1) Το **Διασταλτικό** που εκφράζει την έννοια του μεγαλείου, του έξοχου και εμπνέει ενθουσιασμό,

2) Το **Συσταλτικό** που εκφράζει συναίσθημα πένθους, μετάνοιας, ταπείνωσης, οίκτου, αγάπης και

3) Το **Ησυχαστικό** που εκφράζει γαλήνη, ειρήνη και ψυχική ηρεμία.

Το ήθος της μελωδίας δεν εξαρτάται μόνο από τον ήχο και το γένος. Κύριο ρόλο παίζουν ο ρυθμός και η χρονική αγωγή. Επίσης σημασία έχει η περιοχή των φθόγγων, που χρησιμοποιούμε. Έτσι οι ψηλοί φθόγγοι αποδίδουν **Διασταλτικό** ήθος και οι χαμηλοί **Συσταλτικό** ή **Ησυχαστικό**.

Η Δημιουργία των Βάσεων της Οκτωήχου σύμφωνα με τους Ψαλμωδούς

1) Η δημιουργία των βάσεων των Κύριων ήχων :

Οι Εκκλησιαστικοί μουσικοί δημιούργησαν τους τέσσερους Κύριους ήχους από τους τέσσερους τόνους ενός Πενταχόρδου που είχε τον πρώτο τόνο Μείζονα, τον δεύτερο τόνο Ελάσσονα, τον τρίτο τόνο Ελάχιστο και τον τέταρτο τόνο Μείζονα :

	ΠΑ	12
	NH	8
	ZΩ	10
	KE	12
	ΔΙ	

Όταν ήθελαν να βρουν τον πρώτο ήχο << απήχουν >> από τον πρώτο φθόγγο (ΔΙ) προς τον επόμενο Οξύ (KE) δηλ. ένα Μείζονα τόνο ΔΙ - KE (12) π.χ. "α γ γ α μές". Όταν ήθελαν να βρουν τον δεύτερο ήχο << απήχουν >> από τον πρώτο φθόγγο (ΔΙ) δύο τόνους προς τα πάνω, έναν Μείζονα ΔΙ - KE (12) και έναν Ελάσσονα KE - ZΩ (10) π.χ. "ι ε α ι ές". Όταν ήθελαν να βρουν τον τρίτο ήχο απάγγειλαν τον τρίτο φθόγγο προς τα πάνω που περιείχε τρεις τόνους, έναν Μείζονα ΔΙ - KE (12), έναν Ελάσσονα KE - ZΩ (10) και έναν Ελάχιστο ZΩ - NH (8) π.χ. "ρ α ρ α". Όταν ήθελαν να βρουν τον τέταρτο ήχο έλεγαν τον τέταρτο φθόγγο προς τα πάνω που περιείχε τέσσερους τόνους, έναν Μείζονα ΔΙ - KE (12), έναν Ελάσσονα KE - ZΩ (10), έναν Ελάχιστο ZΩ - NH (8) και έναν Μείζονα NH - ΠΑ (12) π.χ. "Άγια". Αυτό γίνεται φανερό και από τις Μαρτυρίες των ήχων :

α) δείχνει ανάβαση δύο τόνων (ΔΙ - KE, KE - ZΩ)

β) δείχνει ανάβαση τριών τόνων (ΔΙ - KE, KE - ZΩ, ZΩ - NH)

γ) δείχνει ανάβαση τεσσάρων τόνων (ΔΙ - KE, KE - ZΩ, ZΩ - NH, NH - ΠΑ) επειδή << Υπέρκειται >> Υψηλή.

Από το Πεντάχορδο λοιπόν ΔΙ - ΠΑ δημιούργησαν οι μουσικοί τους τέσσερους Κύριους ήχους βρίσκοντας τους τόνους από κάτω προς τα πάνω :

Α΄ ήχος : βάση ο φθόγγος ΚΕ $\begin{matrix} \text{Κ} \\ \text{q} \end{matrix}$

Β΄ ήχος : βάση ο φθόγγος ΖΩ $\begin{matrix} \text{Ζ}' \\ \text{λ} \end{matrix}$

Γ΄ ήχος : βάση ο φθόγγος ΝΗ $\begin{matrix} \text{Ν}' \\ \text{ηη} \end{matrix}$

Δ΄ ήχος : βάση ο φθόγγος ΠΑ $\begin{matrix} \text{Π}' \\ \text{q} \end{matrix}$

2) Η δημιουργία των βάσεων των Πλάγιων ήχων :

Για την δημιουργία των Πλάγιων ήχων χρησιμοποίησαν το Πεντάχορδο ΝΗ - ΔΙ βρίσκοντας τους τόνους από κάτω προς τα πάνω :

$\begin{matrix} \text{ΔΙ} \\ \text{δ} \end{matrix}$	12
$\begin{matrix} \text{ΓΑ} \\ \text{Γ} \end{matrix}$	8
$\begin{matrix} \text{ΒΟΥ} \\ \text{β} \end{matrix}$	10
$\begin{matrix} \text{ΠΑ} \\ \text{q} \end{matrix}$	12
ΝΗ	

Ήχος Πλάγιος του Α΄ : βάση ο φθόγγος ΠΑ $\begin{matrix} \text{Π} \\ \text{q} \end{matrix}$

Ήχος Πλάγιος του Β΄ : βάση ο φθόγγος ΒΟΥ $\begin{matrix} \text{β} \\ \text{λ} \end{matrix}$

Ήχος Πλάγιος του Γ΄ : βάση ο φθόγγος ΓΑ $\begin{matrix} \text{Γ} \\ \text{ηη} \end{matrix}$

Ήχος Πλάγιος του Δ΄ : βάση ο φθόγγος ΔΙ $\begin{matrix} \text{Δ} \\ \text{δ} \end{matrix}$

Έτσι από τα δύο συνημμένα Πεντάχορδα το Οξύ περιέχει τις βάσεις των Κύριων ήχων ενώ το Βαρύ τις βάσεις των Πλάγιων ήχων :

ΒΑΡΥ				ΟΞΥ				
12	10	8	12	12	10	8	12	
NH	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ	ΔΙ	ΚΕ	ΖΩ	NH	ΠΑ
	πλ. Α'	πλ.Β'	πλ. Γ'	πλ. Δ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'

Άρα κάθε Πλάγιος ήχος ξεχωρίζει από τον Κύριο ήχο κατά τέσσερους τόνους << κατιόντες >> (κατά τετρατονία κατιούσα), και αν κάποιος ζητά από την βάση του Κυρίου ήχου να βρει τον Πλαγιό του, κατεβαίνει τέσσερους τόνους, ψάλλοντας πέντε φθόγγους, και ο πέμπτος φθόγγος θα παραστήσει την βάση του ζητούμενου Πλάγιου ήχου.

Ονομάστηκε Πλάγιος ήχος, όπως λέει ο **Βρυέννιος**, γιατί η Μέση του << παράκειται >> (βρίσκεται κοντά) στην Υπάτη του Κυρίου ή γιατί απ' αυτή την Μέση, αρχίζει η μελωδία να Πλαγιάζει και να << οδεύει >> (να βαδίζει) προς τον βαρύτερο τόπο της φωνής.

Ωστε χαρακτηριστικό των Κύριων ήχων, είναι να κατέχουν τον Οξύ τόπο της φωνής, ενώ τον Πλαγιών είναι να κατέχουν τον Βαρύ.

Αυτές ήταν οι βάσεις που δημιουργήθηκαν στην αρχή. Σήμερα για διάφορους λόγους, οι βάσεις από τον φθόγγο ΔΙ $\Delta \delta$ και πάνω (Οξύ Πεντάχορδο) κατέβηκαν μια τετραφωνία κάτω σύμφωνα με τη θεωρία των Πενταχόρδων. Έτσι λοιπόν έχουμε :

1) Η βάση του ήχου Πλάγιου του τετάρτου από τον φθόγγο ΔΙ $\Delta \delta$ πήγε στον φθόγγο NH $\nu \delta$

2) Η βάση του πρώτου ήχου από τον φθόγγο ΚΕ $\kappa \epsilon$ πήγε στον φθόγγο ΠΑ $\pi \alpha$

3) Η βάση του δεύτερου ήχου από τον φθόγγο ΖΩ $\zeta \omega$ πήγε στον φθόγγο ΒΟΥ $\beta \upsilon$

4) Η βάση του τρίτου ήχου από τον φθόγγο ΝΗ $\overset{\nu}{\underset{\gamma\gamma}{\text{}}}$ πήγε στον φθόγγο ΓΑ $\overset{\Gamma}{\underset{\gamma\gamma}{\text{}}}$

5) Η βάση του τέταρτου ήχου από τον φθόγγο ΠΑ $\overset{\Pi}{\underset{\rho}{\text{}}}$ πήγε στον φθόγγο ΔΙ $\overset{\Delta}{\underset{\delta}{\text{}}}$

Αρκεί να προσθέσουμε :

1) Από τον φθόγγο ΠΑ $\overset{\Pi}{\underset{\rho}{\text{}}}$ κατεβαίνοντας 7 φωνές βρίσκουμε τον φθόγγο ΠΑ $\overset{\Pi}{\underset{\rho}{\text{}}}$ που είναι η βάση του σιχηραρικού τέταρτου ήχου .

2) Από τον φθόγγο ΖΩ $\overset{\text{Z}}{\underset{\chi}{\text{}}}$ κατεβαίνοντας 7 φωνές βρίσκουμε τον φθόγγο ΖΩ $\overset{\text{Z}}{\underset{\text{Z}}{\text{}}}$ που είναι η βάση του Διατονικού βαρύ ήχου .

3) Από τον φθόγγο ΓΑ $\overset{\Gamma}{\underset{\gamma\gamma}{\text{}}}$ κατεβαίνοντας 4 φωνές βρίσκουμε τον φθόγγο ΖΩ $\overset{\text{Z}}{\underset{\gamma\gamma}{\text{}}}$ που είναι μία από τις βάσεις του Εναρμόνιου βαρύ ήχου .

4) Ο δεύτερος ήχος χρησιμοποιεί για βάσεις εκτός από τον φθόγγο ΒΟΥ $\overset{\beta}{\underset{\gamma\gamma}{\text{}}}$ τους φθόγγους ΔΙ $\overset{\Delta}{\underset{\gamma\gamma}{\text{}}}$ και ΝΗ $\overset{\nu}{\underset{\gamma\gamma}{\text{}}}$.

5) Ο Χρωματικός Πλάγιος του δευτέρου ήχου έχει για βάση τον φθόγγο ΠΑ $\overset{\Pi}{\underset{\rho}{\text{}}}$.

Μέσοι και Παράμεσοι Ήχοι

Πολλά μέλη ενώ ανήκουν σε κάποιο ήχο και εργάζονται στα διαστήματά του, τους αρέσει να αρχίζουν, να χρησιμοποιούν και να τελειώνουν σε κάποιο άλλο φθόγγο και όχι στην βάση του Κύριου ήχου .

Έτσι έχουμε :

1) **Μέσος** ήχος όταν το μέλος χρησιμοποιεί και πολλές φορές καταλήγει δύο φωνές χαμηλότερα από την βάση του Κύριου ήχου :

Ονομάστηκε **Μέσος** γιατί η βάση του βρίσκεται στη μέση του Πενταχόρδου που αποτελείται από τον φθόγγο της βάσης του Κύριου ήχου και τον φθόγγο της βάσης του Πλάγιου ήχου π.χ.

12	10	8	12
NH	ΠΑ	ΒΟΥ	ΓΑ
πλ. του Δ'		Μέσος Δ'	Δ' ήχος

α) Ο τέταρτος ήχος έχει βάση τον φθόγγο ΔΙ Δ δ ενώ ο Πλάγιος του τετάρτου ήχος έχει βάση τον φθόγγο ΝΗ ν δ . Όταν λοιπόν το μέλος χρησιμοποιεί και καταλήγει στον μεσαίο φθόγγο του Πενταχόρδου δηλ. στον φθόγγο ΒΟΥ β χ , ο ήχος αυτός λέγεται **Μέσος** του Τετάρτου ήχος (Λέγετος).

β) Ο τρίτος ήχος έχει βάση τον φθόγγο ΓΑ Γ γ ενώ ο βαρύς τον ΖΩ ζ ω . Όταν το μέλος καταλήγει στον φθόγγο ΠΑ Π ρ τότε ο ήχος αυτός ονομάζεται **Μέσος** του τρίτου ήχου.

2) **Παράμεσος** ήχος όταν το μέλος αρχίζει, χρησιμοποιεί και καταλήγει τρεις φωνές χαμηλότερα από την βάση του Κύριου ήχου π.χ.

Ο ήχος "Άγια" έχει βάση τον φθόγγο ΔΙ Δ δ , όταν όμως καταλήγει τρεις φωνές χαμηλότερα δηλ. στον φθόγγο ΠΑ Π ρ ονομάζεται **Παράμεσος** "Άγια".

Δίφωνοι - Τρίφωνοι - Τετράφωνοι - Πεντάφωνοι - Επτάφωνοι Ήχοι

Ενώ από τους Κύριους ήχους δημιουργούνται οι **Μέσοι**, οι **Παράμεσοι** και οι **Πλάγιοι** ήχοι, από τους **Πλάγιους** δημιουργούνται οι :

1) **Δίφωνοι** ήχοι, όταν χρησιμοποιούν την διφωνία π.χ.

ο Ήχος π λ ρ α "Νάος" ή δίφωνος Χρωματικός του Πλάγιου του πρώτου.

2) Τρίφωνοι ήχοι, όταν χρησιμοποιούν καταλήξεις στην τριφωνία π.χ.

τα στιχηραρικά μέλη του ήχου $\overset{\lambda}{\pi} \ddot{\alpha} \overset{\circ}{\rho\alpha} \underline{\quad}$ που έχει βάση τον φθόγγο $\overset{\Pi}{\rho}$, καταλήγουν στον φθόγγο $\overset{\Delta}{\delta\iota}$.

3) Τετράφωνοι ήχοι που χρησιμοποιούν την Τετραφωνία π.χ.

$\overset{\text{H}}{\chi\omicron\varsigma} \overset{\text{f}}{\rho} \overset{\circ}{\rho\alpha} \underline{\text{f}}$ και $\overset{\text{H}}{\chi\omicron\varsigma} \overset{\lambda}{\pi} \overset{\circ}{\rho\alpha} \underline{\text{f}} \overset{\infty}{\text{K}\epsilon}$

4) Πεντάφωνοι ήχοι που χρησιμοποιούν την Πενταφωνία π.χ.

$\overset{\text{H}}{\chi\omicron\varsigma} \overset{\lambda}{\pi} \ddot{\alpha} \overset{\circ}{\rho\alpha} \underline{\text{f}^{\rho}}$

5) Επτάφωνοι ήχοι που αρχίζουν και τελειώνουν με την Επταφωνία

π.χ. $\overset{\text{H}}{\chi\omicron\varsigma} \overset{\lambda}{\pi} \ddot{\alpha} \overset{\circ}{\rho\alpha} \underline{\text{f}}$ και $\overset{\text{H}}{\chi\omicron\varsigma} \overset{z}{\rho\alpha} \underline{\text{f}^{\rho}} \text{Z}\omega$ κ.ά.

